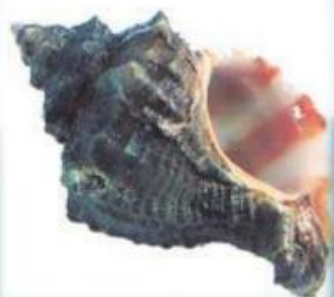

בְּכַנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

ביאור על אמיתות חלזון
התבלת 'ארגמון קוה קוצים'

בְּכַנֶּף אִישׁ יְהוּדִי

ביאור על אמיתות חלזון התכלת 'ארגמון קהה קוצים'
(מורקס טרונקולוס, חלזון הפורפורה) ולא הדיוגן של רדזין

ויש לזה ראיות ברורות ומוחלטות,
ומסורת מן הראשונים ואחרונים

ביאור מספר חוטי תכלת שעיקר השיטה בדעת
הראב"ד, שנים מתוך שמונה, וכמו שהכריע הגר"א

דעת מרן החזון איש זצ"ל בחידוש מצות תכלת

חלק שני
קונטרס מספר חוטי תכלת

מהדורא שלישית

נכתב בעה"י ע"י
יצחק ברנד

מח"ס בריתי יצחק על גרות ועירובין

כתובת המחבר:

ת.ד. 905 עמנואל, טל' 44845 09-7922460

ITZCHOKBRAND@NETO.BEZEQINT.NET

WWW.RABBIBRAND.022.CO.IL

עיצוב השערים סדר ועימוד

A0548425527@GMAIL.COM

למידע בענין תכלת

לפנות לטל' 02-5815613 ובהשמע צליל

אפשר להשאיר הודעה קולית או פקס

WWW.TCHELET-NET.022.CO.IL

או A025815613@GMAIL.COM

קונטרס חותם של זהב 054-8419444

להשיג פתילי תכלת ארגמון קהה קוצים

מפעל "אגודת פתיל תכלת"

מיסודו של הגאון ר' אליהו טבגר שליט"א

WWW.TEKHELET.COM/HEBREW_SITE

טל' 02-5900577

וכן נמכר ב"משכן התכלת"

ובחנויות מובחרות

קבוצת אברכים המייצרים תכלת

"תכלת לחושבי שמו" טל' 052-7127158

יהושע ויספיש 052-7616025

תפילה בשלובשים טלית עם תכלת של חלזון 'ארגמון קהה קוצים'

(אין לומר תפילה זו מי שהולך עם תכלת של רדזין,
מפני שאינו צבע של חלזון)

לשם יחוד קב"ה ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם יו"ד ק"ה בוי"ו ק"ה
ביחודא שלים בשם כל ישראל.

הריני מוכן ומזומן לקיים מצות ציצית שהיא כוללת מצות לבן ומצות
תכלת, מפני שהקב"ה ציוונו להתעטף בה כמו שנאמר ועשו להם
ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם, ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת,
וכדי לזכור כל מצוות ה' לעשותם, כמו שנאמר והיה לכם לציצית וראיתם
אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם, (ס"ו ע' ס' ח' סע' ח'). ויהא
חשוב כאילו הקבלנו פני שכינה, שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע
ורקיע דומה לאבן ספיר ואבן ספיר דומה לכסא הכבוד, שנאמר ויראו את
א-לקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים למוהר,
ונאמר ומעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא. (ספרי
סוף שלח לך, חולין פט. רש"י סוטה י"ז. ד"ה שהתכלת).

ועל ידי מצוות ציצית תציל אותי מכל מיני הרהורים רעים ומחשבות
מינות ועבודה זרה כמו שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי
עיניכם אשר אתם זונים אחריהם (נצרות יצ); ונזכור על ידי זה יציאת מצרים
ומכת בכורות וקריעת ים סוף (רש"י סוף שלח, רש"י מנחות מג: ד"ה דומה לים), ועל
ידי מצות לבן שהוא דומה לחותם של טיט נזכור שאנו עבדים למקום (מנחות
מג: וחוס' ס), ועל ידי מצות תכלת שהוא דומה לחותם של זהב נזכור שאנו
בנים למקום, כמו שנאמר יראה אל עבדיך פעליך, והדרך על בניהם.
(מדרש חילים ס"ס ז' על הפסוק והדרך על צניהם, רבנו צחי סוף שלח לך).

ויהי רצון מלפניך אד-ני א-לקינו וא-לקי אבותינו, שעל ידי מצוות ציצית
שהיא שקולה כנגד כל מצוות שבתורה (מנחות מג: רש"י סוף שלח) יהא
נחשב כאילו קיימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכוונותיה ותרי"ג מצוות
התלויות בה, אמן סלה.

ויהי נועם אד' א-לקינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו, ומעשה ידינו
כוננהו:

לעילוי נשמת
שרגא פייבל בן עבי זצ"ל
נלב"ע ח' טבת תשי"ט

לעילוי נשמת
פייגא אסתר מרים בת משה חיים זצ"ל
נלב"ע י' כסלו תשס"ד

מפתח חלק ראשון - בכנף איש יהודי

הקדמות	הקדמה למהדורא שניה (א) ◇ הקדמה למהדורא השלישית (א) ◇ ראשי פרקים בתולדות התכלת (ב) ◇ מבוא (ג)	א
הסכמות	הסכמת הגאון רבי עמרם אופמן שליט"א על ספר 'לולאות תכלת' (ד) ◇ הסכמת הגאון רבי שמואל נדל שליט"א על ספר 'חותם של זהב' (ו)	ד
סימן א	הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה (ז) ◇ כדי לזכור כל מצוות ה' צריך תכלת ולבן (ח) ◇ שכר ועונש במצות ציצית (ח)	ז
סימן ב	קיצור הראיות שארגמון קהה קוצים (מורקס טרונקולוס, חלזון הפורפורה) הוא החלזון האמיתי למצוות תכלת, ולא הדיונון של רדזין (ט) ◇ מסורת מן הראשונים ואחרונים שתכלת בא מן הפורפורה (יב) ◇ עוד כמה נקודות (יג) ◇ חששות רחוקות לא חוששין אפילו להתיר איסור תורה (טו) ◇ הדיונון של רדזין הוא מופרך (טו)	ט
סימן ג	בענין פרטים בצבע התכלת	טז
סימן ד	טענות על התכלת (יח) ◇ טענות נגד התכלת ע"פ ספרי, וע"פ כתבי האר"י ז"ל (יח) ◇ טענה שכבר ב' פעמים פסלו תכלת (יח) ◇ טענה שיש ספק בצביעה (יט)	יח
סימן ה	בדין מספר חוטי תכלת ועשית הכריכות והקשרים ◇ שיטת הרמב"ם ושיטת הראב"ד ושיטת התוספות (כ) ◇ הכסף משנה לא ידע כלל שיטת הראב"ד (כב) ◇ קושיה גדולה מסתימת הש"ס וראייה שגם להרמב"ם אם עשה כהראב"ד יוצא (כב) ◇ שיטת הרמב"ם בנוי על שיטתיה שעיקר הכריכות בתכלת (כה) ◇ עוד בדברי תשובת הרמב"ם לחכמי לונל והראייה מרב שמואל בן חפני גאון (כז) ◇ בדברי מלאך והמקובלים (כז) ◇ גמרא סנהדרין פח: בענין כל תוסיף (כח) ◇ דעת הרמב"ם בטלית שכל החוטין תכלת, וראיה ממנו שאין כל תוסיף כשהוסיף חוטי תכלת (כט) ◇ בגד שכולה תכלת אין עושים לבן שלה קלא אילן (לג) ◇ דברי האור שמח בדעת הרמב"ם והצע"ג בדבריו (לג) ◇ סיכום (לד) ◇ להלכה כמו הראב"ד או כמו הרמב"ם (סיכום המקורות והכרעת הגר"א ועוד (לה) ◇ אם לעשות כמו הראב"ד או כמו התוספות (סיכום המקורות והכרעת הגר"א ועוד) (לה) ◇ בענין סדר הכריכות והקשרים (לו)	כ
סימן ו	בסיבת שינוי מנהג במספר חוטי תכלת וקריאה לבטל שינוי מנהג בין העדות	לז

מא	דעת מרן החזון איש זצ"ל בחידוש התכלת	סימן ז
מב	בענין סוגי קניה של תכלת לפי שיטת הראב"ד	סימן ח
מב	אם לובשים תכלת, הגוים שלוחמים על ירושלים, ישתעבדו ליהודים	סימן ט

מפתח חלק שני - קונטרס מספר חוטי תכלת

אם עשה כשיטה אחרת במספר חוטי תכלת והפולמוס על מספר החוטים

מד	אם עשה כדעת הראב"ד אם יצא מצות ציצית לדעת תוס'	סימן א
מט	בדעת הרמב"ם אם הוסיף יותר מחצי חוט	סימן ב
נ	סיכומים (נ) < סיכום בענין כולו תכלת ולא עשה לבן כלל (נ) < סיכום מי שעושה כדעת הראב"ד אם יוצא לדעת הרמב"ם (נ) < מסקנה בענין מי שעושה כשיטה אחרת שאולי אין הלכה כמותו (נ)	סימן ג
נא	בענין הכרעה במספר חוטי תכלת (נא) < הפולמוס על מספר חוטי תכלת (נא)	סימן ד
נא	מערכה ראשונה, הויכוח אם לפסוק כהראב"ד או כהתוספות	סימן ה
נב	יבואר למה לפסוק כדעת הראב"ד (מבח המקורות)	סימן ו
נז	אין אנו צריכים להכרעה שלנו, הדבר כבר הוכרע מן הראשונים והאחרונים	סימן ז
ס	ביאור המלבי"ם	סימן ח
ס	ההכרח להכריע	סימן ט
סג	מערכה שניה, הויכוח אם לפסוק כהרמב"ם או כהראב"ד	סימן י
סז	תירוץ המרכבת המשנה על הרמב"ם	סימן יא
סז	קיצור סיכום של הכרעת מספר חוטי תכלת כדעת הראב"ד ולא כתוס' ולא כהרמב"ם	סימן יב
סח	מי שאינו מכריע המספר החוטים, יוצא בכל אופן מצוות ציצית	סימן יג
סח	בשולי המאמר, בענין עצם מצוות תכלת ע"י חלזון הפורפורא	סימן יד
סט	בביאור הברייתא מנחות דף מד עמוד א חלזון זהו - גופו דומה לים, וברייתו דומה לדג	נספח

הקדמה למהדורה שניה

יען כי בשנים האחרונות היה בירור שהתכלת של חז"ל בא מן החלזון הנקרא "פורפורה" (ארגמון קהה קוצים, מורקס טרונקולוס) – על כן היה בזמן האחרון צורך בבירור אריכות דברים, וכן להביא ראיות מן הגמרות והתוספתא, ובצירוף של חכמי האומות וארכיאולוגים וזאולוגים וכו' ולהביא ראיות שידעו פעם לעשות מראה הרקיע מן הפורפורה, וכן כתבנו בחיבור בפנים, אולם כל זה היה נצרך כל זמן שלא מצאו את ספר שלטי הגבורים (שנת ש"ע"ז), של אחד מגדולי ישראל, אבל כשנמצא הספר הזה, שנכתב לפני כ-400 שנים, אין עוד שום צורך לחפש בחכמי אומות מכל סוג שהיא אלא הדברים מפורשים שם שהתכלת נעשה מן חלזון הפורפורה, והיה כחול כמראה הרקיע.

את ספר "שלטי הגבורים" - כתב הרב אברהם בן דוד הרופא משער אריה, (אינו מחבר שלטי גבורים על הרי"ף) והוא ספר מקיף על כל עניני המקדש. המחבר היה משתמש בש"ס בבלי וירושלמי ותוספתא מכילתא ספרא וספרי וזוהר ומדרשים רבים והרבה גאונים ראשונים ואחרונים ובקיא בחכמת הטבע, ויודע עשר לשונות העמים, והשתמש בחכמי אומות מעשר מדינות, וכתב שם שזה בגדר מה דאיתא (תג"ה טו): **רבי מאיר רמון מצא, תוכו אכל, קליפתו זרק**, כמבואר בהקדמה לספרו (מדבריו הביאו תוס' יו"ט ערכין פ"ב מ"ה, מילות פ"א מ"ב, פ"ב מ"א, ומכנה אותו "החכם הר"ר אברהם הרופא", וכן הזכירוהו בפר"ח יו"ד ס' פ' ס"ק ד', והברכי יוסף או"ח תקפ"ו, והח"ס גיטין י'), וכתב **לדבר פשוט** שהתכלת נעשה מן ה"פורפורה".

וז"ל שם (פ' ע"ט) **והמילה בלאטה יש לה שתי משמעויות, כפי הפרש הלשונות, כי בלשון לאטינו רוצה לומר עש האוכל הבגד, בלשון יון רוצה לומר רמש הים הנקרא פורפורה והוא החלזון שצובעים בו התכלת. ובפרק מ"ד כתב: התכלת הוא צמר הצבוע בעצם השמים.**

אפשר למצוא הספר בספריית "אוצר החכמה", וכעת הוציאו הספר מחדש בהוצאת מכון ירושלים.

נכתב בעזה הי"ת י"ב תשרי תשע"א, כאן עה"ק עמנואל ת"ו

הקדמה למהדורה השלישית

במהדורה זו נתווסף מאמר בתגובה על אחד שבא להחליש את קיום מצוות תכלת בגלל מחלוקת הראשונים במספר חוטי תכלת. ורוצה להמציא, שאם עושה כדעה אחת מן הראשונים - אז לשיטה האחרת - פוסל כל מצוות

ציצית, ויותר גרוע מאילו עושה רק לבן, ועל זה באנו להשיב שאין כלל מקום לטענה זו.

וכן נתווסף עוד מאמר - "הפולמוס במספר חוטי תכלת", שנכתב אחרי מכתבים רבים שקיבלתי ועניתי, ונתברר היטב שהעיקר כשיטת הראב"ד, ושכך היא ההכרעה המקורית להלכה, והכרעת גדולי הראשונים והאחרונים שהכריעו כשיטה זו, וע"י חילופי המכתבים נתבררו הדברים יותר ויותר, ויש כאן כמה דברים שנכפלו, אבל כך היא דרכה של תורה שנשנו הדברים בגלל דברים שנתחדשו בהם.

על שאר קושיות על התכלת מכל מיני מחברים, כבר ענה הרב בנימין זאב הורביץ שליט"א בחוברת חותם של זהב, והוכיח שכולם אין בהם ממש, ושמעתי מרבים שדוקא בגלל החוברות נגד התכלת, לבשו תכלת, באמרם שאם כל הטענה נגד התכלת הוא בדברים כאלו שאין בהם ממש – הרי לנו הוכחה שזה הוא התכלת האמיתי.

ראשי פרקים בתולדות התכלת

קרוב לסוף תקופת רבנן סבוראי נשתקעה צביעת התכלת, מחמת גזירות עליה ממלכי רומי, ונפסק קיום מצות תכלת.

לפני יותר ממאה שנה, אחרי שבירר האדמו"ר מראדזין צוק"ל בספרו שפוני טמוני חול שראוי לחפש את התכלת בזה"ז, ניסה להחזיר התכלת.

האדמו"ר נסע לנאפולי באיטליא לבקר באקוואריום שהיה שם, וקבע שהדיונון שמצוי שם הוא החלזון. אחרי זמן מה הצליח לעשות ממנו תכלת, ורבים התחילו ללכת עם התכלת שלו. אמנם, רוב גדולי דורו לא קבלו הצעתו.

אחר פטירתו, הוכח מכל וכל שאי אפשר שהדיונון שהצביע עליו הוא החלזון של חז"ל, שנתברר שהצבע שהמציא אפשר ליצור באותו תהליך הצביעה מדמם של כמעט כל בעל חי [וגם לא צריך דוקא קלא אילן לזייף התכלת]. וכן הוכח אחרי בדיקה במעבדה שעיקר הצבע הוא כחול פרוסי ששורשו משחיקת ברזל, ועיקר הצבע לא בא כלל מן הדיונון.

לפני כעשרים וחמש שנה התעורר הרה"ג ר' אליהו טבגר שליט"א מקרית ספר, מחבר ס' כליל תכלת על הלי ציצית, שהחלזון הוא הפורפורה, ושגם אפשר לצבוע ממנה צבע כחול, ובשנת תשנ"ה הקים "עמותת פתיל תכלת", לצבוע תכלת לזכות את הרבים.

ובשנת תשע"ב נתעוררו כמה אברכים לצבוע תכלת (ברשותו של הגאון ר' אליהו טבגר שליט"א) בשם "תכלת לחושי שמו", במטרה להרחיב התפשטות מצוות תכלת בחוגים יותר גדולים.

(מתוך מאמר תכלת בזמן הזה)

מבוא

(זכריה ח כג) כה אמר ה' צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשנות הגוים, והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר הלכה עמכם, כי שמענו אלקים עמכם:

מסכת שבת 77 זב: אמר ריש לקיש: כל הזהיר בציצית זוכה ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים, שנאמר כה אמר ה' צב-אות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשנות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר הלכה עמכם וגו'.

וה"זהיר בציצית - היינו זהיר במה ששייך בכל דור בשלמות, וממילא בזמן שלא נמצא תכלת - אז שלמות הקיום הוא לבן לבד, ובזמן שנמצא התכלת, אז שלמות הקיום הוא לבן ותכלת.

ובעה"ת זכינו בדורנו לקיים מצוות ציצית בשלימות, ע"י מציאות החלזון ארגמון קהה קוצים, (שמו בלועזית: "מורקס טרונקולוס", חלזון הפורפורה, ולא הדיונון של רדזין).

וכבר נכתבו כמה ספרים על זה, ספר **'התכלת'** של הרב מנחם בורשטיין (תשמ"ח) שהוא הצעת הדברים בכל הנושאים בלי הכרעות, **'כליל תכלת'** מהרב אליהו טבגר, (תשנ"ג) שהוא הכרעה סופית בזיהוי חלזון התכלת והרבה דיני ציצית ומספר החוטים והקשרים, **'לולאות תכלת'** מהרב שלמה יעקב טייטלבוים, (תש"ס) על זיהוי התכלת, **'חותם של זהב'** מהרב בנימין זאב הורביץ, **'מצוות תכלת בזמננו'** של הרב יהושע ינקלביץ (בשנת תשנ"ד התחלת הפצת התכלת).

ועל אף שהתקבל אצל הרבה קביעת זהות התכלת, נשאר התלבטות בענין מספר החוטים שיש בזה שלש שיטות, דעת הרמב"ם אחד מתוך שמונה, דעת הראב"ד שנים מתוך שמונה, דעת התוספות ארבע מתוך שמונה, ובעקבות המחלוקת הזו יש שבחרו דעת הרמב"ם בגלל שיש חשש שאם מוסיפים חוטין עוברים בבל תוסיף.

אולם הוכחנו בראיות חזקות שאין שום חשש של בל תוסיף לדעת הרמב"ם אם מוסיפים חוטי תכלת, בין מן הגמרא ובין מן הרמב"ם בעצמו.

וכן שגם לדעת הרמב"ם יוצאים מצוות לבן ותכלת אם עושים כדעת הראב"ד ומאידך אם עושים כהרמב"ם בפשטות לא יוצאים מצות תכלת לדעת הראב"ד. וביררנו שהעיקר כדעת הראב"ד מכמה סיבות.

הסכמת הרב הגאון ר' עמרם אופמן שליט"א על ספר 'לולאות תכלת' (שנת תש"ס)

עמרם אופמן
מו"ץ העדה חרדית ירושלים
רחוב אדוניה הכהן 33, טל 5821998

הסכמה וחו"ד

בס"ד

כב' הרה"ח שלמה יעקב טייטלבוים שליט"א. נתכבדתי והביא לי ספרו, עדיין בכת"י, בשם **לולאות תכלת** ובו בירורים על ענין התכלת אשר המתחיל במצוה זו היה הגה"ק והנורא ר' גרשון העניך ליינר האדמו"ר מרדזין זצ"ל, והאריך והרחיב העמיק בכל הענינים. ובספרו עין התכלת עמ' רס"א כתב וז"ל, ויש לנו קבלה ברורה ועדות נאמנה שהרב הגאון הקדוש אור עולם מקאזניץ **אמר שלפני ביאת הגואל יגלה א' מצות תכלת** - וכידוע של דבר שבקדושה אינו הולך בפעם אחת רק בדרגות - ואף שזכה הגה"ק לחדש ענין וחיוב התכלת, וגדולי בני זמנו יש שחלקו ויש שהסכימו ויש שנמנעו ויש הרבה מגדולי עולם בזמנו שלבשו תכלת.

והנה בענין זיהוי הדג של התכלת נתקשו לקבל דעתו בזה, מפני המציאות, ומפני הקושיות שרבו ע"ז, וכבר ארבעים שנה לערך אחרי הגה"ק הני"ל נכנסו ת"ח מופלגים בענין, ואף שקיבלו דעתו והכרעתו בחיוב לבישת התכלת, מ"מ לא קיבלו דעתו בזיהוי המין – ובעיקרון נתברר שהוא מין חלזון המונח בקונכיא, ומ"מ עדיין לא נתברר המין הנכון.

וכעת זה כמה שנים בחסדי הש"י שנתברר מין החלזון - שהוא במקום שציינו חז"ל ובפוסקים, והצבע היוצא ממנו הוא צבע תכלת המסור לנו בקבלה מדור דור; וגם סיבת שנפסק עשית התכלת מכוון, שממין זה אפשר לעשות תכלת וארגמן, והמלכות השתמשה בזה לצורך ארגמן – ואסרה להשתמש בזה [וכמובן שזה נסתובב משמאי וכמ"ש האר"י].

והנה אחרי שביקרתי במפעל המייצר את התכלת וראיתי את החלזון עודנו בחיים חיותו שצבעו **כעין הים**, וראיתי פציעתו ודם הכנוס בתוכו [לא דם נפשו], ומשתנה מגוון לגוון מעצמו, עד שמגיע לארגמן; ואחר זמן שמתייבש נעשה שחור כדיו [כמ"ש הרמב"ם] ואח"כ ע"י סממנים שפעולתם **רק בשביל מעשה הצביעה, ולא נשאים ולא משפיעים על הצבע כלל**, ואח"כ ע"י מנורה שיש בה סגולות וכחות הנמצא בשמש, הוא מתהפך לגוון תכלת – וכל זה נעשה מתחילת העבודה לשמה ולשם מצות ציצית. ואח"כ הרתיחה ביורה וטבילת הצמר הלבן ביורה של צבעים ונצבע ונספג ונעשה צבע התכלת המקובל אצלנו, והוא עמיד וחזק שאינו עובר ע"י כיבוס וכמו שהחליטו המומחים בזה, [וכן היה סדר עשיתו כמבואר בכותבי העתים]. ודיברתי עם אלו שהעלו חלזונות אלו ממקום שציינו חז"ל [אף שנמצאים בארצות הסמוכות לים התיכון כגון יון וספרד ושם נמצא לרוב] והרבה סוגיות וסתירות מובנים ומוסברים לפי זה.

וידוע דברי דרשת הר"ן שביאר בארוכה שהתורה ניתנה לישראל דווקא שהם עם קשה עורף ולא בנקל יקבלו חדשות ואינם מתפעלים מכל דבר עד שיבררו היטב - אמנם אחר שנתאמת אצלם הענין ימסרו נפשם ע"ז. (ע"ע מלבי"ם שמות ל"ד ח) ופשוט שכך הוא גם בענין זה, שעם ישראל ובני תורה נרתעים מכל דבר שלא היה בנמצא עד עכשיו; אמנם נראה שכל ת"ח וצורב שיעבור על הספרים שנתחברו בזמן האחרון על ענין זה יגיע למסקנה שיש מקום גדול לקיים המצוה כדינו ובשלימות. ועברתי גם על הספרים שיצאו לסתור והביאו גם דעת פוסקים מדורנו שאין חיוב לקיים מצוה זה - אך המעיין יראה, שבמין זה של חלזון מיושב כל הקושיות ורגלים לדבר שהוא התכלת הנכון. וכן כמה וכמה מגדולי הדור יראים ושלמים שהתחילו לקיים מצות תכלת בצנעה, והכל הולך קמעה קמעה, ונזכה בקרוב שכלל ישראל יקיימוהו ברוב עם - ונקוה שיהיה ע"י משיח צדקנו.

והנה אחד מן הספרים שנתחברו הוא ספר דנן "לולאות תכלת" שמביא כל חלקי הסותר והבונה, ופשוט שאין אני יכול להגיד שאני מסכים על כל הכתוב בספר, אך בכללות - הרוצה לדעת ולמצא בירור על כל השאלות המנקרות ימצא טוב טעם ודעת ממקורות חז"ל ופוסקים מתורת ישראל המסורה לנו מדור דור.

הכותב וחותם עש"ק פ' בא - מכת בכורות ויציאת מצרים, ואיתא בספרי שלח, למה נקרא שמה תכלת על שם שנתנכלו המצרים בבכורות שנאמר ויהי בחצי הלילה, וכן ברש"י הביא דרשת רבי משה הדרשן, פתיל תכלת על שם שכול בכורות, תרגום של שיכול תיכלא ע"ש; ונקוה שבזכות קיום מצות תכלת יהא מכת בכורות של עשו וישמעאל - ויקוים על מלך המשיח אף אני בכור אתנהו ע"י ביטול שלטון ערב רב, אמן.

עמרם אופמן, מו"ץ העדה החרדית
(מקום החותמת)

הקב"ה יעזור שנוכל לקיים מצוות ציצית בשלימות,

להגיע לכל הדברים הכתובים בפרשה, (נרכות יב):

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדִרְתָּם וְנָתַנוּ עַל צִיצִית הַכֶּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת: (מצות ציצית).

וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם (עול מצות) וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶּם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אֹתָם זִמִּים אַחֲרֵיהֶם: (לפרש מדעת מינים, הרחורי עבירה והרחורי ע"ז).

לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתֵי וְהִייתֶם קְדָשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: (זכירת יציאת מצרים).

הסכמת הגאון רבי שמואל נדל שליט"א על ספר חותם של זהב

בני ברק מוצש"ק י"ח באייר תשע"א
לכבוד הרב שליט"א

עברתי על החוברת "חותם של זהב", וראיתי כי הדברים טובים ונכוחים, ואם כי יש דברים שאפשר להעיר עליהם ולא כל הראיות הם מוכרחות, מכל מקום אין מקום להטיל ספק במסקנה כי החלזון מורקס טרונקולוס הוא המקור האמתי לצבע התכלת, וכי דרך הפקת הצבע הידועה לנו היום הזה היא פחות או יותר הדרך שבה הפיקו את צבע התכלת בזמן חז"ל.

אני סבור שהדבר ברור, מעבר לכל ספק שיהיה ראוי לקחת אותו בחשבון. וזאת מאחר וברור שגם בזמן חז"ל והגמרא היו הגויים משתמשים וצובעים בצבע תכלת, ובכל ספרי חכמי אומות העולם המפרטים את כל סוגי הצבעים שהיו נהוגים באותם זמנים, מופיע חלזון זה כמקור לצבע, ואין שום אזכור לחלזון אחר שמפיקים ממנו צבע תכלת. וכיון שהוברר שניתן להפיק צבע תכלת מחלזון זה - דבר שראיתי בעיני - אין טעם להטיל ספק בזיהוי החלזון. גם דרך הפקת הצבע מופיעה בספרי חכמי אוה"ע מאותה תקופה, והיא דומה לדרך ההפקה הידועה לנו היום, כך שגם מבחינה זו אין לערער על זיהוי התכלת ודרך הפקתו.

מה שיש כן אולי מקום לדון הוא שמא על אף שברור לנו שזהו התכלת שנהגו בה בזמן חז"ל, מ"מ אין לנו להטיל תכלת בטליתות שלנו, משום שכבר למעלה מאלף שנים לא נהגו בישראל להטיל תכלת, ואין לנו לחדש מצוה זו גם כשאנו בטוחים באמיתות התכלת, ואם כי אינני סבור כן, מ"מ הרי זו שאלה שיש מקום לדון עליה.

אמנם לאחרונה נשמעים טענות שונות והעלאת כל מיני ספקות בזיהוי החלזון ובצורת הפקת התכלת (או בגוון הצבע), דבר המנוגד לכל הגיון ואינו ראוי להתקבל אצל כל בר דעת, וכל הראיות לכאוי שהם מביאים מהגמ' ומהמדרשים לשלול את זיהוי החלזון, הם דברים שאין בהם ממש, ואפשר לישבם בקל.

ולדעתי מה שמביאים לטענות אלו, היא ההנחה שבדורנו אין ראוי לחדש מצוה שלא נהגו בישראל למעלה מאלף שנים, וכיון שאין כד ביד אדם לקבוע לבטל מצוה מטעם זה, הרי הם נמנעים מלהכנס לברור הענין, וטורחים להטיל ספק בדבר שבהגיון אין ראוי להסתפק בו.

בכל אופן אני בהחלט מסכים עם המסקנות שבחוברת, שהדברים מוכיחים שזהו חלזון התכלת ודרך הפקתו כפי הידוע לנו היא דומה פחות או יותר למה שהיה נהוג בזמן חז"ל.

בכבוד הראוי, שמואל נדל

א) הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה

שעטנז, כי הלבן מצד עצמו אינו דוחה שעטנז רק התכלת, ע' מנחות מ').

לשון הספרי, ר' אליעזר אומר למה נקרא שמה תכלת ע"ש שנתכלו במצרים בבכורות שנאמר ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וכו'... כל המבטל מצות כנף מהו אומר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה, ר' מאיר אומר וראיתם אותם לא נאמר אלא וראיתם אותו, מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית מעלה עליו הכתוב כאילו הקביל פני שכינה, שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר, ומעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא (יחזקאל א' טו).

ומבואר מן הספרי בדעת ר"מ שעיקרו שייך בתכלת, שהוא הדומה לכסא הכבוד, רק השו"ע מביא זה גם בזמן שאין תכלת, שאז שייך ענין זה למקיים מצוות לבן.

וכן מבואר בגמרא שיש חיוב גמור לקיים מצוות תכלת בזמן שיש ואין זה רק הידור מצוה, כמו שאמרו חז"ל (מנחות מג:): **תניא היה רבי מאיר אומר גדול עונשו של לבן יותר מעונשו של תכלת, משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שאמר לשני עבדיו, לאחד אמר לו הביא לי חותם של טיט ולאחד אמר לו הבא לי חותם של זהב, ופשעו שניהם ולא הביאו, איזה מהן עונשו מרובה, הוי אומר זה שאמר לו הבא לי חותם של טיט.**

ופירוש רש"י שהסיבה היא שעונשו של תכלת פחות מפני שאינו מצוי, וכ"כ הרמב"ם (סוף פ"ג).

"הזהיר במצות ציצית – זוכה ורואה פני שכינה". מאמר זה הובא בשו"ע (ס' כ"ד סע' ו'). מקור השו"ע הוא בספרי סוף שלח, ושם מבואר שחוזר על כללות מצוות ציצית שכלול תכלת ולבן, ואף שהשו"ע עצמו מדבר בזמנו שלא היה שם תכלת, מ"מ בזמן דאיכא תכלת, נקרא "זהיר במצות ציצית" – רק מי שמטיל בבגדו גם תכלת, שהיא חלק של מצות ציצית.

וכן עיקר ההבטחה במאמר הנ"ל – "זוכה ורואה פני שכינה" – הוא בגלל התכלת שבציצית, כיון שהתכלת דומה לים וים דומה לכסא הכבוד, ע' לקמן בשם הספרי, ואף שהשו"ע מביא זה גם בזמנו דליכא תכלת, נראה הכוונה, כיון שנותנים חוט לבן במקום התכלת משום שלא היה להם תכלת, וקיבלו על עצמם שכשיהא תכלת נשים תכלת – נחשב זה כאילו קיימו מצוות תכלת, שמחשבה מצטרף למעשה בזמן שא"א לקיים המעשה, אולם כל זה שייך, שברגע שבאמת נשתנה המצב ואפשר לקיים – מקיימים זה, אבל כשנשתנה הדבר ובכל זאת לא מקיימים – לא שייך לומר שע"י שנותנים לבן במקום תכלת יקבלו שכר כאילו מקיימים מצוות תכלת, כי אז צריך לקיים בפועל ולא רק כאילו.

ומה שאמרו חז"ל שתכלת אינו מעכב את הלבן, היינו שמקיים מצות ציצית של לבן אף שאין לו תכלת, ונפקא מינה שאם אין לו את האפשרות לקיים מצות תכלת מ"מ צריך לקיים מצות לבן, ומ"מ אם יכול לשים תכלת ולא שם, מבטל מצות תכלת, שהוא מצות עשה דאורייתא. (- שיכול מן התורה לדחות לאו דאורייתא של

כדי לזכור כל מצוות ה' צריך תכלת ולבן

ע' בספר המצוות להרמב"ם שו"ת (כדפוס פרנקל) בהשגת הרמב"ן שכתב בא"ד, שבת שלום התכלת והלבן תשלם לנו הכוונה במצוה הזאת לזכור כל מצות ה' ולעשותם.

שכר ועונש במצוות ציצית

ספרי זוטא פסקא טו מא. אני ה', אני דיין, אני נאמן לשלם שכר: א-לקיכם, מוראכם ודיינכם: אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, על מנת כן הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקבלו מצות ציצית עליכם, שכל המודה במצות ציצית, מודה ביציאת מצרים, וכל הכופר במצות ציצית, כופר ביציאת מצרים: להיות לכם לא-לקים, על כרחכם, יכול אם רציתם הריני א-ל לזה לכם, ואם לא רציתם איני א-ל לזה לכם, אני ה' א-לקיכם על כרחכם, וכן הוא אומר חי אני נאם ה' א-לקים אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחימה שפוכה אמלך עליכם (ויחזקאל כ ג) על כרחכם ושלא בטובתכם: דבר אחר, נאמר במצות ציצית אני ה' א-לקיכם שני פעמים, אני ה' א-לקיכם ליפרע ממי שבטלה וכופר בה, אני ה' א-לקיכם ליתן שכר למי שמקיימה ומודה בה: ובענין זה כלול תכלת ולבן ששניהם בכלל מצות ציצית.

ולמדים מזה שמ"מ יש עונש למי שאינו מטיל תכלת, וכ"ש אם היא באמת מצויה, ויש לאדם היכולת לקנותו ואינו קונה, וכן מפורש בתוס' ב"מ סא: שמי שבמקום תכלת תולה קלא אילן (דהיינו סוג של צבע המופק מאילן) - עובר על מצות ציצית, ואף שמצות לבן מקיים אף בקלא אילן ד"לא להוי אלא לבן" (מנחות מ.) - מ"מ נקרא ביטול מצות ציצית בגלל שאין לו תכלת.

וכן מבואר בגמ' (יבמות נ:) שסדין (-בגד פשתן) בציצית שחז"ל פטרו אותו מתכלת נחשב באופן עקרוני עקירת דבר מן התורה, ומה שהותר לחז"ל לבטל גזירה אטו כסות לילה, זה משום שזה רק שב ואל תעשה, והרי הרבה ראשונים ס"ל שביטלו רק תכלת ולא לבן (רש"י שהוצא שנת כה: בתוס' ד"ה סדין, רי"ף הלכות קטנות, ורמב"ם פ"ג הל' ז') וא"כ מבואר שביטול תכלת אף שעושה לבן נחשב ביטול מצוה, ולא נתבטל אלא במקום שחז"ל ביטלו כגון בבגד פשתן, וגם לשיטת ר"ת בתוס' שם וכמה גאונים שס"ל שביטלו גם לבן, אינן חולקים בנקודה זו שביטול תכלת הוא ביטול מצוה רק שס"ל ששם ביטלו חז"ל גם את הלבן.

(ב) קיצור הראיות שארגמון קהה קוצים (מורקס טרונקולוס, חלזון הפורפורה) הוא החלזון האמיתי למצוות תכלת, ולא הדיונן של רדזין

משני אפשרויות, אחד, שיש יותר מחלזון אחד שנותן תכלת וכולם כשרים, או שיש רק אחד והוא הכשר, אבל בלתי אפשרי לומר שחלזון אחד שהיה אז הוא פסול ומין אחר הוא הכשר. אלא ברור שהתוספתא בא בעיקר למעט שלא ליקח קלא אילן.

וכן א"א לומר שמה שלא הזהירו חז"ל על מין נוסף פסול משום שהיה ביוקר יותר מן הכשר ולא עלולים לזייף, שהרי התכלת היה הכי חשוב. (ע' קידושין עב. במסכת הגזס כ"ס הערך שתכלת הוא הצגד הכי יקר).

ראיה נוספת שלא היה חלזון פסול בזמן חז"ל, מן הגמרא (מנחות מג.) שהגמי' שם בגלל חשש זיוף של תכלת ע"י קלא אילן, נותנת שני אפשרויות לבדוק זה ע"י העברת חומרים על הצמר הצבוע, וע"י השפעה של הבדיקה יש להוכיח אם זה תכלת או קלא אילן, והגמרא נותנת שתי סוגי בדיקות, וקרה מעשה שהביאו תכלת, ולא הסתפקו באחד משני הבדיקות אלא עשו את שתי הבדיקות, ולפלא מצאו סתירה בניניהם, שלפי בדיקה אחת זה קלא אילן ולפי הבדיקה השניה זה תכלת, ובגלל זה רצו לפסול התכלת מחמת הסתירה. ואז הגיע רב אחאי (סוף תקופת האמוראים, תחילת סבוראים) ואמר, לא יתכן דבר כזה, הרי א"כ זה לא קלא אילן ולא תכלת, וא"כ מה זה, ובגלל זה הכריח, ששני הבדיקות אלו הולכים ביחד, שרק אם ע"פ שני בדיקות הוכרע שזה קלא אילן, אז פסול, אבל אם ע"י בדיקה

הראיות שזה התכלת האמיתי, ע' בספר 'התכלת' של הרב מנחם בורשטיין, 'כליל תכלת' מהרב אליהו טבגר, 'לולאות תכלת' מהרב שלמה יעקב טייטלבוים, הראיות באריכות ואכמ"ל, רק כאן נביא בקיצור.

והנה הראיות מורכבים משני ידיעות, ומשניהם ביחד מוציא מכל חשש שזה אינו אמיתי, ראיה אחד מן התוספתא וחז"ל, שניה מבדיקות המציאות.

ועוד ראיה חזקה, מסורת מן הראשונים ואחרונים שאמרו מפורש שתכלת בא מן הפורפורה.

כתוב בתוספתא (מנחות ט' ו') **תכלת אין כשרה אלא מן החלזון, הביא שלא מן החלזון פסולה, שני התולעת מן התולע שבהרים הביא שלא מן התולע שבהרים פסולה**, ועכשיו יש לדייק, למה בשני תולעת נותנת התוספתא ביאורים נוספים, ואילו בתכלת לא נותנת רק שיהא מן החלזון, ולא מפרטת איזה חלזון, א"כ אילו היה קיים מין חלזון שהיה מצוי בזמן חז"ל, שהוא פסול, ומין אחר של חלזון הוא הכשר, היה צריך התוספתא לתת פירוש נוסף, שיקח מן חלזון פלוני כדי שנדע שלא לקחת מן החלזון הפסול, וכן למה חז"ל (מנחות מז:) נתנו לנו בדיקות להבחין בין תכלת של חלזון, לקלא אילן שהוא מין צמח, ולא נתנו לנו בדיקות להבדיל בין חלזון האמיתי לחלזון הפסול, אלא ודאי מוכרח אחד

וא"כ כיון שיש לנו לפנינו מין חלזון שהוא ארגמון קהה קוצים שרואים בעליל שאפשר לצבוע ממנו תכלת, שהרי צבע התכלת ידוע ממה שמבואר בחז"ל שדומה לקלא אילן, (וע' ר"ט ח"ה נ"ך ומנחות מ"ג) ומה זה קלא אילן - ידוע מן הראשונים והגאונים, שהוא **אינדיגו** (ע' ערוך ערך קלא ח"ל), והצבע שמפיקים מארגמון דומה לקלא אילן, וכן דומה לים ולשמים, זה כבר ראייה, שהוא כשר, בתנאי שיודעים שהיה צבע זה נמצא כבר בזמן חז"ל.

וכל מה שעדיין אין ראייה ברורה מזה לבד - הוא משום שיש להקשות, איך יודעים שהחלזון הזה היה נמצא בזמן חז"ל, כי אולי לא היה נמצא אז, ומשום זה לא הזהירו חז"ל עליו שלא לקחת אותו.

ועל זה באים הראיות מן המציאות, דהנה בימינו נתגלה באזור צידון וצור, ובעוד מקומות באזור זה, מקום שאמרו חז"ל שעשו התכלת, (מגילה ו. ששם נמצא החלזון בשבט זבולון והם היו באזור צידון כמוש"כ בברכות יעקב אבינו **וירכתו על צידון**) שנמצאו מיליונים של קונכיות מן החלזון ששבורים במקום בלוטת התכלת, (ע' בספר 'התכלת' של הרב מנחם בורשטיין) ורואים שבתקופת חז"ל עשו צבע מן החלזון זה.

וכן שלחתי מאמר זה להרבה אנשים, וקיבלתי תשובה על זה מאת האדריכל גדעון חרלפ: "**במלחמת לבנון ראיתי בדרום צידון גבעה גבוהה שכולה מקונכיות של ארגמון שממנו מפיקים תכלת ושמה של הגבעה - גבעת החלזונות murex hill, זאת ראייה מכרעת, ואכמ"ל.** גדעון חרלפ, אדריכל" (ע"ע אנציקלופדיה העברית ערך ארגמן צורי, על המימצאים

אחת הוכח שזה תכלת, אף שע"י בדיקה השניה זה קלא אילן, אנו מניחים שזה תכלת. ועכשיו החשבון פשוט, אילו היה באותו תקופה מין שלישי של חלזון פסול, שהוא לא תכלת הכשר ולא קלא אילן אלא חלזון פסול, מה תמה רב אחאי, הרי אולי זה מין חלזון הפסול, אלא ודאי, שאין דבר כזה חלזון פסול שאפשר להפיק ממנו תכלת, אלא יש רק שני דברים, או תכלת מחלזון כשר או קלא אילן שהוא פסול. ואם יש לנו מידע שזה לא קלא אילן, זה ממילא כשר.

ועוד מבואר שמאותו צבע שהשתמשו תכלת לשאר בגדים, השתמשו גם למצוות ציצית. (ע' ערוךין לו:) אמר ר"א המוציא תכלת בשוק לשונות פסולים חוטין כשרים (וזה היה בתקופת האמורא רבי אלעזר, לפני תקופת רבא שהיה אז גזירת מלכות על התכלת והוצרכו להבריה התכלת (סנהדרין י"ב). על גזירה זו ע' לקמן (ד"ה וכן יש ראייה), וכן מבואר יסוד זה (בגמ' ש"ס כ"ו). **ומדלת הארץ השאיר נבזראדן רב טבחים לכורמים וליוגבים, תני רב יוסף יוגבים אלו צידי חלזון מסולמות של צור ועד חיפה, וע' רש"י וליוגבים, לשון יקבים שעוצרים ופוצעים את החלזון להוציא דמו** (כדלמרינן בפירק כלל גדול לקמן ע"ה). **והניחון נבזראדן ללבושי המלך.**

וכן מבואר יסוד זה בתורה (שמות ל"ה כ"ג) **וכל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן וגו' הביאו ומשמע** שהיה כבר מוכן והיינו שכבר הגוים השתמשו בזה לדברים חשובים ולא שהתחילו בני ישראל לצבוע בו עכשיו (ע' לקוטי הלכות של בעל החפץ חיים ר"ט פ"ק התכלת).

ומכל זה מוכח שאם מוצאים חלזון שהשתמשו הגוים בזמן חז"ל לתכלת - ממילא זה כבר כשר לציצית.

עקילס ע' ירושלמי (מגילה פרק א' ה"ט) **רבי ירמיה בשם רבי חייא בר בא תירגם עקילס הגר התורה לפני רבי אליעזר ולפני רבי יהושע וקילסו אותו ואמרו לו יפיפית מבני אדם.**

וע"ע בפליניוס שהתכלת נקרא בכתביו קונכיליא, ומדמה אותו לצבע הים ולפרח שנקרא היליטרופא שעליו כתב (בספר כ"ז ש"ל), שהוא כחול כמראה רקיע (וכתב שהמין "חלזון האבן" שהוא שמו של ארגמון קהה קוצים, יצלח במיוחד לקונכיליא. ע"ע (ס"ס ג') שניתן מן המורקס להפיק אדום ותכלת. וכן רואים היום שאפשר לעשות תכלת מזה, וא"כ זה כבר מוכרח שהוא החלזון שחז"ל כיוונו).

עוד ראיות, שהנה נמצא בימינו בחפירת עין בוקק אריג בצבע כחול, שע"פ בדיקת מדעיות הוכח שנעשה מפורפרא (ספר 'התכלת' עמ' 290, כליל תכלת עמוד ע"ד וזכרון אות 108, ג"ס א'. ש"ל), ועוד נתגלה בזמן האחרון ראייה נוספת חזקה מאוד, שנמצא באתר קבורה ברוסיה באזור נובוסיבירסק, תחת שכבת קרח, מרדעת סוס איראני, מתקופת סוף בית ראשון, שחלק מזה הוא צמר צבוע, חלק סגול וחלק תכלת, ונתברר ע"פ בדיקות כימיות, שהמקור של הצבע הוא מארגמון קהה קוצים, ולא מקלא אילן, הפרטים יתפרסמו אי"ה. ואלו ראיות נוספת שבזמן הבית וכן אח"כ השתמשו בזה, ובצירוף מה שכתבנו לעיל (נד"ה כחוד בתוספתא), שכל תכלת שבא מחלזון שהשתמשו בזמן חז"ל, כשר לציצית, אין עוד פקפוק.

וכן א"א לומר שארגמון הוא קלא אילן שפסלו חז"ל, שהרי קלא אילן יודעים מן הגאונים והראשונים שהוא מין צמח, שנקרא ניל, וארגמון הרי

הענקים של הקונכיות ועל צביעת כחול כשמים ממורקס טרונקולוס).

וכן יש עדויות מחכמי אומות העולם כמו אריסטו, ויטרוביוס, סטרבו, פליניוס, בתקופת בית שני, שעשו צבע מן החלזון הזה שנקרא מורקס, (ומה שגוי אומר מסיח לפי תומו, חזי לאצטרופי).

וכן יש ראייה שעשו מזה תכלת, בתקופת חז"ל, בספר 'קודקס יוסטיניאנוס' 4.40.1 (ספר חוקים רומאי מסוף תקופת התלמוד) מהקיסרים ואלנטיניאנוס, תיאודוסיוס, ארקאדיאוס: **"צביעת וגם מכירת פורפורה, בין במשי ובין בצמר, אשר נקרא בלאטטא או אוקסיבלאטטא וגם היא קינת ינא, אין רשות לאיש פרטי. אם, אמנם, מישהו ימכור גיזה של מורקסים (היינו הפורפורה) הקרואים (המנויים, הנרשמים) למעלה, דע רכושו עצמו (לבד) ואפילו ראשו עולים בסיכון החרמה".** הערה מן המוציא לאור באנגלית: **"צבע הבלאטטא דומה לדם נוזל, הצבע אוקסיבלאטטא, הגוון קצת שונה מבלאטטא כמו שרואים התחלת המילה הוא 'אוקסי' שפירושו ביונית דם, היא קינת ינא פירוש צבע היא קינת. הפורפורה היה צבע מלכותי ורובו היה מיוחד בשביל שימוש משפחת המלכות".**

היא קינת ינא הוא תכלת דומה לרקיע כך הוכיח בספר לולאות תכלת מהרבה ראיות, ע' ערוך (ע"ד איירינון, וע"ד טיינון), שכתוב מפורש שתכלת הוא יקינטינון, וכן הביא (ס' עמ' 117) בשם תירגום עקילס הגר, תרגום השבעים, ויוספון, ופילון, שתכלת (בענין ציצית ובגדי כהונה) מתרגמין היקינתוס. על חשיבות תרגום

הוא בודאי מין חלזון, וא"כ לא נתמעט מן התוספתא.

עוד ראיא, שהרי כיון שהתכלת היו בשימוש של הגוים ג"כ, כמו שנכתב לעיל, (וכן ע"ע ירמיהו פרק י) **וַיְדַי צוֹרֵף תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן לְבוּשִׁם** (יחזקאל פרק כז) **תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן מֵאֵי אֱלִישָׁה הִיָּה מְכֻסָּד**: (אסת"ר פרק ח) **וּמִרְדְּכִי יָצָא מִלְּפָנֵי הַמֶּלֶךְ בְּלְבוּשׁ מְלָכוֹת תְּכֵלֶת וְחוּר**. מבואר שהתכלת היה גם בשימוש הגוים, א"כ כל ספרי הגוים כמו אריסטו ופליניוס שדברו באריכות על כל הצבעים שעשו באזור צור וצידון ולא הזכירו רק הפורפורה שהוציאו ממנו תכלת - למה לא הזכירו עוד חלזון אחר שמוציא תכלת, אלא ודאי שלא היה משהו אחר, אלא הפורפורה, הוא התכלת והתכלת הוא הפורפורה, הכל דבר אחד.

מסורת מן הראשונים ואחרונים שתכלת בא מן הפורפורה

בראבי"ה (אחד מגדולי הראשונים) כתב (זכרות ס' כ"ה) על המשנה (זכרות ט:): עד שיכיר בין תכלת לכרתי, וז"ל **קבלתי שיש מין צבע שקורין כרתי ודומה לתכלת, וגרסינן בירושלמי בין תכלת לכרתי בין פורפירין ובין פרפינין והוא שקורין בלשון לע"ז פורפירא ויש שדומה לו קצת**. וא"כ מבואר שתכלת נעשה מן הפורפירא, ואף שבירושלמי שבידנו לא נמצא, מ"מ ידוע שיש הרבה השמטות בירושלמי שלנו. (מורקס ופורפורה הוא אותו דבר ע' לעיל בחוקי קיסרי הרומאים, וכן בתיאורים של היונים ורומאים על הפורפורה (ע' בנספח לספר לולאות תכלת) שהוא בדיוק מה שמוצאים היום על החלזון שנקרא מורקס, וכן היום ביון נקרא חלזון זה פורפורה, וכן בגרמנית ועוד).

בשלטי הגבורים מהרב אברהם בן דוד הרופא משער אריה (פורטאליאנוני) על כל עניני מקדש, (פ' ע"ט, שנת שע"ב), וז"ל **והמילה בלאטה יש לה שתי משמעויות, כפי הפרש הלשונות כי בלשון לאטינו רוצה לומר עש האוכל הבגד, ובלשון יון רוצה לומר רמש הים הנקרא פורפורה והוא החלזון שצובעים בו התכלת**.

בספר מקור חיים לבעל החוות יאיר ס' י"ח כתב וז"ל **בחידושים כתבתי דם חלזון שבו צובעים תכלת אינו בלו"א (=כחול) רק צבע פורפורה שנעשה מדם דג שנקרא פורפור** (החוות יאיר נפטר שנת תס"ג).

הכוונה בזה שלשון פורפור משתמש לפעמים על שם הצבע שהוא סגול, דהיינו תערובת של כחול עם אדום, או אדום, ולפעמים על החלזון שממנו מפיקים צבע זה, וגם אפשר מאותו חלזון להוציא כחול ע' לקמן, ולפעמים משתמשין לשון פורפירין או פורפוריין לבגדי מלך משום שעשו הבגדים מחלזון זה (ע' דה בלג'ית דבה סוף מקץ במלצ'ס יוסף וכן במדרש שבוטל דבמ"ץ על השגותיו לספר המאות סוף לא תעשה, דבגדי דוד המלך וכן במדרש תהילים שוחר טוב פרק כא, דבר"ר ז, ט, שמו"ר לח ה, במד"ר יב ז, אסת"ר ג א, ויקר"ר כה ו, ועוד הדבה מקומות), ולפעמים משתמשים גם על צבע כחול לשון פורפורה כשבא מן החלזון הפורפורה.

ועכשיו ביאור המקור חיים, שדם החלזון הוא בצבע פורפור דהיינו סגול ולא בצבע כחול, אולם אח"כ מפרידים חלקי אדמומית ונשאר רק צבע כחול, (ע' לקמן סוף ס' ג') וזה מבואר במקור חיים שם שכתב (ס' ט') בקיצור הלכות דענין זכר לתכלת **ויש מדקדקין**

שבגד תכלת נקרא פורפירא, והיינו משום שבא מן חלזון הפורפורה

וא"כ מתברר לנו שחלק מן הראשונים והאחרונים ידעו בקבלה מאיזה חלזון מפיקים התכלת, אולם הצביעה נשתכח, כמבואר ברמב"ם (נפה"מ ר"ט פרק התכלת זמנחות). וכעת למדו את הצביעה, וממלא נתברר לנו בראיות ברורות שזה החלזון שצריך בשביל התכלת.

ונוסיף עוד כמה נקודות.

א) ארגמון קהה קוצים נמצא בתוך קונכיה, ויש ראייה חזקה שזה חלזון, ע"י ערוך (ערך חלזון), דאיתא בפסיקתא דרב כהנא, (פסיקא י"א אות כא) על הפסוק **שמלתך לא בלתה מעליך, ולא היו גדלים, אמר ליה, כחלזון הזה כל זמן שהוא גדל, נרתיקו גדל עמו** (וכן הוא בדברים רבה (סוף כי תבוא), וכן המתרגם רש"י (ע"ז כח: קטע הלאשון, ד"ה משקלי חלזוני), שחלזון הוא (שנעקקע), חומט, שבלול, וכן בפה"מ להרמב"ם (קאפח) כל"ס י' א' שחלזון שהוזכר במשנה הוא דומה לחלזון הימי שהוא צדף, וצדף היינו קונכיא.

ב) וכן הפקת צבע מן החלזון הוא בלוטה צדדית שעיקר יופי הצבע הוא מחיים ואילו לאחר מות ג"כ אפשרי, (ע"י שבת ע"ה) **אמר ר' יוחנן שפצעו מת אבל לא כ"כ טוב, ע"י שם בתירוץ של רבא שנוח לו שלא ימות כדי שהצבע יהא יותר טוב, וכן ע"י הפציעה ימות, כדאמרינן שם, וכן אינו דם החיות רק מפקד פקיד ע"י בתוס' (ד"ה כז), וכן צריך לפצוע אותו בפטיש להוציא בלוטת התכלת כמו פציעת**

עושים ארבע כנפות צבע בלו"א (=כחול) דומה לרקיע כטעם תכלת.

יש ג' זנים של חלזון ארגמון [פורפורה], קהה קוצים, חד קוצים, ואדומת הפה, והחלזון הכי מוכשר להפריד חלקי האדמומית כדי שיצא רק תכלת, הוא קהה קוצים).

בנימין מוספיא הרופא, (במוסף העורך (שנת תט"ו) ערך פרפורה, כתב שפורפירא בל' יון ורומי הוא בגד תכלת.

תועפות ראם (על היראים ס' ת"א, מה"ר אברהם אבא סוף, מינסק, שנת תרנ"א) **כי הך חלזון שצובעים מדמו תכלת נקרא חלזון אדומי (פורפור שנעקע).**

תורה תמימה (מה"ר ברוך עפשטיין, שנת תרס"ב, ש"ח לך אות קי"ז) **ועל שם צבעו נקרא תכלת [פורפור].**

וכן יש להביא ראייה מן הרמב"ן (פ' תוהו שמות כח ב') שכתב על התכלת שזה בגד מלכות והוסיף **וגם היום לא ירים איש את ידו ללבוש חוץ ממלך גוים, והרי מלכי גוים הלכו בפורפורה, וכמו שהובא לעיל בקודקס יוסטיניאנוס, וכן בכל מדרשי חז"ל שהובא לעיל (כד"ה הכוונה). וברש"י שנת כ. (הובא לעיל ד"ה ועוד מבוחר).**

וכן במדרש התימנים, (מדרש הגדול זמלדור ד' ה'), **אמר ר' חייא כל הכלים עור תחש מלמעלה ותכלת מלמטה אבל הארון עור תחש מלמטה ותכלת מלמעלה, ולמה, שכן דרכן של מלכים פורפירא שלהם תכלת, והארון הוא מלך על כל העולם, וא"כ מפורש כאן**

ויש עוד פירוש "דומה לגלי הים" - ע' בספר כליל תכלת. תלמוד ירושלמי (מסכת סוטה פקק ח דף כב טור ד) **חנניה בן אחי רבי יהושע אומר בין כל דיבור ודיבור דיקדוקיה ואותיותיה ממולאים בתרשיש כימא רבא רבי שמעון בן לקיש כד הוה מטי להדין קרייא הוה אמר יפה לימדני חנניה בן אחי רבי יהושע מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים כך בין כל דבר ודבר דיקדוקיה ואותיותיה של תורה, והנה בחלון הזה רואים בחוש גלים גדולים ובין גל לגל גלים קטנים. (ברמב"ם ז' ב' היה כתוב דומה עינו כעין התכלת אולם ברמב"ם פרנקל וקאפח תיקנו הנוסח ע"פ מקורות נאמנים וצ"ל כעין הים).**

ז מה שאמרו חז"ל שם **ברייתו דומה לדג**, ע' רש"י דמות דיוקנו, וכמו זה כתב רבנו גרשום, ובאמת אם החלזון מונח כרגיל כמו שמונח בים, שהחור למטה, נראה ממש כמו דג, ורואים הראש והגוף והזנב וכן ניכרים הסנפירים, וע' (נהל כ"ה). **סנדל דומה לדג של ים**, ופ' הערוך (ע' לטס), **שהוא רחב, ודק וחד כלפי ראשו**, וזה נתקיים בדיוק כאן, ע' התמונה.

ויש עוד פירוש כמו הגר"א (נאליהו דבא כלס י' א') שעצמות הדג ועורו, עצמות חיה שבים טהורים, ומחק הגר"א מילה יעצמות חיה שבים שכבר כלול בדג, שכל דבר שבים נקרא דג, וכן מבואר ברמב"ם וז"ל הרמב"ם (הל' כלס פ"א הל' ג') **כלים העשויים מעצמות חיה שבים ומעורה, טהורים, וכל שבים טהור ואין מקבל טומאה מן הטומאות ולא טומאת מדורס**, (ובפרק ו' מהל' טומאת מת) **עצמות הדג ועורו העושה מהם כלים אינן מקבלים טומאה כלל לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים, שכל**

אגוזים, ושייך בזה מלאכת דש כמו הדש קטניות שמפרידים בין הקליפה להגרעינים ע' (ס' קי"ט סע' ו'), וזה נמצא הכל אצל ארגמון שלנו.

ג הצידה הוא ששמים רשת בתוך המים (ע' שנה עד:) וכן בימינו עושים כך, שנותנים רשתות בתוך הים עם דג מת והחלזונות מריחים הדג ובאים לתוך הרשת ואח"כ מוציאים אותם. (וכן צריך לבדוק הצבע מן היורה לפני הצביעה כדאמרין (מנחות מז:) והכל נמצא כאן).

ד צבע זה הוא חזק מאוד מן הצבעים הטבעיים, ואינו יורד בכביסה גם אם נותנים אבקת כביסה, ולפי המדע הוא הצבע הכי חזק של הטבע, וע' ברמב"ם (פ"ב הל' א') צריך שתהא צביעה ידועה שעומדת ביפיה.

ה היום יש בירורים של כל סוגי הדג שנמצאים בים התיכון ורחוק מאוד שימצאו בים התיכון עוד דג בגודל רגיל שלא מצאו אותו (חוץ מדברים קטנים ביותר שלא שייך לענין תכלת), וזה הדג היחיד ששייך ליחס לסימני חז"ל (ע"ש) בספר כליל תכלת מהרב אליהו טבגר. ואולי ג"כ שאר מיני ארגמון כשרים כגון ארגמון חד קוצים אבל קהה קוצים בודאי טוב, שממנו אפשר ביותר קלות להוציא צבע התכלת).

ו מה שאמרו חז"ל (מד: גופו דומה לים, אף שצבע פנימיות הדג הוא כמראה בשר, והקונכיה אחר הניקוי היא לבנה, מ"מ יכול להתפרש בכמה אנפין, שבעודו בתוך המים מתדבקין על הקונכיה כל מה שמונח על קרקעית הים, עד שקשה לזהות אותה, ולפעמים קרקעית הים נקראה ים כמו שנאמר **כמים לים מכסים** (ישעיה יא ט') תצוק ב' י"ד, וכ"כ הרמב"ן בנאשית א' י').

שעשו מזה תכלת בזמן חז"ל, ומהיכי תיתי שיש לחוש למשהו אחר שלא מצאנו, וכל שכן בנידון דידן, שלא באים להתיר אשת איש, וסגי בספק דאורייתא לחומרא, ואף אם זה לא נכון, לא יהא אלא לבן (מנחות מ). אולם אין צורך לכל זה כי יש כאן ודאות גמורה מכל מה שהובא כאן.

הדיונון של רדזין הוא מופרך

הדיונון של האדמו"ר מראדזין זצ"ל ג"כ מופרכת מן התוספתא, כיון שאינו כלל חלזון, שחלזון הוא מין רך שלבושו גדול עמו, כמו שהובא לעיל הרבה ראיות מחז"ל, והדיונון אין לו קונוכיא, וכן לא דבר רך ששיך לתת לו שם 'חלזון'.

ועוד קושיות על הדיונון, עיקר הצבע לא בא כלל מן החלזון אלא מכח חומצת ברזל שמוסיפים, כמו שביירר הרב הרצוג זצ"ל מן הכימאים, ע' בספר 'התכלת' של הרב מנחם פרידמאן עמוד 414. ומה שמוסיפים מן הדיונון, אפשר גם מדברים אחרים, וחוצ' מזה שצבע שעושים אלו שטוענים שבא מן הדיונון, יורד בקל ואכמ"ל.

וכן ע' בספר לולאות תכלת שהאדמו"ר מרדזין כתב שמחממין הצבע באש של גיהנום והיינו 900 מעלות, ובלתי אפשרי לדבר הבא מן הדג להתקיים בחום כזה, אלא ודאי שעיקר הצבע הוא מברזל ומשום זה צריך חום כזה. וכן מכל הראשונים והאחרונים שהובא לעיל מבואר שחלזון הארגמון הוא התכלת ולא הדיונון.

וא"כ מוכרח מכל זה שהחלזון ארגמון קהה קוצים (חלזון הפורפורה) הוא החלזון שעליו דברו חז"ל.

שבים טהור כמו שיתבאר בהל' כלים, ומבואר שדג כולל כל שבים.

ח) מה שאמרו חז"ל שם ועולה אחת לע' שנה, דבר זה אינו מחויב להתקיים כל הדורות, ע' בזה בתשו' הרדב"ז (ח"ב ס' תפ"ה), שאחר חורבן בית ראשון נפסק הענין, ובודאי שאפשר לקחת אותו גם בתוך ע' שנה, שבשביל זה השאיר נבזראדן שארית העם בא"י (שנת כו). ובעיקר שהרמב"ם השמיט טעם זה, שאף שכל הברייתא שם הביא אלמא שאין אנו הולכים לבדוק אחר ס' זה וע' עוד בס"ס לולאות תכלת ביאור הענין.

וע"ע במאמר "ארגמון או ינטינה" של הרב אליהו טבגר, שמרוב דברים אלו הופרך לגמרי מה שעלה בדעת הרב הרצוג זצ"ל לומר שמא חלזון התכלת הוא הינטינה, חוצ' ממה שאף אחד לא הצליח לצבוע באופן רציני תכלת ממנו. וכן אין לו מקורות בראשונים וחז"ל שזה תכלת של התורה.

חששות רחוקות לא חוששין אפילו להתיר איסור תורה

הנה נוסף על זה, מי שבא לטען שאולי כל מה שיש לפנינו הוא לא מה שעשו מזה תכלת ורק משהו אחר שעדיין לא ידעין הוא האמיתי, חשש רחוק כזה לא מצאנו בגמרא, (ע' כמות) **עדים בצד אסתן ותאסר** בתמיה, וכן יש דיעה בגמרא (גיטין כז). שלא חוששין לשני שוירי אפילו להתיר אשת איש, וכן שם אם יש שני עדים שמעולם לא חתמנו על שני יוסף בן שמעון לא חוששין שיש עוד עדים כאלו, וכאן הרי יש לפנינו קונוכיות שנמצאים למיליונים וביליונים במקום שחז"ל אמרו שעשו תכלת, עם שאר הראיות

שצריך לחפש אותו, וזה נוהג גם בדורנו, ואין לחכות על משיח, ובענין זה נתן תרומה חשובה לגילוי התכלת.

וכאן המקום לתת חשיבות מיוחדת להאדמו"ר מרדזין זצ"ל שהעלה את הרעיון הכללי שתכלת הוא דבר

ג) בענין פרטים בצבע התכלת

משזר. ואף שרש"י (סוטה יז.) שכתב שים אינו דומה לגמרי לרקיע רק קצת, אולם בודאי אם הוא דומה לגמרי לרקיע הוא כשר, שזה העיקר.

וברמב"ם (פ"ג מהל' ציצית) **התכלת האמורה בתורה בכל מקום היא הצמר הצבוע בפתוך שבכחול וזו היא דמות הרקיע הנראית לעין בטהרו של רקיע** (בספרים הרגילים היה כתוב 'לעין השמש' וברמב"ם פרנקל וקאפח מחקו זה) הנה הוא כתב רק שדומה לרקיע, ולא הזכיר כלל דומה לים, אולם נראה שמודה בזה שגם דומה לים כשר.

וכן ע' בספר 'ספרי דבי רבי' (שהוא פירוש על הספרי מאת רבי דוד פרדו זצ"ל בעהמ"ח חסדי דוד על התוספתא) על הפסוק (דברים לג יח) **ולזבולון אמר** שהביא מספר ערכי כינויים מהאר"י ז"ל שיש כמה צבעי תכלת, וז"ל הערכי כינויים, **תכלת ישנו בשלש בחינות בנוקבא בדוכרא ובאימא**, של הנוקבא הוא של ציצית ועלה אמרו שדומה לים ושל הזכר הוא וכו' ועליו אמרו הים דומה לרקיע, והוא סוד המשכן ויש ג"כ סוד תכלת (מא"י) [מאימא] והוא התכלת הגמור בסוד כסא הכבוד והוא של בגדי כהן גדול עכ"ל, ומפרש שם הספרי דבי רב, שיש כמה צבעים של תכלת, אחד מובהר, שדומה ממש ככסא הכבוד, ויש רק דומה לזה דהיינו כרקיע, ויש שרק כים, ובזה מתרץ הסתירה שנאמר

מצאנו בכמה מקומות בחז"ל שתכלת דומה לים, ובכמה מקומות שדומה לרקיע, דומה לים - (ע' חולין פט. מנחות מג: סוטה יז.) **היה רבי מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונים, מפני שהתכלת דומה לים, וים דומה לרקיע, ורקיע דומה לכסא הכבוד, וכתב רש"י ואצטרך כל הני, משום דלא אשכחן קרא אלא ברקיע שדומה לכסא הכבוד, הלכך תכלת דומה לים וים דומה לרקיע, דתכלת לא דמי לרקיע כל כך אלא דומה לדומה כמו תכלת דומה למראה הים, ואנן קחזינן דים דומה למראה רקיע וכן הוא בספרי (שלה) שדומה לים.**

וכן הוא בפסיקתא רבתי (ספ"ט) וז"ל: **מיד שעלה משה למרום פתח הקב"ה שבע רקיעים והראהו בית המקדש של מעלה והראהו ארבע צבעונים שעשה מהם משכן שנא' והקמות את המשכן כמשפטו אשר הראת בהר.** (שמות כו ב) **אמר לפניו רבש"ע איני יודע דמות ארבע צבעונים, אמר לו חזור לימינך, חזר וראה גדוד מלאכים שלובשים לבוש דומה לים, אמר לו זו היא תכלת, אמר לו חזור לשמאלך, חזר וראה אנשים לובשים לבוש אדום, אמר לו מה אתה רואה, אמר לו אנשים לובשים לבוש אדום, אמר לו היא ארגמן, חזר לאחוריו וראה שהם לובשים לא אדום ולא ירוק, אמר לו זו היא תולעת שני, חזר לפניו וראה גדודים לובשים לבוש לבן, זו היא שש**

אבק שיתערב באויר ושם מדברים בלבנה בלילה או סמוך לה.

ומבואר בגמרא שהדין בעינין כהה (בעברית) ובהיר, אין הדין קבוע ממש, שהרי מבואר ברמב"ם (פ"ז הל' ה') שהתכלת יכול להיות יותר כהה ויותר בהיר והכל כשר.

ועוד שמעתי ראייה לדבר זה שכל הגוונים כשרים מהרב אליהו טבגר שליט"א, מן הגמ' (מנחות מ"ב:) דפליגי תנאים אם מראה שני כשר, ואמר לי הרב הנ"ל שלפי אומנות הצבעים, תמיד מראה השני פחות ממראה הראשון, שכן הצבע כבר נכנס לראשון, ובכל זאת מכשיר חד מ"ד, ואף הפוסל, זה רק משום שכבר צבעו פעם צמר לפי רש"י, או לפי תוס' משום שעשו שלא לשמה, (הרמב"ם פ"ז הל' ג') אינו ברור כמי סובר, אבל מה שזה לא אותו צבע ממש לא איכפת לנו. ומבואר שאף שיש כאן שני גוונים אחד יותר בהיר מן השני - שניהם כשרים. וע' בסוף ספר לולאות תכלת.

ובפסיקתא רבתי שהובא לעיל מבואר עוד שתכלת אין בו אדמומית, שהרי בתולעת שני כתוב שאינו לא אדום ולא ירוק והיינו שהוא בין זה לזה, ומבואר שתכלת אין בו אדמומית אפילו חלקית, וכן באמת עושים היום, שהחלזון הזה מקודם הצבע הוא ארגמן דהיינו שיש בו אדמומית וע"י שנותנים אותו לשמש יוצאים חלק האדמומית ונשאר תכלת, ויסוד זה מבואר גם בזוהר (תומוה דף קמ"ט עמוד ב', הסולם אות תכ"ט) וז"ל **תכלת דא יומא תניינא, אצטבע בב' גוונים סומק ואוכס. ותכלת, סומק איהו דיליה, מיומא תניינא ממש, כעין גוון אשא, ודא איהו א-לקים, וירית גוון דדהבא, דכלא גוונא חדא. תכלתא**

בספרי (וחלף הדלכה) שנגנז התכלת, ובין הגמ' (מנחות מ"ב: מ"ג. סנהדרין י"ב) שהיה להם תכלת, שמה שנאמר שנגנז התכלת לצדיקים לעתיד לבא, זה רק על התכלת המובחר, אבל סתם תכלת היה מצוי. וסתם תכלת דומה לקלא אילן וצריך בדיקה להכיר אותו.

וא"כ יוצא שכל סוג צבע תכלת, בין אם הוא דומה לרקיע ובין דומה לים - כשר. ואף שאין לנו בירור גמור באיזה צבע של הים, שהים לא תמיד אותו צבע, אבל מ"מ הדבר ברור שאם הצבע אותו סוג כמו הרקיע רק יותר כהה מן הרקיע ביום כשר, שהרי תמיד הים יותר כהה מן הרקיע ביום.

וכן בגמ' (ע' שנת נט.) נראים הקרסים בלולאות ככוכבים ברקיע. וע' ריטב"א (מה"ק), **והלולאות היו של תכלת שהוא כעין הרקיע כדאיתא במסכת מנחות (מ"ג ב'), והקרסים שהיו נוצצים כעין נחשת קלל היו נראים בהם ככוכבים ברקיע.** וא"כ היינו ברקיע בלילה שיש שם כוכבים, וכן רש"י (כתב (בסוף פ"ה, דף נ"ב) שם רב משה הדקן) **פתיל תכלת - על שם שכול בכורות. תרגומו של שכול תכלא. ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לצבע רקיע המשחיר לעת ערב, ומקורו במדרש אגדה (במדבר פקק טו ד"ה ולחן) ועשו להם ציצית, וכו' התכלת הי' כנגד מכת הבכורות שהיתה בלילה, כשם שהתכלת שחור כך הלילה חשיכה היא.** וכן ברמב"ם שכתב פ"ז הל' א' **כדרך המשחירין, מבואר כרש"י שהוא כהה נוטה לשחור, ולשון הרמב"ם 'בטהרו של רקיע' אינו לשון בהירות אלא לשון נקיות (ע' הל' קה"ח י"ח ב').** **לפי שבימות הגשמים אם יהיה יום צח יהיה האויר זך הרבה ויראה הרקיע בטוהר יתר מפני שאין שם**

ואתחלש גוון דיליה, ואתהדר תכלא, ודא איהו א-לקים, אבל לאו איהו תקיפא כקדמאה. עכ"ל הזהו"ק.

נפיק מגו ההוא גוון סומק, וכד נחית לתתא אתרחק גוון סומק, ועאל גו ההוא אתר דאיהו ימא, אצטבע גוון תכלא. ההוא סומקא עייל גו ימא,

(ד) טענות נגד התכלת

אלא ודאי שדברי הספרי אינן להלכה אלא שנתמעט מציאות התכלת, וכן דברי האר"י זצ"ל אינן כפשוטן להלכה, אלא תיאור שנתמעט כח הרוחני של תכלת או שנתמעט מציאות של תכלת או הסבר אחר, אבל אינו ח"ו פטור להניח תכלת בזמן שישנו. (ועי"ע בסי' ג' בשם ספרי דבי רב תירוץ על הספרי שאז נגזז תכלת המובחר).

טענה שכבר ב' פעמים פסלו תכלת

וכן יש שטוענים, (עי' בזה בקובץ תשובות של הגר"ש אלישיב זצ"ל ס' ז', י"ט אייר תשנ"ז) שכבר שני פעמים שטענו בני אדם שמצאו התכלת האמיתי ואח"כ נתברר שאינו אמת, וא"כ מחר יבואו לבטל גם זה - טענה זו צע"ג, שאף פעם לא ביטלו חלזון שהוציאו ממנו תכלת, שמה שטען האדמו"ר מרדזין על הדיונון, הוא בכלל אין עליו שם חלזון, כי הוא לא שבלול ואין לו קונכיה, וחוף מזה כל הצבע לא בא כלל מן הדיונון אלא מברזל שמוסיפים כמו שטען הרב הרצוג זצ"ל. ומה שרצה הרב הרצוג לומר היינטיגה, הוא בעצמו לא הצליח להוציא תכלת מזה, (וגם כבר י"ב שנים יש חוקר אחד שמנסה לצבוע בזה ולא מצליח), והראשון שהוציאו תכלת ממה שבאמת חלזון - הוא הארגמון קהה קוצים. וחוף מזה לארגמון יש מסורה מן הראב"י ושאר אחרונים משא"כ לשאר מינים, ואין סיבה לחשוב שיתבטל המסורה.

יש טענות נגד התכלת ע"פ ספרי,

וע"פ כתבי האר"י ז"ל

יש טענות נגד התכלת ע"פ מה שכתוב בספרי (פ' ואלה הדברים ס' ע"ז) שאין התכלת מצוי, ובכתבי האר"י זצ"ל (פע"ח ח"א ט' ל"ז פ"ד-ה) שאין לנו כח לשים תכלת אחר החורבן.

אולם טענה זו צע"ג, שהרי בזמן אב"י

ורבא ויותר מאוחר עד רב אחאי שהיה סוף האמוראים צבעו ובדקו ולבשו תכלת, (מנחות מ"א: מ"ב: מג. סנהדרין יב.) וזה היה כמה מאות שנים אחר החורבן, והרבה שנים אחרי שנכתב הספרי (שכתוב בזמן התנאים) וכן הביאו הראשונים הרי"ף והרא"ש כל דיני תכלת למרות שלא הביאו דיני קרבנות, וכן ברמב"ם (הל' ל"ז ספ"ג) כתב שאין תכלת מצויה בכל עת, אבל בזמן שהיא מצויה חייבים, ובספר החינוך (מ"ז ס"ז) איתא, "וזה ימים רבים לישראל לא שמענו מי שזכה לתכלת בטליתו" מכלל דהמצוה נוהג בזה"ז.

וכן שו"ת מהרי"ל (החלקות סימן ה) וסברא

הוא דשמא יחזור דבר לקילקולו **שיהא תכלת מצוי, כ"ש למאי דכתב סמ"ג** (ע"ה כ"ז) **דאותו דג חלזון הוא בים המלח וכתב סימניו, בקל היה לעשות תכלת.** והלבוש כתב (בהקדמתו ללבוש או"ח) "קראתיו לבוש התכלת כי כמו שחייב האדם ללבוש תכלת בציצית בכל יום אם ימצא, כן הוא חייב להלביש עצמו באלו הדינים".

ושאר אחרונים שהובאו לעיל, רק שלא ידעו לצבוע, ועכשיו נתגלה דרך הצביעה, וממילא יש לנו מסורת על הארגמון משא"כ על הדיונון אין שום מסורת.

טענה שיש ספק בצביעה

ועוד טענה שטוענים נגד התכלת, שיש ספק בצביעה, שדעת רש"י שאין לשים סממנים בתוך היורה עם דם החלזון, ודעת הרמב"ם שצריך לשים בתוך היורה, ולא ידעתי על איזה רש"י מכוון, הרי כתוב מפורש בגמרא (מכ: שנותנים סממנים בתוך היורה עם דם החלזון, וגם אילו היה איזה מחלוקת בזה, אין זה מחלוקת בהלכה אלא איך מכינים התכלת וזה אין לו דינים הללמ"מ אלא כדרך הצובעים כמו שכתב הרמב"ם, ואפשר לקחת סממנים מה שמאפשר לעשות תכלת מן החלזון, והיום מה שנותנים סממנים, זה לא מוסיף וגורע הצבע רק שצריך לרכך הצבע כדי שיקלוט בצמר. וכן קלף של סת"ם לא מעבדין כמו בזמן הגמרא, ע' שו"ע (ס' ל"ז סע' ח').

ועוד טענה שם מן השו"ע (ס' ט' י"א) שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית דבעינן מין כנף, ובפרמ"ג שם 'מלמד שנתעטף הקב"ה בטלית – ולבושה כתלג חיור, וא"כ בהכרח יעשה הטלית והציצית לבנים, עכ"ל.

ודבריו צע"ג, הרי שם מדובר על הטלית גופא ועל הלבן של הציצית ולא על התכלת של הציצית, ומקרא מלא דיבר הכתוב ונתנו על **ציצית הכנף פתיל תכלת**. (ואף במקום שאין לו תכלת, אין חיוב לעשות את החוט שבא במקום תכלת כצבע הטלית (ע' חז"ל ג' כ"ה, וכ"כ בלחות ההיס סל המלצ"ס), וראיה מן הגמרא (מנחות מ.) במי

וחוץ מזה אם יש טענה כזו שאפשר לפסול איזה פסק אף אם אין לפנינו פירכא וקושיה, ורק בגלל שפסק אחר הפריכו ע"י פירכא וקושיה, וממילא מדמים שגם פסק זה אולי מחר יפריכו אותו - א"כ לפי מהלך זה יש אפשרות לבטל כל השו"ע וכל השו"תים, שהרי היו כמה פסקים שהפריכו אותם מראיות, וא"כ גם כן אנו נאמר שגם מה שאין לנו מה להפריך, אין להתחשב אותו כי אולי מחר יפריכו אותו, וא"כ אין עוד שום פסק. אלא ודאי שטענה זו לא שייך רק במקום שבאמת יש קושיה, וכנראה שלא הראו להגרי"ש זצ"ל מספיק ראיות.

ועוד טענה, שכתב הבית הלוי (ר' יוסף דב מבריסק) נגד הדיונון של רדזין, שאם היה ידוע הדג הזה בדורות הקודמין ולא לקחו אותו, זה ראייה שפסקו שאין זה החילזון, וא"כ אולי נאמר שגם על זה היה פסק שאינו זה.

הנה בדורינו שנתגלה החלזון ארגמון קהה קוצים, והוא בודאי חלזון כי הוא שבלול, ויש על זה ראיות ברורות שזה אמיתי וזה החלזון שחז"ל כיוונו עליו, (כתבנו זה בלוח ז'.) ולא שייכים כל הטענות נגד זה, והטענה שהיה ידוע בדור הקודם ולא לקחו אותו סימן שפסקו שהוא פסול, לא חל על זה, כי ידוע הוא שהיה גזירת מלכות. וע' סנהדרין (יב.) שכבר בזמן הגמרא הוצרכו להסתיר התכלת מפני אימת מלכות וברמב"ן (פ' תלוא כח ב) כתב שהיה גזירת מלכות מוחלטת נגד התכלת שלא ילבש רק המלך, ועי"ז מובן שנשכח הדבר. (וע"ע ס' ב' 'קודקס יוסטיניאנוס').

וכן באמת יש לנו מסורת על הארגמון מכח הראבי"ה ושלטי הגבורים

תש"ס שכתב שעל חלזון הזה לא שייך כל הטענות, מתיחס גם לתשובה זו.

עוד שמעתי טענה בשם הגאון ישראל יעקב פיישר זצ"ל שאם יאמר פסק שיש חיוב תכלת, יבקשו כל ישראל ולא יהא מספיק חלזונות ויעלה המחיר לשחקים ואין אפשרות לחייב עם ישראל למחירים כאלה. (מפי הרב יוסף חזן) ולפי"ז חיוב תכלת מוטל על אנשים פשוטים.

שעושה קלא אילן, לא יהא אלא לבן, ויתכן שכוונתו שעל הצד שזה לא נכון צריך לעשות של לבן, אולם ע' בחז"א שם שמה שצריך להיות כצבע הבגד הוא רק על הלבן של הציצית שיסודו לבן אבל על הלבן שבא במקום תכלת אם אין תכלת, אין צורך להיות כמו הבגד.

וכמדומני שבהסכמה של הרב עמרם אופמן שליט"א בשנת

(ה) בדין מספר חוטי תכלת וסדר הכריכות והקשירה

ראיתי בחוברת של אגודת פתיל תכלת (פ' שלח) שהוציאו כמה מאמרים בענין תכלת וכולם ראויים לשבח.

אולם מאמר אחד נראה להשיג עליו, וזה מה שכתב ידידי הרב שלמה טיטלבוים נ"י בענין מספר החוטים, שכתב שיש לעשות כהרמב"ם שחוט אחד תכלת וז' לבן, והוסיף לומר שמי שעושה כדעת הראב"ד שני חוטים תכלת וששה לבן פסול ועובר משום בל תוסיף לדעת הרמב"ם, וכל זה צע"ג ומופרכת מן הגמרא ומן הספרי ומן הרמב"ם עצמו, וביארנו שמי שעושה כדעת הראב"ד יוצא גם להרמב"ם, מצוות לבן ומצוות תכלת.

ורצוני מקודם להזכיר כמה תמיהות בהמאמר הנ"ל.

(א) **שיטת הרמב"ם ושיטת הראב"ד**
ושיטת התוספות

חדא שהוא מביא בעיקר ראייה להרמב"ם מן הספרי (פ' שלח לך ופסקת כי תלך), ושם אדרבה כתוב מפורש (בפ' שלח לך) כמו הראב"ד ולא כהרמב"ם, ובפרשת כי תצא כתוב כמו התוספות, לפי גרסא שלנו, ולפי גרסת הגר"א גורס בפי' כי תצא כמו בפרשת שלח לך, וזה כמו הראב"ד.

יש במספר חוטין ג' שיטות, שיטת הרמב"ם - חוט אחד תכלת מתוך ח', שיטת הראב"ד - ב' מתוך ח', ושיטת התוס' - ד' מתוך ח'.

הנה הארכתי בספרי 'חוט תכלת' על הנושא שרוב ראשונים ס"ל שלא כדעת הרמב"ם, והרמב"ם כמעט יחידאה, אולם גם לדעת הרמב"ם אם עושה כדעת הראב"ד יוצא.

וז"ל הספרי (שלח), **מכמה גדילים אתה עושה, אין פחות משלושה דברי ב"ה, וב"ש אומרים שלשה של צמר ורביעית של תכלת והלכה כב"ש.** ומבואר בפשטות דעת ב"ש שהלכה כמותם (ע' מנחות מ"א:) כדעת הראב"ד

וז"ל הרמב"ם (פ"א הל' ו') **ויהיה אחד משמנת החוטין חוט תכלת והשבעה לבן, השגת הראב"ד, א"א טעות הוא זה אלא השנים תכלת והששה לבן.**

של ג' אצבעות כדברי ב"ה, ובש"א בג' חוטין של לבן ורביעית של תכלת של ד' אצבעות. גדילים זה לבן, מנין לרבות רביעית של תכלת, ת"ל ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת. והלכה כדברי ב"ש עכ"ל.

וע"כ הולך ג"כ הספרי על דרך הראב"ד. ולא כתוסי ולא כהרמב"ם. ולפי גרסתו מיושבים כל הקושיות בספרי עצמו וכן מן הספרי שלח, שהסיפא של הספרי העתיק אחרי דברי ב"ש, וזה הדרש ללמדנו המקור בתורה למספר לבן שהוא ג' ותכלת אחד.

ועכ"פ כל דברי הספרי הולכים לפי הראב"ד ולא לפי הרמב"ם, וא"כ איך אפשר לפסוק כמו הספרי ומתוך כך לומר שמי שעושה כמו הספרי עובר על בל תוסיף.

וכשיטה זו של ב' מתוך ח' כתבו ג"כ הריא"ז והערוך בשם רבינו חננאל, וכן הסמ"ג בדיעה אחת.

ערוך (ערך תכלת) בשם רבינו חננאל, וז"ל **פירוש שיש בה ו' חוטין של צמר לבן וב' חוטין של צמר הצבועין בתכלת ואחד מאותן שנים הוא שכורך על הז'.**

וז"ל הריא"ז (בהלכות קטנות), **רוב המפרשים אומרים שחציין הן חוטי לבן וחציין חוטי תכלת, ורבינו משה אומר שהשבעה הן חוטי לבן והאחד חוט תכלת, ולא נראה, שהששה הן חוטי לבן והשנים חוטי תכלת כמבואר בקונטרס הראיית, וכן מבואר בספרי.**

וכן ס"ל לחכמי לונל שצריך ב' חוטין מתוך ח', חכמי לונל ששאלו

ששנים מתוך ח' דהיינו אחד שלם תכלת וג' שלמים לבנים.

וז"ל הספרי (פ' כי תלל) **גדילים תעשה לך. למה נאמר, לפי שנאמר ועשו להם ציצית שמע אני יעשה חוט אחד בפני עצמו - ת"ל גדילים, כמה גדילים נעשים, אין פחות מג' חוטין כדברי בית הלל, וב"ש אומרים מד' חוטין של תכלת וד' חוטין של לבן של ד' ד' אצבעות, והלכה כדברי ב"ש. בד"א בתחילה, אבל שיריה וגרדומיה כל שהוא. על ארבע, יצאו בעלי שלשה ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז'. ד"א גדילים תעשה לך - זה לבן, מנין לרבות את התכלת - ת"ל ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת.**

ופשטות מרישא של הספרי כי תצא יוצא כדברי התוס' (לה. מה: ד"ה כ"ט, וזכורות לט: ורש"י ריש הפרק).

אולם תוס' (זכורות לט:) הקשו על זה. דלשון חוטין של ב"ה ושל ב"ש אינן דומין. דבב"ה הכונה חוטין שלמים. ובב"ש הכונה חצי חוטין. ולא תירצו. ויש עוד להקשות דסיפא של הספרי ד"א גדילים וכו' מאי קמ"ל שיש מצות תכלת, זה כתוב בתורה, וכן קשה שבדברי ב"ה למדנו מן הפסוק שאין פחות מג', שגדיל היינו ג', אולם בדברי ב"ש לא כתוב דרוש, רק בסוף כתב ענין חוטין, ולא כתוב שם מספר והפסיק באמצע בדברים אחרים.

הנה הגר"א בספרי (כי תלל) גורס באופן שלא יסתרו שני הספרי אהדדי, וג"כ לא קשה קושית התוס' ושאר קושיות, שהוא גורס וז"ל: **גדילים תעשה לך, למה נאמר, לפי שנאמר ועשו להם ציצית שומע אני יעשה חוט אחד בפני עצמו, ת"ל גדילים, כמה גדילים נעשים, אין פחות מג' חוטין**

מוכרח, שאילו כמו שגורס הב"י שהראב"ד כמו התוס', א"כ היה להראב"ד להתבטא ארבע של תכלת וארבע של לבן דהיינו בחצי חוטים, ולא לכתוב שנים של תכלת ושנים של לבן שהם חוטים שלמים, שהרי הוא משיג על הרמב"ם שהתבטא בחצי חוטים, אלא ודאי עיקר הגרסא כמו שכתוב בכל הגרסאות שנים של תכלת וששה של לבן, וכן הוא ברבנו בחיי (סוף פ"ה דמ"ג) (ורק שם יש ט"ס שכתוב בדעה הראשונה שחוט אחד מתוך שמונה תכלת בשם הרמב"ן ואינו אלא הרמב"ם, כי כל הנוסח שם הוא לשון הרמב"ם וכבר העיר בזה ברמב"ם פרנקל (על הדף נ"ז).

ובעקבות הב"י שלא ידע דעת הראב"ד הלך גם התוס' יו"ט (רי"ף התכלת), והכניס זה גם בדעת הרע"ב, וזה גרס להרבה טעויות, שאלו סיבבו הספרי והסמ"ג, וממילא גם הרע"ב שהעתיק הסמ"ג כדעת הרמב"ם, אבל האמת שלשון הספרי וכו' כדעת הראב"ד, רק כל זמן שלא יודעים דעת הראב"ד - דוחקים הכל כהרמב"ם.

ג) קושייה גדולה מסתימת הש"ס וראייה שגם להרמב"ם אם עשה כהראב"ד יוצא

הנה צריך לדעת ששיטת הרמב"ם לצבוע חצי חוט, הוא דבר חריג, ואילו היה בזה קפידה לעשות דוקא כך, היה צריך הגמרא לומר דבר זה, שהרי כל דבר חריג צריך להיות כתוב, וכמו שהגמרא (נמנוחות מ"ג) כתב כל דיני צביעת תכלת, ומזהירין שם על ענין של טעימה פסולה, וצריך לצבוע לשמה, כי זה דבר חידוש וצריך להזהיר על זה,

להרמב"ם (נחשונה רפ"ו, י"ט ספרים שהם ס' כ"א) וז"ל **בהל' ציצית פרק ראשון כתוב כיצד עושים ציצית מתחיל מזוית של טלית וכו' עד ויהיה אחד מח' חוטין חוט תכלת והשבעה לבן, לא ידענו מה הוא ואיך אפשר, אלא השנים תכלת והששה לבן.**

וז"ל הסמ"ג (דף קח), **א"ר פפא הלכתא ארבע בתוך שלוש משולשת ארבע פירוש חוטין נותנים בכנף בתוך שלוש אצבעות שתיים של לבן ושתיים של תכלת או ג' של לבן ואחת של תכלת כדכתיב ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת וכופלו לשמונה.** וכן הוא בברטנורא (רי"ף התכלת), וז"ל המאירי (יבמות ה'): **כמו שידוע בזמן התכלת שאחד מן הארבעה היה תכלת והוא ארוך מכלם עד שכשהם נכפלין היו שנים תכלת וששה לבן.**

ב) הכסף משנה לא ידע כלל שיטת הראב"ד

הנה בכ"מ (ה"ו ו') ובב"י (ס' י"א) היה לו גירסא מוטעית בראב"ד שנים של תכלת ושנים של לבן (ע' רמב"ם פרנקל), ומשום זה כתב שהראב"ד כמו תוס' (רי"ף התכלת), שס"ל שנים שלמים לבן ושנים שלמים תכלת, ולא היה לו כלל גירסא שלנו בראב"ד שנים של תכלת וששה של לבן, ומשום זה שלא ידע כלל שיש שיטת הראב"ד, שחוט שלם של תכלת, הכניס גם בספרי וגם בסמ"ג (ע' ז"י) כדעת הרמב"ם, ומשום זה פירש מה שכתב הסמ"ג אחת של תכלת היינו מקצתו של תכלת.

אולם כבר נתברר בכל הגרסאות ובכל האחרונים בגרסת הראב"ד ששנים תכלת וששה של לבן, וכן

נימא אדעתיה דגלימא טוינהו. כשזורין. שזורין נמי נימא אדעתיה דשיפתא דגלימא עייפינהו, במופסקין. דכולהו האי ודאי לא טריח. ע"כ.

הנה לפי הרמב"ם דס"ל דחצי חוט של תכלת וחצי של לבן וכתב בתשו' לחכמי לונל (הוצא בכ"מ פ"א הל' ז') **יש לטוות חוט אחד מקצתו תכלת ומקצתו לבן וכופלו ושזורו עד שיהיה ז' חוטין לבן ואחד תכלת. שנאמר פתיל תכלת פתיל אחד ולא שנים ע"כ.**

וא"כ אם כבר הוא חוט, הוא חצי לבן וחצי תכלת וא"כ מאי שואל הגמ' **מאי שנא לשונות דאמר אדעתיה דגלימא צבעינהו חוטין נמי נימא אדעתיה דגלימא טוינהו** הנה אם חצי תכלת וחצי לבן זהו מילתא דתמיה לגלימא ויותר תמיה מתירוץ הגמ' דפסיקא. וא"כ מאי שואל הגמ', הרי ודאי של מצוה.

וזה אחד מקושיות הנצי"ב (על הספרי ס"ח דף סד.) ותירץ שם דרך פילפול שדינו של הרמב"ם תלוי בפלוגתא רב ורבה בר בר חנא (במנחות דף לט:) ורב ס"ל כהרמב"ם דחצי חוט, ורבה בר בר חנה ס"ל כהראב"ד דחוט שלם.

ומבאר הנצי"ב, שרבה בב"ח ס"ל שמנין חוטין כמו שלמד הספרי שגדיל היינו ג', וחוט התכלת אינו מן המנין, וממילא צריך כל חוט הרביעי של תכלת, ורב ס"ל שמנין למדים מגדיל ב' גדילים ד', כמבואר בגמרא, וממילא חוט תכלת מן המנין, וכיון שס"ל להרמב"ם שעיקר התכלת כדי לכרוך, סגי בחצי חוט לכרוך, ומיישב בזה קושיית התוספות (לט: ד"ה והוא גילס למנינא), שהקשו לדעת רבה

ואיך לא הזהירו שצריך לצבוע דוקא חצי חוט ולא חוט שלם, וכ"ש אם עוברים על כל תוספי' אם צובעים כל החוט, איך הגמרא שותקת מזה ואיך לא הוזכר דבר כזה לא בכל הש"ס ולא בספרי.

ואין שום אפשרות לתרץ זה, אפילו בדוחק - רק אם אומרים שגם להרמב"ם כשר אם עושים חוט שלם, כדעת הראב"ד, רק שס"ל להרמב"ם שסגי בחצי חוט, כיון שס"ל שעיקר מטרת התכלת בשביל הכריכות, ובזה ס"ל שמספיק חצי חוט.

וכן הרמב"ם לא הזכיר שאם עשה יותר מחצי חוט פסול, וזה כמו שממשיך שם (נלה' ז') בענין הכריכות שמתחיל בלבן וממשיך בתכלת, ובזה מפורש בגמרא (לה.) שאם התחיל בתכלת כשר, והיינו כפירוש השיטה מקובצת (על הדף אות ג') שמתחיל בכריכה, והרמב"ם לא מפרש כרש"י שצריך להשחיל הלבן לפני התכלת שהרי לא הביא דין זה בשום מקום אלא שמפרש כהשיטה, וכ"כ בחז"א (ס' ג' ס"ק י"א ד"ה ואמנם), וא"כ כמו ששם כתב הרמב"ם לא דברים לעיכובא, ה"ה הדין של חוט אחד תכלת מתוך ח' חוטין.

הנה כדי שלא יהא קשה להרמב"ם מן הספרי, ע' בזה בנצי"ב, (נעמק הגל"צ על הספרי), שעשה פילפול גדול מזה, שדעת רב בגמרא חולק על הספרי ונבאר דבריו ז"ל.

דיש להוסיף ראייה להראב"ד מן הגמ' (עירובין דף ט.) **א"ר אלעזר המוציא תכלת בשוק לשונות פסולין חוטין כשרים מאי שנא לשונות דאמר אדעתיה דגלימא צבעינהו. חוטין נמי**

מצות ציצית בשלימות כשעשה חוט שלם, אבל באמת שגם להרמב"ם עשה כדין כשעשה חוט שלם וא"כ קושיה זו לא קשה, וא"כ מוכרח שהרמב"ם מודה שאם עשה חוט אחד שלם שכשר.

אולם הגמרא בערובין אפשר ליישב לדעת הרמב"ם, דחוט של תכלת אפשר לקשור לחוט של לבן. וכמו שכתב המ"א (י"ז ס' ט"ו ונ"ז ס' י"ז ס' ק"ג), שאפשר לקשור שני חוטין אהדדי, והאי תשובת הרמב"ם דבשעת טויה עושה חצי תכלת וחצי לבן הוא רק לכתחילה, וא"כ אפשר לומר שהגמרי בעירובין הולך גם לפני רב.

ומאידך המחלוקת בין רבה לרב, כדי לישב דעת רבה מאיפה למד מספר חוטין, מוכרחים לומר שרבה ס"ל כהספרי שגדיל הוא ג' ומוסיפים תכלת וא"כ עכ"פ רבה ס"ל כהראב"ד. וממילא נשארתי הראיה דלעיל שמוכרחים לומר שגם לרב כשר כשעשה כדעת הראב"ד, שהרי לא עירער רב על הציצית של רבה רק עירער על האדם המוזר שלא עשה ענף, וכנ"ל.

ולפי מה שכתבנו שגם הרמב"ם מודה שיכול לעשות חוט שלם של תכלת רק דסגי בחצי חוט. וא"כ מיושב היטב הגמרא ערובין דמצא כולו תכלת. עושה חוט שלם של תכלת. וממילא הגמרא שם הולך גם לפי רב.

אולם כל שיטה זו של הרמב"ם דוחק גדול. ובאמת חכמי לוניל שאלו להרמב"ם זה וז"ל (נחשונה רפ"ו) **בהל' ציצית** (פסק לאשון) **כתוב כיצד עושים ציצית מתחיל מזוית של טלית וכו' עד ויהיה אחד מח' חוטין חוט תכלת והשבעה לבן, לא ידענו מה הוא ואיך**

בב"ח מאיפה למידים מנין החוטין, כיון שאין לו הדרש של גדיל גדילים, ונשארו בקושיה, ומתרץ הנצי"ב שרבה בב"ח ס"ל כדעת הספרי שגדיל היינו שלשה ואח"כ צריך להוסיף אחד לתכלת.

ובזה מישב גם הגמ' בעירובין דשם מקשינן אליבא דרבה בב"ח, אולם לרב ל"ק וממילא עושים חצי חוט לבן וחצי תכלת.

ואולם קשה מאוד, אילו יש מחלוקת לדניא בין רב לרבה בר בר חנה במספר החוטין, א"כ בהוא גברא (לט:): שהלך בטלית שכולה תכלת ובציצית סגורים עד הסוף ופליגא רב ורבב"ח אי עשה טוב או לא, למה חלקו רק בנושא של סגירה, הרי היה לו איזה מספר של חוטי תכלת, והיו צריכים ג"כ לחלוק אם זה בסדר או לא, ועכ"פ הגמ' היה ראוי להזכיר שיש כאן עוד מחלוקת במספר החוטין, ומשמע שאין מחלוקת בזה. וכן א"כ לא היה הרמב"ם צריך להביא הגמ' עירובין להלכה. והרי הוא פסק כן להלכה. (נפקא ד' הל' ז').

ויותר קשה, שאם תאמר שיש עוד מחלוקת בין רב לרבה אם צריך חוט שלם או חצי חוט, א"כ בודאי בציצית שלהם גופא עשה רב חצי חוט ורבה עשה חוט שלם, א"כ למה נתעורר רב לומר יאי גלימא ולא יאי תכלת רק עכשיו כשראה בן אדם המוזר שלא עשה ענף, היה לו לטעון תמיד על הציצית של רבה גופא שהלך בחוט שלם, ולומר לו שציצית שלך פסולים או שאתה עובר על בל תוסיף.

אולם טענה זו נכונה רק מי שבא לטעון דלהרמב"ם לא קיים

לענף והתכלת לכריכה, ורק כריכה ראשונה היא של לבן מדין הכנף מין כנף, וכן כתבו כל המחברים המתרצים את הרמב"ם, וכן משמע מלשון תשובתו לחכמי לונלי, שהובא בכ"מ, שזה ענין של חצי חוט, משום שכל מצוות תכלת הוא רק הכריכה, אבל בזה כבר הרבה ראשונים חולקים וס"ל שעיקר הכריכה משניהם, דעת התוס' (לט. ד"ה לא יפחות) ורא"ש (הל' ציצית ס' ט"ו), רב עמרם גאון (ע' לקמון), רב נטרונאי גאון, ולכל השיטות האלה, מטרת תכלת ולבן שוין שזה לענף ולכריכה וזה לענף ולכריכה, וממילא אין מקום לומר חצי חוט כיון שבין התכלת ובין הלבן הוא לכריכה וגם לענף, וממילא כמו שהלבן הוא בחוטין שלימים כן התכלת.

וז"ל תשובת רב עמרם גאון (בגאונים) עמוד 330 תשובה 3) **וששאלת מהו הפוחות לא יפחות מז' והמוסיף לא יוסיף על י"ג, כשהיה התכלת ביד ישראל כך היו מטילין לאותו שליש גדיל. חוליא אחת של ציצית לבנה וחוליא אחת של תכלת, וכמה שיעורה, כי דקאמ' אמ' רב חונא בר יהודה אמ' רב ששת אמ' רב ירמיה בר אבה אמר רב תכלת שכרך רובה כשרה ואפילו לא כרך בה אילא חוליה אחת כשרה, וכמה שיעור חוליה תניא רבי אומר כדי שיכרוך וישנה וישלש, והני חוליות דקאמר' תאנא הפוחות לא יפחות משבע חוליות והמוסיף לא יוסיף על י"ג חוליות וכו', וכאיצד סודרן. כשהו מתחיל מתחיל בלבן וכשהו מסיים מסיים בלבן וכך היה גודל. לאחר קשר התחתון חוליה אחת של לבן ועליה של תכלת וחוליה של לבן ועליה חוליה של תכלת ועליה חוליה של לבן ועליה של תכלת ועליה של לבן וקושר קשר עליון וזה הוא לא**

אפשר אלא השנים תכלת והששה לבן, וכן לשון הספרי מורה כהראב"ד דהרביעי כולו של תכלת. שהרי למידים ג' חוטי לבן מלשון גדיל דהיינו כמו קלעה שהוא ג'. (ע"ע נשאלות שאלה) ולא למדנו יותר לבן. ומהיכי תיתי ד' שלימים שיש ברביעי חצי לבן.

ואף שאפשר לתרץ, שלפי הגמ' (מנחות לט:) דדרשינן גדיל גדילים ד', וא"כ למידים מקודם ד' חוטין, ואח"כ יש פסוק פתיל תכלת, וזה רק חצי חוט, כיון שס"ל שעיקרו בשביל הכריכות, והגמ' חולק על דרש הספרי וממילא חולק ג"כ לדינא, מ"מ הרי אפשר גם להדרש הגמ' גדיל ב' גדילים ד' לפרש הפסוק פתיל תכלת על חוט שלם, אף אם עיקרו בשביל הכריכות, וא"כ לא מצאנו פלוגתא לדינא בין הספרי והגמ' אף דפליגא בהילפותא.

וכן סתימת הגמ' (מ"א:) כמה חוטין הוא נותן, בה"א ג' ובש"א ד', משמע שכשמדברים על חוט, מדברים על חוט שלם, וא"כ ג"כ החוט של תכלת שהוזכר בתורה ובכל מקום במדרשים זוהר וכו', שהוזכר חוט אחד, איירי בחוט שלם, זה סתימת הדברים, ואילו היה דבר יוצא מן הכלל, היה צריך להיות דבר זה כתוב, א"ו שאין כאן דבר יוצא מן הכלל. על כן נראה עיקר מסוגית הגמ' עירובין ומן הספרי כדעת הראב"ד.

ד) שיטת הרמב"ם בנוי על שיטתיה שעיקר הכריכות בתכלת

ויש להוסיף, שכל המושג של חצי חוט תלוי הרמב"ם לשיטתיה שעיקר הכריכה של תכלת, וכמו שכתב (נחמילת הל' ציצית) שיש שני סוגי מטרות, הלבן

אבל לפי הרמב"ם, שעיקר הכריכות הם של תכלת, ורק מדין הכנף מין כנף צריך להתחיל כריכה ראשונה של לבן ומכאן זה גם האחרונה מדין מעלין בקודש, אבל חוץ מזה אין עוד כריכות לבן, א"כ כשעבר ולא עשה כריכה ראשונה של לבן אין עוד מקום לעשות לבן.

וכן בהמשך הגמרא (לח): תכלת אינו מעבב את הלבן, ומפרשין בהוה אמינה דאירי בטלית כולה תכלת, ואז ס"ד שהכנף מין כנף הכוונה שיש להקדים חוליא או כריכה של תכלת לשל לבן, ומשמע מלשון הגמרא שרק להקדים אבל אח"כ עושה כריכה או חוליא של לבן, ועכשיו בשלמא לפי רע"ג שגם בלי דין הכנף מין כנף יש לעשות חוליות של לבן, אז כאן בטלית שכולה התכלת אחר שעשה חוליא תכלת מדין הכנף מין כנף, יש לעשות של לבן, אבל לפי הרמב"ם שכריכה של לבן הוא רק מדין הכנף מין כנף, ממילא כאן שטלית שכולה תכלת שס"ד שיש להתחיל בתכלת, וא"כ אין עוד מקום לעשות אח"כ של לבן, וזה ראה חזקה לדעת רע"ג שחוץ מדין הכנף מין כנף יש עוד צורך לחוליות של לבן (ואף שהוא אמינה זו לא נשאר והכנף מין כנף הוא תמיד של לבן אף בבגד שכולה תכלת, אין בנושא שלנו חזרה במסקנת הגמרא).

וכן מן הגמרא (לט): כשהוא מתחיל, מתחיל בלבן, לגירסא דידן שהוא גרסת הגאונים, דמשמע שגם בלי להתחיל בלבן יש דין של להתחיל והיינו שממשיך לשנות הצבע (ולהרמב"ם יש גרסת הרי"ף בלשון 'מתחיל בלבן' ולא בלשון 'כשהוא מתחיל מתחיל בלבן', ואז אין ראייה

יפחות משבע ואם רצה להוסיף עד י"ג מוסיף כסדר הזה עכ"ל. (וכ"כ בתשי' הגאונים שעי' תשובה קנ"ט גסס קר גלוס גאון).

וכך דעת רב נטרונאי גאון שהובא ברבב"ד (הל' ז') בענין הכריכות, שאין עדיפות בכריכות תכלת על הלבן, וא"כ כל אלו לא ס"ל כהרמב"ם גם בענין חצי חוט.

(אולם) אלו שסוברים כדעת הרמב"ם בענין שכורכים בעיקר תכלת, אין ראייה שס"ל ג"כ כהרמב"ם שסגי בחצי חוט תכלת, שהרי דעת הערוך ערך תכלת בשם רבינו חננאל והמאירי שכורכים בעיקר בתכלת וס"ל שצריך שנים מתוך ח', הובא לשונו לעיל).

(הג"ה, שיטה זו שהכריכות הם בין מן התכלת ובין מן הלבן לאורך כל הדרך, יש לו מקור נאמן בגמרא (לח): לפירוש השיטה מקובצת אות ג', ששם נאמר מצוה להקדים לבן לתכלת ואם הקדים תכלת ללבן יצא, ומפרש השיטה שמצוה להקדים חוליא של לבן לשל תכלת כמו שכתוב (סס לט). **הכנף מין כנף** ואם הקדים חוליא של תכלת לפני לבן יצא, ומשמע שאם עבר ועשה הכריכה הראשונה תכלת יש לו עדיין לעשות כריכה לבן, (שיטת רש"י שיש להקדים לתחוב הלבן לפני התכלת צ"ע כמו שהקשה השיטה, שאין זה דבר הניכר).

והנה בשלמא לפי רע"ג שבענין כריכות של לבן יש שני דינים, אחד, שצריך כל חוליא שניה של לבן, שני, שצריך להתחיל בשל לבן מדין הכנף מין כנף, אז כשהתחיל בתכלת, ועבר על דין הכנף מין כנף, עדיין צריך לעשות אח"כ חוליא לבן מדין הראשון,

שהוא ארוך יותר, יהיה תכלת בזמן שהתכלת מצוי.

הנה הרמב"ם הבין בדבריו שרק חצי החוט הוא של תכלת, אולם אפשר לפרש דבריו שהחוט שכורך בה עם כל ההמשך שהוא אותו חוט הוא של תכלת. (ויתכן שהראייה של הרמב"ם הוא רק בענין שעיקר הכריכות של תכלת ולא לענין שצבוע חצי חוט ע' בזה התשובה שהובא בכ"מ (הל' ח').

ו) בדברי מלאך והמקובלים

וע' במגיד מישרים (פ' קורח) שכתב כהרמב"ם, אולם כיון שלמד מפי מלאך אנו מצווים שלא להתחשב עם זה שתורה לאו בשמים היא. (פעם שמעתי בשם החז"א שהמגיד של הב"י הוא ג"כ הב"י, והכוונה שהוא לא ידע בחלקי ההלכות יותר מן הב"י עצמו וממילא כיון שהב"י עצמו לא ידע הראב"ד כמו שכתבנו לעיל (אות ז'), גם המגיד לא ידע, אולם שמועה זו היא לא לעיכובא).

וע' ברבינו חיים ויטל (בספר המצוות) שכתב כהרמב"ם, אולם גם הוא מסתבר שהיה לו הגרסא בראב"ד כמו הב"י כי היו באותו דור ובאותו עיר ולא עדיף מן הב"י, וכל מה שאפשר ללמוד ממנו הוא שלא לעשות כהתוס', אבל א"א ללמוד ממנו שלא כהראב"ד כיון שלא ידע הראב"ד. ובספר פתיל תכלת מהאדמו"ר מרדזין (עמוד ק"ט) בשם כתבי הגר"א על הזוהר הביא סתירות בזה. שבספרא דצניעותא (פ"ה) כתב כהרמב"ם וביהל אור (פרשת פנחס זוהר דף רכ"ה:) פסק כהראב"ד, אבל כיון שבפירוש הספרי שהוא יותר ענין הלכה כתב כהראב"ד, כך העיקר. וכן ביהל

מזה שמחליף תמיד וגם אין ראייה להיפוך, ואכמ"ל. ע"כ הג"ה).

וכן כל הראשונים שס"ל כתוס' שני חוטים שלמים, לדבריהם ג"כ אין מקום לחצי חוט, וכולם ס"ל שיסוד של תכלת הוא לא רק לכריכה כדעת הרמב"ם אלא צריך בשביל עצם השלמת מספר החוטים, ואף שכתבנו (אות י"ב) שלא קיי"ל כותיה כמבואר בספרי, מ"מ כלפי נקודה זו שאין מקום לחצי חוט אפשר לצרפם.

ה) עוד בדברי תשובת הרמב"ם לחכמי לוניל והראייה מרב שמואל בן חפני גאון

וז"ל בתשובתו לחכמי לוניל (ס' רפ"ז יט) ספרים ס' כ"א) שהוצא בכ"מ) **יש לטוות חוט אחד מקצתו תכלת ומקצתו לבן, ויש לו להכניס כל חוט וחוט בפני עצמו, וכופלו ושוזרו עד שיהיו ז' חוטים לבן ואחד תכלת, שנאמר פתיל תכלת אחד ולא שנים, עכ"ל.** ויש לעיין איך זה משמעות הלשון אחד ולא שנים שבא למעט חוט שלם, הרי בכל מקום נקרא חוט ג"כ כשהוא שלם כמו (מא): במחלוקת ב"ש וב"ה ג' או ד' חוטים היינו שלמים.

והרמב"ם שם כתב שכך כתב רב שמואל בן חפני גאון, ונעתיק כאן לשון רב שמואל בן חפני (בהל' ציצית, וכל החיבור נמצא בספר כליל תכלת מהרב אליהו טנברג) וז"ל: **וראוי להיות אחד מן החוטים התלויים ארוך יותר כדי לכרוך בו עליהם כמו שאבאר (לע.) יתיב רבה וקאמר משמיה דרב חוט של כרך עולה לה מן המנין וכו' אמר רבב"ח סח לי רב יאשיה דמן אושא חוט של כרך עולה לה מן המנין, וחוט שאמרנו**

שהרמב"ם מפרש הגמרא (לסנהדרין פ"ח) בענין בל תוסיף כדעת העיטור ע' בזה לקמן (אות ז').

ז) גמרא סנהדרין פח: בענין בל תוסיף

וכן מה שהביא שם במאמר בביאור הגמרא (סנהדרין פ"ח:) לדעת הרמב"ם בשם ה"ד פשוטה, (הרב נחום רבינוביץ' שליט"א ר"ם מעלה אדומים) **והאיכא ציצית דעיקרו מדברי תורה ופרושו מדברי סופרים ויש בו להוסיף ואם הוסיף גורע**, שיש בל תוסיף אם מוסיף חוט וביאר זה דהיינו שהוסיף בחוטי תכלת או שטווה כל החוט ולא רק החצי, אבל אין איסור בל תוסיף בחוטי לבן, וזה מה שאמרו שם **דבר שעקרו דברי תורה ופירושו מדברי סופרים**, היינו חוט אחד דברי תורה, ופירושו שלא לעשות יותר מחוט אחד או מחצי חוט תכלת.

הנה לא שייך כלל שהגמרא דן בציור שצבע כל החוט במקום חצי חוט, שהרי אמרינן בגמרא **בציצית מאי סבירא לן, אי סבירא לן קשר עליון לאו דאורייתא, האי לחודא קאי והאי לחודא דקאי**, ואם איירי כאן שעשה במקום צביעת חצי חוט שצבע כל החוט, וזה שעובר על בל תוסיף, אי"כ לא נקרא האי לחודא קאי, שהרי הוא אותו חוט ממש, אלא ודאי שהגמרא לא מדבר על זה אלא שהוסיף חוטיין או מין אחר, וזה **פירכא שאין עליה תשובה**. (אין עוד מקום להמשיך כאן לענין אם צבע במקום חצי חוט חוט שלם, רק אנו ממשיכים לומר שגם כשהוסיף יותר מחוט שלם של תכלת אינו עובר משום בל תוסיף, שהגמרא לא מדברת על זה).

אור (פנחס) כתב מפורש שהעיקר כהראב"ד, והוסיף שם שכך כתוב בספרי, ומחק מילה בזוהר כדי שבזוהר ידבר על ענין חוטיין לפי דעת הראב"ד ולא בענין החוליות, ומבואר לפי גרסתו שתכלת הוא רביעית של לבן, ורואים שדעת הגר"א מעיקר הלכה כך, משא"כ במקום שכתב כהרמב"ם (בספרא ללניעותא) כתב דרך פירוש ולא דרך פסק ולא כתב שהעיקר כהרמב"ם.

וכן מה שהובא במאמר בשם המקובלים, (ספר הקנה, שיערי לזק לזעל שיערי אורה, תולעת יעקב, טעמי המצוות להרד"א, החזקים פ"י מז) אין לנו להתחשב נגד רוב הראשונים, ובעיקר מסתבר שלא ידעו כלל שיש שיטת הראב"ד בזה כמו שהב"י לא ידע מזה, כיון שהיה לו גרסא מוטעית בראב"ד כמו התוס', (ע' אות ג) ואם באו מכח גילויים עליונים, על זה נא' לא בשמים היא, כן נמשך אחריו התוס' יו"ט, ולא דנו כלל אם הלכה כהרמב"ם או כהראב"ד, רק כל מה שהיה לפנייהם היה או התוס' או הרמב"ם, ובזה בודאי כל דברי אגדה במדרשים (ויק קורח) ורש"י (קס) וביונתן (קס) וכן דברי אגדה שהובאו בגמרא סוטה (יז) תענית (כג) וכן הזוהר (פסוק קלח דף קע"ה), כולם מורין שלא כתוסי' אלא חוט אחד ולא שנים, אבל אין זה בירור אם חצי או שלם, אבל עכשיו שנתברר לנו גירסא העיקרית בראב"ד על הרמב"ם ובספרי, ודנים בגדרי הלכה איך הלכה, אי"כ ספרי רוב הראשונים וסתימת הגמרא יכריעו.

הנה במאמר כתב הרב שלמה טיילבוים, שג"כ המשכנות יעקב (ס' י"ג) כתב כהרמב"ם, אולם ראיתי בפנים ולא הביא שום ראיה נגד הראב"ד וכל הדיבורים שם הוא שלא כדעת התוספות, וחוף מזה (בס' ט"ו) כתב

וכ"כ במשכנות יעקב (ס' ט"ו) שדעת הרמב"ם כדעת בעל העיטור.

וכתב בחידושי הר"ן (סס), שלדעת הרמב"ם ורש"י מפרשים שמה שעובר משום בל תוסיף - הוא רק כשהוסיף מין אחר, ולא עלה על דעתם לומר כשצבע יותר מחוט אחד, וכ"ש לומר כשצבע חוט אחד שלם - שיעבור על בל תוסיף, ואף אחד מן הראשונים שם מפרש שמוסיף בתכלת, כולל הר"ן בדעת הרמב"ם. אלא י"א שמוסיף יותר מד' חוטים (רשב"א וחידושי הר"ן בפירוש הראשון והמאירי), וי"א שמוסיף מין אחר, (ר"ן בפירוש השני ושיטה מקובצת מנחות לה. אות י' וכ"כ הגר"א סז).

ח) דעת הרמב"ם כשכל החוטים תכלת, וראיה ממנו שאין בל תוסיף כשהוסיף בחוטי תכלת

הנה הרמב"ם (פ"א הל' ד') כתב הדין שתכלת אינו מעכב הלבן כשעשה כל הציצית לבן, ואילו בלבן שאינו מעכב התכלת כתב שנפסק הלבן ונשאר רק תכלת, ונשאלת השאלה למה שינה הרמב"ם ולא כתב שאם עשה הכל תכלת שכשר, והרי הציור השני הוזכר בגמרא לפי רבי, אבל לרבנן דקיי"ל כוותיה - אז גם כשעשה הכל תכלת כשר, שהרי בהוה אמינא של הגמרא (לה). שחשב לימא מתניתין **זלא כרבי** אלא כרבנן - בודאי מפרשים המשנה שהכל לבן או שהכל תכלת כשר.

ויש בזה שני מהלכים, בין בכ"מ ובין באחרונים הבאים אחריו, שהכ"מ (הל' ד') כתב שדעת הרמב"ם שהגמרא חוזרת ממה שחשבו מקודם שהכל תכלת כשר, וס"ל שאין הדבר כן רק

הנה עצם פירושו תמוה ומחודשת ולא מצאנו באחד הראשונים שיפרש כך, ובאמת כל הראשונים מפרשים או שמוסיף על ד' חוטים ואומרים שלשון 'פירושו מדברי סופרים' היינו גדיל ב' גדילים ד' או שמפרשים שמוסיף מין אחר, והיינו שיש כאן דרשות חז"ל ששייך ליחס לשון 'פירושו מדברי סופרים' וזה מכוח שדרשו חז"ל **הכנף מין כנף** (שבת כז: יבמות ד: נזיר נה.) אולם דרש כזה שפתיל אחד ולא שנים לא נמצא בשום גמרא, עד שנאמר שיש כאן איזה דרש ששייך לומר שזה כוונת הגמרא פירושו מדברי סופרים, ואיך שייך לומר שזה כוונת הגמרא כאן.

הנה בהוספה של חוטים פליגא הראשונים אם כשר או לא, שדעת הרשב"א (תשובה ח"א ס' תס"ח) שפסול מכח הגמרא שם, ודעת בעל העיטור שכשר, הובא מחלוקת זו בב"י (ס' י"א) ובשי"ע (סס סע' י"ג) והשי"ע פסק כהרשב"א והגר"א כבעל העיטור, ע"ש במ"ב בשם ארצות החיים (המלבי"ם) שיש עוד הרבה ראשונים כדעת בעל העיטור, וע' בחידושי הר"ן (סנהדרין פה: ד"ה והא' איכלא), שדעת רש"י והרמב"ם כדעת בעל העיטור, ונראה כוונתו דבפרק א' (הל' ט"ו) כתב: הטיל ציצית על ציצית שאם נתכוון להוסיף פסול, ומשמע שרק אם הטיל ציצית על ציצית היינו כל חבילת ציצית, וכמו שכתב (נפ"א הל' א') שזה לשון ציצית, ולא כשהוסיף חוטים, והיינו שעובר בבל תוסיף כשעשה חבילה נפרדת וכמו שכתבו תוספות (רי"ט התכלת), (אולם הכ"מ (הל' א') כתב בדעת הרמב"ם שאם הוסיף חוטים פסול אולם הוא כתב זה רק כשהוסיף חוטים יותר על ד' ולא כשהוסיף צבע תכלת של חצי חוט, והרי הכ"מ בדעת הרמב"ם (פ"א הל' י"ח) ס"ל שאם עשה כל חוטים תכלת כשר).

עשה הכל תכלת כשר שהדין לא נכון, אלא ההשמטה הוא משום שבא בק"ו או משום שלא שכח.

ועכ"פ לפ"ז, בודאי מוכרח שלא שייד בל תוסיף אם הוסיף יותר מחוט אחד תכלת, למשל שעשה כדעת התוספות, אולם עדיין יתכן שלא קיים מצוות לבן כהלכה, כיון שעושה פחות מג' חוטין (ובזה כבר כתבנו באריכות שבודאי אם עשה חוט אחד תכלת בשלימות מוכח שהכל כשר, שגם קיים מצות לבן כדן, ורק אם הוסיף יותר מחוט שלם תכלת וגרע פחות משלשה שלימים לבן, אז מסתבר שלא קיים מצוות לבן כדן לפי הרמב"ם (והראב"ד). רק כאן אנו אומרים שבודאי אינו עובר משום בל תוסיף, שהרי גם אם עשה הכל תכלת אינו עובר משום בל תוסיף, וגם אלו האחרונים שמכניסים ברמב"ם שהכל תכלת פסול - לא כתבו שיש בו משום בל תוסיף, רק שחסר בלבן. וס"ל שאז לא קיים גם מצוות תכלת לדעת הרמב"ם.

שו"ר ראה חזקה שהרמב"ם ס"ל כשכל החוטים של תכלת שכשר, וזה בכלל לבן אינו מעכב את התכלת, והוא ממה שכתב (נהל' ה') ונתבאר בספר המצוות (פזק"א).

הנה (נפוק"א) כתב שחלקי מצוות אינן נחשבים כשתי מצוות, ואח"כ הסביר שזה מובן היטב כששתי מצוות מעכבות זו את זו, אולם נתקשה לומר שהם מצוה אחת במקום שאינן מעכבות זו את זו, וכתב וז"ל: **ואמנם מקום הקושי הוא בדברים שאמרו בהם אינם מעכבים זה את זה, כי העולה במחשבה שאחר שאלו החלקים כל חלק מהם בלתי**

בגרדומים כשר, אף שהגמרא (לה:) עשה אוקימתא בגרדומין רק בשביל לאוקים המשנה גם לרבי שס"ל שגם כולו לבן פסול, מ"מ גם לרבנן הדין דגרדומין נכון, ויותר מזה, שאחר אוקימתא זו, אז הפירוש הראשון שעשה הכל תכלת כבר אינו נכון, ואילו אח"כ (נהל' י"ח) כתב הב"י שגם כשהכל תכלת כשר, רק הרמב"ם לא כתב זה משום שזה ק"ו מכולו לבן שכשר.

ובנצי"ב (פ' שלח לך) האריך שהעיקר כדעת הכ"מ בהל' ד' שכולו תכלת פסול, ועשה פילפול למה ס"ל להרמב"ם שהגמרא חוזרת בו ממה שחשבו מקודם. וכן ראיתי ברמב"ם פרנקל (נפסק הליקוטים ז"ס הקוצן) שפסול בכולו תכלת, ועשה פילפול למה הרמב"ם דחה הגמרא, ובשם רד"ע הביא שכולו תכלת כשר, והרמב"ם השמיט משום שאינו שכח.

ולא הבנתי מה הדחיק לאלו האחרונים שפוסלים לדעת הרמב"ם כשכולו תכלת, לומר שהרמב"ם השמיט כולו תכלת בגלל שלא ס"ל הדין, ודחקו משום זה לומר שתחילת הגמרא (ויש ההכלה) שמפרשים שעשה הכל תכלת שכשר, נדחה, הרי בין כך אנו צריכים לומר שהרמב"ם לא כתב הכל, שהרי בגרדומין כתב רק הציור שנפסק הלבן ונשאר תכלת כשר, ואילו נפסק התכלת ונשאר לבן לא כתב, אף שהדין הוא בודאי כך שכשר, שהרי בגמרא (לה:) נקט הכל בחדא מחתא, **דאי איגרדום תכלת וקאי לבן ואי איגרדום לבן וקאי תכלת לית לן בה**, וא"כ בודאי אף שהרמב"ם כתב רק מקרה אחד, זה משום שהשני בא בק"ו, ולא משום שהדין לא נכון, וא"כ גם ברישא של ההלכה בענין עשה הכל לבן כשר - אין לדייק מן ההשמטה של

כשר היה אמור להיות שתי מצוות, ורק מכח הפסוק של והיה לכם לציצית - עושה מצוה אחת, וזה ע"כ בכולה תכלת ולא בגרדומים שהזכיר (נהל"ד), ששם התכלת צריך את הלבן בתחילת תלייתו, וא"כ זה ראייה שמה שדילג (נהל"ד) את הציור של עשה כולה תכלת - זה לא משום שלא ס"ל, אלא משום שבא בק"ו מכולה לבן, וכמו שכתב הכ"מ (נהל"ד י"ח), (הרמב"ם כלן חולק על סדרת הרא"ש שס"ל שלדעת רבנן תכלת ולבן הם שתי מצוות, ועל כן ס"ל להרא"ש שאגרדום תכלת פסול, אבל הרמב"ם ס"ל שהם מצוה אחת גם לרבנן ועל כן ס"ל שאגרדום תכלת כשר).

וכל זה מבואר גם בספר החינוך, שהולך בעיקרון כשיטת הרמב"ם שתכלת הוא רק חוט אחד (אם כי אינו מבואר אם כהרמב"ם או כהראב"ד אבל עכ"פ לא כתוס') וכן ס"ל שעיקר הנכרך ללבן ועיקר הכריכות הוא מתכלת, וזה מטרת התכלת, וזה הכל כדרך הרמב"ם, ובכל זאת ס"ל שכולו תכלת כשר, וז"ל ספר החינוך מצוה שפ"ו ואומר [יחזקאל א', כ"ו], **כמראה אבן ספיר דמות כסא, ותיחת כסא הכבוד מקום שנפשות הצדיקים גנוזות שם, ומפני כן אמרו** [מנחות ל"ט ע"א] **שכורבין חוט התכלת על הלבן, שהנפש היא העליונית והגוף תחתון. ומה שאמרו** [ספ"ל ל"ח ע"א] **שהתכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת, ואין הענין לומר שהן שתי מצוות, שהכל מצוה אחת היא, אלא לומר שאין מעכבין זה את זה, כגון אנו היום שאין אנו מוצאין תכלת שלא נמנע מפני זה מהטיל חוטין לבנים מבלי תכלת בטלית, ונברך עליהן כאילו הוא בשלמותו עם התכלת. וכן בזמן שהתכלת נמצא, מי שלא היו לו חוטין לבנים יכול להטיל תכלת בסדינו ומתעטף בו**

צריך לחבירו שיהיה כל חלק מצוה בפני עצמה, כמו שאמרו התכלת אינו מעכב את הלבן והלבן אינו מעכב את התכלת, והנה היה אפשר לנו שנאמר שלבן ותכלת יימנו בשתי מצות לולי מה שמצאנו להם לשון מבואר במכילתא דרבי ישמעאל והוא אמרם שם, יכול שהן שתי מצוות, מצוות תכלת ומצוות לבן, תלמוד לומר והיה לכם לציצית, מצוה אחת היא ולא שתי מצוות.

הנה מבואר מכאן, שמה שעלה בדעתנו שהם שתי מצוות זה משום שלבן אינו מעכב התכלת, היינו שהתכלת אינו צריך את הלבן, וזה לא שייך לומר שמדבר באופן של גרדומין שהזכיר בהל' ד', שהרי שם התכלת צריך את הלבן בתחילת תלייתו, ומה שמכשירין זה משום שהולכים אחר תחילתו, (והרי מוכרח שגרדומין נחשב שיש לו גם לבן, שהרי גרדומין כשרים גם לרבי שס"ל שלבן מעכב התכלת (כמבואר דף לה:)) שעיקר אוקימתא של גרדומין נאמר בגלל רבי, ולדבריו בודאי נחשב שיש לו גם לבן, ועל זה לא שייך לומר שאמור להיות שתי מצוות, אלא ע"כ שלא איירי בגרדומין, אלא הכונה באופן שכל החוטין תכלת בלי לבן וגם זה כשר, ומש"ה היה מקום לומר שהם שתי מצוות, ורק הפסוק והיה לכם לציצית מחבר למצוה אחת.

ובזה מובן היטב מה שכתב ביד החזקה (הל' ה) **אע"פ שאין אחד מעכב את חברו אינן שתי מצוות אלא מצוה אחת, והלובש טלית שיש בו לבן או תכלת או שניהם כאחד הרי מקיים מצות עשה אחת, אמרו חכמים הראשונים והיה לכם לציצית מלמד ששניהם מצוה אחת, והיינו שממה שהדין הוא שאם עשה תכלת לבד הוא**

לפי ביאור רשב"ח גאון, מה שהגמרא מחפשת לקיים דין של תכלת אינו מעכב את הלבן לדעת רבי, זה לא על המשנה אלא על הברייתא של רבנן שאין מעכבים זה את זה, והיינו שאף שעצם מה שאמרו חכמים שאין מעכבים זה את זה היינו אם אין לו רק תכלת או אין לו רק לבן, הוא דלא כרבי שהרי רבי מפורש חולק שם, אבל הגמרא מחפשת לקיים את העיקרון של אין מעכבים זה את זה, למצא מציאות שקיים גם לרבי, ועל זה הגמרא עוברת מציור לציור עד שמוצאים דין של רבא בגרדומין, ולדעת רבנן דרבי נשארים שני סוגי דינים אמת, היינו סוג אחד עשה לבן בלי תכלת וכן עשה תכלת בלי לבן, וסוג שני, אגרדום לבן ונשאר תכלת או אגרדום תכלת ונשאר לבן, ורשב"ח גאון פסק מפורש שבד' ציורים אלו כשר).

ומכאן נפל כל יסוד בנין אלו האחרונים שרצו לפסול לדעת הרמב"ם כולו תכלת משום שטוענין שכיון שעיקר התכלת לכריכה, לא שייך בלי לבן לנכרך, והרי קמן שבמקור של הרמב"ם שהוא רשב"ח גאון וכן הבאים אחריו החינוך והריא"ז, שס"ל שעיקר הכריכות של תכלת, מפורש שכולו תכלת כשר.

וכן הרי"ף שהעתיק המשנה תכלת אינו מעכב את הלבן ולבן אינו מעכב את התכלת, ולא הביא כלל ביאור של הגמרא לדעת רבא בענין אגרדום לבן ונשאר תכלת, והביא רק דברי רב חייה אגרדום כולם ונשאר כדי עניבה, (יג:) אלמא שהמשנה הולך לפי מהלך הראשון כפשוטו של המשנה, לדעת רבנן שתכלת אינו מעכב את הלבן ולבן אינו מעכב את התכלת, היינו

ומברך עליה. (וכן כל הגישה הזאת של החינוך לומר שהיינו חושבים שזה שתי מצוות בגלל שאינן מעכבים זה את זה ובכל זאת זה מצווה אחת, לקוח מן הרמב"ם, ועם כל זה כתב שגם כולו תכלת כשר).

וכן הריא"ז (הלכות קטנות הלכות ל"א אות ט"ו), שס"ל שכמעט כל הכריכות של תכלת חוץ מכריכה ראשונה ואחרונה, ובכל זאת ס"ל שכולו תכלת כשר שכתב (נאות י') וז"ל **וכן הלבן אינו מעכב את התכלת שאם עשה הכל בחוטי תכלת יצא**. (במספר חוטין ס"ל להריא"ז כדעת הראב"ד).

וכן רב שמואל בן חפני גאון (הוצא בספר כליל תכלת על הדג טנגה, עמודים רסו-רסנו) כתב מפורש שתכלת בלי לבן כשר, (הלי ציצית לרשב"ח גאון הוא הספר שהרמב"ם בנה עליו את סדר הכריכות, שעיקר הכריכות הם מתכלת, כמו שמבואר בתשובתו לחכמי לונלי (הוצא כ"ט), ומכאן זה בנה יסודו שעיקר מטרת התכלת לכריכה) ושם יש לו גרסא אחרת במשנה תכלת מעכב את הלבן ולבן אינו מעכב את התכלת, ורק בברייתא הובא מחלוקת רבי ורבנן ושם ס"ל לרבנן שגם תכלת אינו מעכב את הלבן, ופסק הגאון כדעת רבנן של הברייתא שתכלת אינו מעכב את הלבן, ולא כהמשנה, בגלל שהגמרא מתעסק הרבה עם רבנן של הברייתא. ולפי"ז יוצא, שמצד הסברה יותר מסתבר לומר לבן אינו מעכב את התכלת מלומר שתכלת אינו מעכב את הלבן, וכיון שקיי"ל כרבנן של הברייתא שתכלת אינו מעכב את הלבן, כ"ש שלבן אינו מעכב את התכלת.

איתא בירושלמי (ויק' פ"ט דכלאים), ששואל מאי נפקא מינה בין כלאיים לנגעים, שבכלאים כתוב צמר ופשתים וכן בנגעים, וא"כ למה בנגעים מטמאים רק צמר לבן ופשתים לבן ולא צבועים, ואילו בכלאים אסור גם צבועים, ומתוך הירושלמי, שבנגעים כתוב ריבוי של צמר ופשתים ללמוד שמה פשתים כברייתה אף צמר כברייתה וממילא רק בלבנים.

והקשה האור שמח, לכאורה יש לנו ראייה שבכלאים מוכרח שאסור גם צבוע, ממה שהתורה הוצרך לדחות איסור כלאיים בציצית, והיינו שהתורה התירה תכלת בבגד פשתים, ונשמע שיש בזה בעצם איסור רק שנדחה, ואילו כלאיים היה אסור רק בלבנים, א"כ אין כאן דחיית איסור, שהרי כל ענין כלאיים בציצית הוא ע"י התכלת שהוא צמר, כי שאר החוטין אפשר בפשתים, אלא ודאי שס"ל להירושלמי שחוט התכלת הוא אך ורק החצי, והחצי השני הוא לבן, וממילא, ממה שהוצריך התורה לדחות איסור כלאים בציצית - אין ראייה שכלאים שייך גם בצבועים, שאולי התורה הוצרך להתיר כלאיים בגלל חצי חוט הלבן שיש בהתכלת, וזה קושית הירושלמי מאי נפ"מ בין כלאים לנגעים.

ואולם שותא דמר לא הבנתי כלל, שמה שהירושלמי מקשה, זה לא למה בכלאים אסור גם בצבוע, כי זה אפשר ללמוד מתכלת, או גם בלי זה, כי סתם בגדים הם גם בצבוע, רק עיקר קושית הירושלמי היא, למה בנגעים מטמא רק לבנים, הרי היה אפשר לדמות לכלאיים שאוסר גם בצבועים, ועל זה מתוך הירושלמי שבנגעים יש ריבוי מן הפסוק של צמר

כשמתחילה עשה רק מין אחד, וא"כ ס"ל שכולו תכלת כשר.

ט) בגד שכולה תכלת אין עושים לבן שלה קלא אילן.

ועוד כתוב בהמאמר של הרב טיטלבוים, פילפול וקושיה למה לדעת הרמב"ם בבגד שכולה תכלת צריך דוקא מין אחר, ולא סגי לעשות הכנף מין כנף מתכלת, אלא ודאי משום שיש כאן משום בל תוסיף, ואסור להוסיף יותר מחוט אחד או מחצי חוט.

ולא הבנתי כל זה, הרי כנף מין כנף, הוא לא תכלת, כיון שרוב הבגדים הם מלבן, כמבואר ברש"י (לה: ד"ה מידי זכעי קא גייס), והרי יש חיוב לעשות דין כנף מין כנף ולא הכל של תכלת, וזה כוונת הפסוק ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, ולא שיהא הכל פתיל תכלת, וממילא יש חיוב לעשות לבן, ולא משום שעובר משום בל תוסיף אם מוסיף תכלת, וכ"ש איפה כתוב כאן שאם טווה כל החוט תכלת יהא עובר משום בל תוסיף, אלא עיקר שצריך לעשות גם לבן, והרי עדיין יש לו שלשה חוטין שלמים של לבן. ולא מצאנו בשום מקום שיש חיוב של לבן יותר משלשה חוטין שלמים.

י) דברי האור שמח בדעת הרמב"ם

שו"ר האור שמח (נהל' ילית) שרצה להביא ראייה לדברי הרמב"ם מן הירושלמי דרך פילפול רחוק, אולם הדברים תמוהים ביותר ונביא זה עם הפירכה עליו (כמה רבנים שהולכים כשיטת הרמב"ם זה משום האוי"ש).

הראב"ד יהא פסול, וכן לא יתכן שלא יקיים מצוות שני מינים, שאם כן קשה מאוד, למה הגמרא שטורחת וכותבת כל פרטי דיני תכלת וצביעתו, ובדיקתו, ומספר החוטין וכפילתו וכריכתו, מתעלמת מלכתוב דבר חריג כזה שצריך לטוות חצי חוט לבן וחצי תכלת, ולמה הגמרא לא מזהירה שאם טווה חוט שלם של תכלת כמו שזה הפשטות, שפסול או שעובר על כל תוסף, או שלא מקיים מצוות שני מינים, א"ו שגם להרמב"ם כשר ומקיים מצוות שני מינים. ובדאי אינו עובר משום כל תוסף שאין לנו שום גמרא שמדבר באופן כזה משום כל תוסף. (אות ג ואות ז) וכן מוכח מהל' ה' ומספר המצות שס"ל להרמב"ם שכל החוטין תכלת כשר אף שלא עשה כלל לבן (אות ח).

ומאידך, כל אלו שס"ל כהראב"ד - אין לנו שום מקור להכשיר אם עשה כדעת הרמב"ם, וסתימת כל הגמרא הוא כהראב"ד שלשיטתיה אין כאן שום דבר חריג, וסתם חוט הוא חוט שלם, ובגמרא אמרין שכופלים, וממילא יוצא שני חוטין חצאין. וכן מפורש בספרי.

וכן כתבנו שהב"י לא ידע כלל שיטת הראב"ד משום שנזדמן לו גירסא מוטעית, ורק ידע תוס' והרמב"ם, וממילא כל המקובלים בדורו ואחריו והמשכנ"י לא דנו כלל בשיטת הראב"ד ורק הכריעו שלא כהתוס' שס"ל שני חוטין שלמים אלא צריך רק חוט אחד, וממילא יצא כהרמב"ם שרק חצי חוט כיון שלא הכירו שיטת הראב"ד, שחוט אחד שלם, אבל אחרי שנתגלה הגרסא האמיתית בראב"ד שס"ל חוט אחד שלם - צריך לפסוק כך, וא"א להביא ראיה מן המקובלים והמשכנ"י שלא

ופשתים שרק בלבנים, וכן מוכרח מן הירושלמי עצמו שכל הקושיה היתה למה בנגעים צריך דוקא לבנים, ולא הקשה למה בכלאיים אסור גם בצבוע, שהרי זה מה שתירץ שיש היקש בין צמר לפשתים לענין נגעים, מה זה כברייתה, אף זה כברייתה, ולא מביא פסוק שבכלאים אסור אף בצבועים, וראיתי באו"ש שנחית לזה ורצה בכל זאת להצדיק הראיה, אולם לא זכיתי להבין מה קאמר, וא"כ אין משם ראיה של כלום לדעת הרמב"ם.

וכן האור שמח לא מצא ידיו ורגליו בביאור הרמב"ם בספר המצוות (קורט י"א וז"ל החזקה פ"א הל' ה' המצואר לעיל אות ח'), ששם מבואר מפורש שכולה תכלת כשר בלי שום לבן, וזה קושיה גדולה להאור שמח.

יא) סיכום

העולה מכל הנזכר לעיל שרוב רובם של הראשונים שס"ל שתכלת הוא חוט אחד - ס"ל דהיינו חוט שלם, הרי המה הראב"ד, הרא"ז, הערוך בשם רבנו חננאל, הסמ"ג, המאירי, חכמי לוניל, (אות א) ויש להוסיף שהגאונים שס"ל שכורך בין מן התכלת ובין מן הלבן, ואין ענין לכריכה דוקא מן התכלת, אין להם ענין של חצי חוט, הלא המה רב עמרם גאון ורב נטרונאי גאון ותוספות ורא"ש, (אות ד) ויש לצרף גם כל דיעות בעלי התוספות שס"ל שני חוטין שלימים בודאי לא ס"ל כל מושג של חצי חוט. והרמב"ם יחידאה בזה (מן הראשונים) שיש לצבוע רק חצי חוט.

והוספנו, שאפילו לדעת הרמב"ם לא יתכן כלל שאם עשה כדעת

והנכון סברת הראב"ד ז"ל ששה חוטי לבן ושני חוטי תכלת פתיל תכלת.

וכן דעת רוב ראשונים שס"ל חוט אחד, כתבו חוט שלם, והרמב"ם יחידאה בזה. וכן משום שאם עשה כהרמב"ם בפשטות לא קיים מצוות תכלת לדעת הראב"ד, (רק שקיים מצות ציצית דלא גרע מעשה הכל לבן) ואילו אם עשה כהראב"ד קיים מצוות תכלת ולבן כדין גם לדעת הרמב"ם, כך הוכחנו, ובודאי אינו עובר משום בל תוסיף.

יג) אם לעשות כמו הראב"ד או כמו התוספות (סיכום המקורות והכרעת הגר"א ועוד)

לא הארכנו כאן בשיטת התוספות והארכנו בחיבור "חוט תכלת", (ועי' בחי'ב בפולמוס על מספר חוטי תכלת) רק נביא בקיצור, שאין לעשות כמו התוס', משום שהעיקר כדעת הספרי (שלא) שהוא כמו הראב"ד, וכן בספרי (כי תלא) גרס הגר"א כמו הראב"ד וכתבנו (נראה) (א) הכרח לזה, וכן כל דברי אגדה במדרשים (ויק קורח) ורש"י (סס) וביונתן (סס) וכן דברי אגדה שהובאו בגמרא סוטה (יז.) חולין (פט.) **דרש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל, זכו בניו לשתי מצות, חוט של תכלת ורצועה של תפילין עי' במהרש"א (סס), שביאר שהוא חלק יותר קטן מעצם המצוה וזה תכלת שהוא רק חוט אחד וכן רצועה של תפילין.** וכן הזוהר (פסח פסל דף קע"ה), שכולם כתוב חוט אחד של תכלת ושלא כתוס' (ואף יש בנוסח מדרש אחד (ויק קורח) שעושים ד' חוטיין, אין זה ראייה כדעת התוס' ששם הכונה על ד' כנפות).

הזכירו דעת הראב"ד בענין זה (אות ב אות ו').

ובודאי גם להראב"ד וכל אלו הראשונים שס"ל כוותיה, אם עשה כהרמב"ם קיים מצוות ציצית, דלא גרע מאילו עשה הכל לבן, אולם בפשטות לא קיים מצות תכלת.

יב) להלכה כמו הראב"ד או כמו הרמב"ם (סיכום המקורות והכרעת הגר"א ועוד)

צריך לעשות כמו הראב"ד, חוט תכלת אחד שלם וג' שלמים לבן, ולא כהרמב"ם שרק חצי חוט תכלת, שכדעת הראב"ד מפורש בספרי, וכך סתימת הפסוק, וכך סתימת הגמרא, וכן הגר"א כשפסק, פסק מפורש כהראב"ד ביהל אור (פ' פנחס פזוהר דף כ"ח: וז"ל: **ואיהו משולשת בעמודא דאמצעיתא, כליל תלת ענפי אבהן דאינון ש' מן שבת, שכינתא בת יחידא חוליא תכלת שבציצית, דחוליא ראשונה לבן ג' כריכות, ג' אבהן, ואח"כ חוליא של תכלת ג"כ כלילא מנהון, ויותר נראה דלא גרסינן כלל חוליא, אלא כן צ"ל בת יחידא תכלת שבציצית, והוא חוט רביעית, כדעת הראב"ד וכמ"ש ש"ש שכ"ה עיקר, וכ"ה בספרי שלנו, כלילא מג' חוטיין לבן אות ד' שבשם וכן עיקר, וחזר שני פעמים שזה עיקר, וכ"כ הגר"א בספרי פ' כי תלא, ואילו בספרא דצניעותא הביא רק פירוש ולא פסק).**

וכן פסק מהר"ר וידאל צרפתי בספר צוף דבש (הובא בחיד"א נספח חומת אנך ס"פ פסל), וז"ל: **והנה סברת הרמב"ם ז"ל שבעה חוטי לבן ואחד תכלת, וסברת הרא"ש ז"ל בתשובה ארבע חוטי לבן וארבע חוטי תכלת,**

הכריע מוהר"ר וידאל צרפתי ע' אות י"ז (לשונ).

וכן הנצי"ב (נשאלות פ' שלח, קכ"ז סוף אות י"א) אחרי כל הפלפול, כתב שסתמא דש"ס כדעת הרמב"ם, והמקור שציין ס' קמ"ה כ"ה מבואר שכוונתו שרק חוט אחד לאפוקי התוס' ולא לאפוקי הראב"ד.

יש לי להוסיף כאן עוד נקודה, בפשטות הפסוק כמו הראב"ד לא כמו תוספות, שהרי התורה בשעת שמדברים על הלבן כתוב הכנפות בלשון רבים **ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם** וכן **נאמר גדילים תעשה לך על כנפות כסותך**, ואילו כשמתחילים לדבר על התכלת מדברים בלשון יחיד **ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת**, ומן הראוי היה לכתוב ונתנו על ציצית הכנפות פתילי תכלת, שהרי באמת צריך ליתן על כל ארבע כנפות את פתיל התכלת, אולם לפי הראב"ד ניחא, שהתורה כתבה דוקא לשון כנף בלשון יחיד כדי שנדע שהחיוב הוא רק פתיל אחד, ואילו היה כתוב בלשון רבים לא היינו יודעים כמה, וכן לשון וראיתם אותו, ע' רמב"ן שהעיקר הוא על התכלת [אף שחז"ל דרשו גם על הלבן (מנחות לז), מ"מ עיקר פשט הפסוק הוא על התכלת וזה לשון יחיד, וכן רבי מאיר דורש בספרי לכביכול הקב"ה שהוא לשון יחיד והוצא לאן עמוד 15 וא"כ גם הפשט הוא על התכלת היינו חוט יחיד, (שו"ר שכי"כ במהרש"א חידושי אגדות מנחות מג: ד"ה ולראיתם אותו), אולם כמובן אין זה ראיה להרמב"ם שרק חצי חוט, שהרי גם להראב"ד הוא חוט אחד.

(ד) בענין סדר הכריכות והקשרים

וכן יש עוד הרבה ראשונים שכתבו חוט אחד, כמו הרמב"ן (סוף שלח) שכתב שהזכרון הוא בחוט התכלת והמשמעות שרק חוט אחד, וכ"כ רבנו בחיי, וכן מוכח ברמב"ן (שמות כה לו) בענין הציץ, שלשון פתיל תכלת הוא רק חוט אחד, והמאירי (ינמות ה:) וכן דעת הערוך בשם הר"ח והריא"ז וחכמי לונל שהובאו בתחילת מאמר זה. ויש לצרף בענין זה גם דעת הרמב"ם, וכן הוא פשטות הפסוק שאומר פתיל תכלת, ומשמע שמספיק אחד, רק אילו היה גמרא מפורשת שמוסיפים עוד חוט, היינו אומרים זה, אבל אין דרש כזה בגמרא, וכן הוא סתימת הגמרא שרק מדבר על מספר חוטין שלמים בכמה ולא על מספר חוטי תכלת, אלמא שאין לנו צורך לבאר מספר חוטי תכלת משום שזה כמו פשטות הפסוק, ולפי הראב"ד הכל מיושב ואין עליו שום קושיה.

וכן הוא ביהל אור של הגר"א (פ' פנחס בזהר דף כ"ח:), **והוא חוט רביעית, כדעת הראב"ד וכמש"ש שכי"ה עיקר, וכ"ה בספרי שלנו, כלילא מג' חוטין לבן אות ד' שבשם וכן עיקר**. וחזר שני פעמים לומר וכן עיקר. וכ"כ הגר"א בספרי (פ' כי תלך), ומחק שם הגרסא שהיה כדעת התוס' וגרס כמו הראב"ד כדי שיתאם לספרי שלח, (ע' לעיל אות א' הגרסא של הגר"א). וכן באמרי נועם (פירוש הגר"א על ברכות) על התוס' (ט:) שכתב שני חוטי תכלת ושני לבן, והוסיף הגר"א **והפוסקים חולקים על זה וס"ל שלא היו עושים אלא חוט אחד של תכלת**, (מה שכתב בגר"א על השו"ע ס' י"ז סע' א' ד"ה ולר"ת, שיש נטיה לתוס', זה הכל ע"פ הגרסא בספרי כי תלך לפני שתיקן הגרסא שם. וע' בזה במאמר של הרב אליהו טבגר בשיטת הגר"א וכן

ובבית המדרש 'זילברמן' שהם תלמידים מובהקים של הגר"א, עושים כדעת הגר"א ביהל אור (דף רכ"ז ע"א) לאחר הקשר, לבן תכלת לבן תכלת, קשר, לבן תכלת לבן תכלת קשר, לבן, קשר.

וע' זוהר פנחס (דף רכ"ח) שבין קשר לקשר כרוחב אגודל (הוצא צמ"צ ס' י"א ס"ק ס"ח) משמע יותר כדעת החינוך. אולם כמובן שאין זה ענין של הלכה, שהרי אפשר לעשות גם רק ז' חוליות כמבואר (נגמרא לט). ואז בהכרח יעשה בין קשר אחד לשני פעם אחת רק חוליא אחת, וא"כ שניהם, החינוך והגר"א כשרים למהדרין. לאותן מסקנות הגיע הגאון ר' אליהו טבגר שליט"א בספרו כליל תכלת.

לא נאריך כאן כיון שאינו לעיכובא, רק בקיצור נמרץ, ע' במאמר שכתבנו 'חוט תכלת', שהעיקר להחליף הצבע אחר כל חוליה כדעת ר"ע גאון ותוספות (הוצא צמ"צ ד' נהג"ס), ושם יש ראייה לשיטה זו דלא כהרמב"ם, וכל חוליה ג' כריכות, ויש דין מתחיל בלבן ומסיים בלבן (מנחות לט), וכיון שנוהגים לעשות ה' קשרים, ע"פ המדרש שהובא ברש"י (נחומס) ותוס' (לט). וזוהר (נרעיה מהימנא רכה): ושי"ע ס' י"א סע' י"ז, ובמשנה ברורה (ס"ק ס"ח), יש לסדר החוליות בין הקשרים כדעת החינוך (סוף שלח), ג' ג' ג' ד' חוליות, וכל הקשרים כפולים, וא"כ עושים סמוך לכנף קשר, ואח"כ י"ג חוליות בסדר זה, לבן תכלת לבן, קשר, תכלת לבן תכלת, קשר, לבן תכלת לבן, קשר, תכלת לבן תכלת לבן, קשר. סך הכל י"ג חוליות שהם ל"ט כריכות.

ו) בסיבת שינוי מנהג במספר חוטי תכלת וקריאה לבטל שינוי מנהג בין העדות

האשכנזים סוברים כדעת התוס' אולם לספרדי אומרים תעשה כמו הרמב"ם.

אלו שפוסקים כדעת הראב"ד, משום שבמקורות העיקר כדעת הראב"ד, כך הספרי (נפגשת שלח), כך סתימת הגמרא, כך כל המדרשים ודברי אגדה בין בגמרא בין בזוהר בין שאר מדרשים, שרק חוט אחד, וזה דלא כתוס', ושיטת הרמב"ם לעשות חצי חוט הוא דבר קשה מאוד וחריג ונגד סתימת כל הגמרות, והדבר היחיד שאפשר לתרץ הרמב"ם בדוחק לומר שהוא מודה שאפשר לעשות גם חוט שלם, וכן כמעט כל הראשונים שסוברים שרק חוט אחד, סוברים שהוא חוט שלם, בין מן הראשונים שהיו לפניו בין אלו שבדורו ובין אלו

כמו שיש ג' שיטות במספר חוטי תכלת, דעת הרמב"ם אחד מתוך שמונה, דעת הראב"ד שנים מתוך שמונה ודעת התוס' ארבע מתוך שמונה, כך יש בתוך ציבור שהולכים עם תכלת, כל שלשה השיטות. אולם סיבות הפסקים משתנים.

אלו שפוסקים כהרמב"ם, משום שמחשיבים את הרמב"ם כהראשון הכי גדול, או משום שדעת האר"י ז"ל והבאים אחריו, והמלאך של הבי"י כדעת הרמב"ם. (וי"א משום האור שמח, שטען שיש ראייה מן הירושלמי לדעת הרמב"ם).

אלו שפוסקים כפי התוס', משום שהם אשכנזים, ודעת רוב ראשוני

ה) והערוך בשם ר"ח כדעת הראב"ד, (מן הערוך אין ראייה ברורה שגם קטע זה בשם הר"ח, שאולי רק על קטע אחר נאמר בשם הר"ח, אולם דרך כלל הערוך הוא בשם הר"ח) וכן חכמי לונל וכן הכרעת הריא"ז כדעת הראב"ד. והברטנורא והסמ"ג הביאו או כתוס' או כהראב"ד ולא כהרמב"ם. וע' (ס' ה' אות ד'), ראייה שגם רב עמרם גאון ושר שלום גאון ורב נטרונאי גאון דלא כהרמב"ם. אלו שבאו מכח האור שמח, ע' (ס' ה' אות י'), שהביאור שלו בירושלמי הוא תמוה ביותר ואין זה כלל כוונת הירושלמי.

במאמר הזה אנו רוצים להתייחס לגישה של הפסק העדתי לאלו שפסוקים לאשכנזים כהתוס' ולספרדים כהרמב"ם, ולבאר שבמקרה שלנו אין כלל מקום לעשות פסק מסוג כזה.

הנה לעשות פסק שמחלק בין ספרדים לאשכנזים, יסוד דבר זה הוא שבגלילות עדות המזרח היו יותר רגילים בראשונים ספרדים, ואילו בגלילות אשכנז היו יותר רגילים בראשונים אשכנזים, וזה מדין רבו, וזה היה אחד מן הסיבות שגרמו לחילוקי דעות בין המחבר והרמ"א.

וכן היו מנהגים קבועים במשך הדורות, וכשהוציא המחבר את השו"ע, טען עליו הרמ"א שבגלילות אשכנז היה מנהג לפסוק אחרת, וכן יש כלל כל מקום שהלכה רופפת הלך אחרי המנהג, ע' ירושלמי (פאה פק 2 ה"ה) **אלא כל הלכה שהיא רופפת בבית דין ואין את יודע מה טיבה צא וראה מה הציבור נוהג ונהוג** והביאו הפוסקים הנהגה זו הרבה פעמים, וכיון שהמנהג היה חלוק למקומות, נהרא נהרא

שבאים אחריו, (חוץ מתלמידים מובהקים של הרמב"ם שהוא בנו רבנו אברהם ורבנו פרחה), ומה שטוען הרמב"ם שרב שמואל בן חפני גאון ס"ל כוותיה, הנה יש לנו ספרו הובא בספר כליל תכלת של הרב אליהו טבגר ושם אין ראייה דלא כהראב"ד, וכן פשטות הפסוק וסתירת הגמרא כדעת הראב"ד ושכן הכריע הגר"א.

דוגמא אחת, דלא כתוס', מדרש (משלי פסוק יא צענין קרח), **כשבא מבית המדרש אמרה לו אשתו מה הלכה חדש לכם משה בבית המדרש, אמר לה פירש לנו על מעשה התכלת, אמרה לו מעשה התכלת מהו, אמר לה כך דרש ואמר נאמר לי מפי הגבורה שתעשו לכם ציצית על כנפי בגדיכם, וכדי שיהא חוט אחד תכלת, שנאמר ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת.**

בנוסף אחר, לפסוק כתוס' הוא פסק עדתי, לפסוק כהרמב"ם הוא פסק של התבטלות לדעה מסוימת או לעולם הקבלה. לפסוק כהראב"ד הוא פסק מקורי.

בעצם ביאור הלכה הארכנו במאמר בכנף איש יהודי, לבאר את השיטות, ולמה אין לנהוג בענין זה כמו האר"י ז"ל והמלאך של הב"י, כי אם באו מגילויים עליונים, על זה נאמר תורה לא בשמים היא, ויחיד ורבים הלכה כרבים (נ"מ נט: ותוס' ס' ד"ה לא נשמע) ואם באו מכח ביאור הלכה, הרי חלק ההלכה של האר"י ז"ל בנוי על גרסת מוטעית של הכסף משנה בלשון הראב"ד, שבמקום שנים של תכלת וששה של לבן, גרס הכ"מ בראב"ד שנים של תכלת ושנים של לבן, וסבר הב"י שהראב"ד כמו התוס' ואין כלל שיטת ראב"ד, ומאידך המאירי (נמנו

ערך הלכות ציצית (סימן יב) ולרבינו תם לא מכשירים אלא בנשתיירו ב' חוטין שלימים, דהיינו ארבעה ראשים, שכל אחד מהראשים ארוך י"ב גודלים, אז מכשירים כשנפסקו השני חוטין אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה, אבל אם נפסקו ג' חוטין, אע"פ שנשתייר בהם כדי עניבה, פסולים.

וזה ע"פ דעת התוס' שני חוטין שלימות של תכלת ע' משנה ברורה (סימן יב ס"ק ח) ולר"ת וכו' - טעמו דשני חוטין שהן ד' אנו נותנין במקום תכלת ושני חוטין שהן ד' אנו נותנין במקום לבן צריך עכ"פ שיהיה מין א' שלם:

אולם אין זה ראייה שכך פסק להלכה מדין הכרעה, אלא שחשש לחומרא כדיעה זו, אבל הדבר לא הוכרע.

הנה הב"י (צ"ל) הביא: ובסמ"ג (עשין כו קה): כתוב שנים של לבן ושנים של תכלת או שלש של לבן ואחד של תכלת. ונראה דלא בעי למיחת לפלוגתא במלתא דלא נפקא לן מידי בהאי זימנא והכי קאמר פירוש ארבעה חוטין בכנף למר שנים של לבן ושנים של תכלת ולמר שלשה של לבן ואחד קצתו תכלת:

מה שכתב ולמר שלשה של לבן ואחד קצתו תכלת, שהכניס כאן בסמ"ג כאילו זה הרמב"ם, זה בגלל שהב"י לא ידע שיטת הראב"ד, כגרסתו בראב"ד שנים של תכלת ושנים של לבן, וחשב שהראב"ד כדעת התוס'.

ועכ"פ למדים מזה שהב"י הסביר את הסמ"ג שלא הכריע, וזה בגלל שלא היה נהוג תכלת, וכן לא מצאנו בב"י בהמשך שהכריע הדבר, ששיטת הב"י היה שאין מכריעים כאן את

ופשטא, ממילא נשאר הדין לפי מנהג מקומות.

הנה אנו שהגענו לא"י, יש בזה כמה סיבות שמן הראוי היה לבטל הבדלים אלו ולהכריע מן המקורות מה דעה העיקרית.

טעם אחד משום שהציבור בהרבה מקומות מעורב, ויש לפסוק פסק אחיד לכולם. טעם שני, כבר מזמן בכל הישיבות לומדים כל הראשנים, ואין שום נפ"מ אם אדם אשכנזי או ספרדי, כולם לומדים רש"י ותוס' והרא"ש וכל הראשונים האשכנזים, וכן כולם לומדים את הרמב"ם והראב"ד ואת הרמב"ן ואת הרשב"א וכל שאר הראשונים הספרדים, ואין לומר שאלו הם יותר רבותיו מאלו.

ואולם הדבר הוא קשה לעשות, כי צריך למדנות גדלה לזה, וכן הציבור לא מוכן לשמוע זה, אולם המצב הוא בדיעבד גדול. וכעת יש לדעת שכל זה במצוות שהיו נהוגים בכל הדורות, אבל כעת כשאנו מדברים על מצוות תכלת שנתחדש בדורנו, ואנו צריכים לפסוק הלכה למעשה מה לעשות, ואין כאן מנהג מדורות מה לעשות, ממילא צריכים אנו לקחת את המקורות ולהכריע בדבר בפסק לכולם בצורה מקורית, ולא ללכת אחרי מנהגים בנושאים אחרים ולהתעלם מן המקורות.

וא"כ צריך לפסוק כמי שפסק ע"פ הכרעה מקורית כאחד מן הדעות כמו הריא"ז והגר"א, שהם לא פסקו משום השתייכות לציבור מסוים ולא לכללי הפסק ששייך לעדתם.

הנה אף שיש מקורות בש"ע שלכאורה משמע כדעת התוס' כמו שולחן

על כן מצאנו לנכון להכנס לעומק הסוגיה ולהכריע כשיטת הראב"ד, ע' בזה במאמר בכנף איש יהודי (ס' ה'), ובפרט שהגר"א הכריע כך להלכה ביהל אור (פ' פנחס), וכתב שעיקר כשיטת הראב"ד והוסיף לחיזוק 'וכן עיקר', וכן בביאור על הספרי הגיה לשון ספרי ב' תצא לפי הגרסא בספרי שלח לך ושם כתוב כשיטת הראב"ד. וכן באמרי נועם (פירוש הגר"א על מסכת זכרות) על התוס' (ט:): שכתב ב' חוטי תכלת וב' לבן, והוסיף הגר"א, **והפוסקים חולקים על זה וס"ל שלא היו עושים אלא חוט א' של תכלת**. ושיטת התוס' הוא כגרסתם בספרי כי תצא, ששם בין כך יש קושיה גדולה מצד עצמו, שבי"ה מדברים על חוט שלם, וב"ש על חצי חוטיים, כמו שהקשו בתוס' (זכרות לט: ד"ה כמה), וכל מה שכתב הגר"א בביאורו בש"ע (ס' י"ז סע' א') כדעת התוס' - הוא לפי גרסת התוס' בספרי (כי תלך) לפני שחזר בו בביאור על הספרי. וע' בזה במאמר של הרב אליהו טבגר בשיטת הגר"א.

וכן פסק מפורש מה"ר וידאל צרפתי בספר צוף דבש (הובא בחיד"א כספנו חומת אגן ס"פ קלח), וז"ל: **והנה סברת הרמב"ם ז"ל שבעה חוטי לבן ואחד תכלת, וסברת הרא"ש ז"ל בתשובה ארבע חוטי לבן וארבע חוטי תכלת, והנכון סברת הראב"ד ז"ל ששה חוטי לבן ושני חוטי תכלת פתיל תכלת**.

ובאמת כבר בראשונים היה הכרעה ע"י הראי"ז כדעת הראב"ד, וז"ל הראי"ז בהלכות קטנות: **רוב המפרשים אומרים שחציין הן חוטי לבן וחציין חוטי תכלת, ורבינו משה אומר שהשבעה הן חוטי לבן והאחד חוט תכלת, ולא נראה, שהששה הן חוטי לבן והשנים חוטי תכלת כמבואר בקונטרס הראי"ת, וכן מבואר בספרי**.

הדין, כיון שאין לנו תכלת, ומה שהעתיק (נפ' י"ג) שיטת התוס' - זה רק לחומרא שצריך שני חוטיין שלימים לחשוש לשיטת התוס'.

גם מה שכתב הט"ז (סימן יא ס"ק יג) כדעת התוס' - אין כאן הכרעה, אלא כך כתבו בסתמא כמו שהביא הטור, והרי לא כתבו בשום מקום המקור למה לפסוק כמו התוס', ואין כאן שום ציון מראה מקומות להכרעה כזאת, וכן נמשך אחריו המ"ב, (סימן ט ס"ק ז', וכ"כ סימן יא ס"ק נח), שלא הביא המקור רק הט"ז, אבל אין זה נקרא הכרעה, כיון שבשורש הענין לא היה להם תכלת.

אולם עכשיו שהגיע הזמן שיש תכלת וצריכים אנו להכריע, וזה לא שייך לעשות לחוש לחומרא לשיטת התו' כי בפשטות לדעת הראב"ד צריך ג' של לבן, ע' ספרי (במדבר פרשת שלח פסוק קטו) **ועשו להם ציצית, שומע אני יעשה חוט אחד בפני עצמו ת"ל גדילים** (דברים כז יג) **מכמה גדילים אתה עושה אין פחות משלשה דברי בית הלל, בית שמאי אומרים שלשה של צמר ורביעית של תכלת והלכה כבית שמאי**, וא"כ להראב"ד אינו יוצא בלבן אם עושה ב' שלימים תכלת, (אף שמצוות ציצית קיים דלא גרע מכולו תכלת) וא"כ מוכרחים אנו להכריע בין השיטות.

וההכרעה לא נעשה ע"י כללי פסק של עדה פלונית שעושים כמו פוסקים אלו, וכללי הפסק של עדה אחרת שעושים כמו פוסקים אלו, כי אין לנו מנהגים בעיניים שנתחדשו אפשרות קיומן בדורנו, ואין זה הזמן להכריע הלכה ע"פ כללים אלו.

(הב"י) כאחת הדעות מפני שדבריהם מחוורים ביותר ומתיישרות כל הקושיות.

וע"ש (נכ"ק י') שהאריך בשינוי כללי הפסק, שבזמן מסוים היה הרמב"ם רבן של בני ארץ ישראל, ואח"כ נשתנה הדבר, ומתחשבים גם עם שאר הראשונים, וזה ג"כ סיבה שלא לעשות כמו הרמב"ם, כיון שהרמב"ם הוא יחידאה.

וחזינן מלשונו בבירור שזה לא בגדר העתקה אלא בהכרעה, ולא כמו שמביאים כמה ראשונים כשיטת התוס' כתלמידים שמעתיקים דברי רבם.

וע' בחז"א (יו"ד ס' ק"נ ס"ק ה') במכתב **ואם כי אין אנו נגשים להכריע בין הראשונים בהכרעה שכלית מוחלטת, מ"מ מתלווה תמיד בהכרעה עיון שכלי והרבה פעמים מכריע מרן ז"ל**

ז) דעת מרן החזון איש זצ"ל על חידוש התכלת

והוא עמיד, וכן הצבע נעשה באמת מן החלזון, ויש על זה מקורות מהרבה ראיות כמבואר בפנים, בין מספרי חכמי ישראל ראשונים ואחרונים, ובין להבדיל מספרי אומות העולם, ועדויות ממציאות הקונכיות במקומות שאמרו חז"ל שעשו התכלת, ובפרט אחרי גילוי הנוסף של מציאת מרדעת הסוס מתקופת בית ראשון הצבוע תכלת (ע' עמוד 7) - בודאי היה מרן זצ"ל הולך עם זה, שהרי מספיק לחייב אפילו כשיש רק צל צילו של ספק כשרות, וכ"ש כאן שיש ראיות ברורות שאין בו אפילו צל צילו של ספק פסול.

ולמדים גם ממנו, שאינו חושש כלל מלחדש דברים שלא היו נוהגים בזמן הקודם, והדבר ברור כשמש, שהרי התורה מחייבת אותנו לקיים כל דבר שיש עליו ראיות אפילו לא היה מצוי בדורות הקדומים, ושנתחדש אפשרות קיומה רק בדור הזה.

אמר מרן בעל החזון איש זצ"ל על התכלת של האדמו"ר מראדזין "הלא אין שום היזק בדבר - להטיל ספק תכלת - ואילו היה צל צילו של ספק הלא היו הגדולים אזי מקבלים אותו" (מעשה איש ח"א ע' קלב, מיומנו ש' הרה"ג ר' שרגא היימאן זצ"ל ע"פ ה'ילוס מכתב יד היומן עלמנו, מובא ב'תלד נלמון עש"ק לך לך תשנ"ז).

ולמדים מזה, שדעתו זצ"ל, שעל התכלת של האדמו"ר מרדזין שבאמת היה מופרך לגמרי, כמו שהארכנו, שאינו חלזון, בגלל שאין לו קונכיא, וכן מה שצובע באמת הוא משחיקת ברזל ולא מן הדג, ומה שנותן הדג הוא דבר צדדי לגמרי שאפשר להפיק מהרבה דברים, וכן שמענו ממרן זצ"ל שאמר על התכלת של רדזין, 'תיקח דם של שור ותצבע בו', וכן יורד בקלות, וממילא אין בו אפילו צל צילו של ספק כשרות, אולם בארגמון קהה קוצים שיש בו ראיות ברורות שזה החלזון שאמרו חז"ל,

(ח) בענין סוגי קניה של תכלת לפי שיטת הראב"ד

קשר, חוליה לבן תכלת, קשר, חוליה לבן תכלת, קשר, חוליה לבן תכלת, קשר, חוליה לבן, קשר, (ע' סוס' ל"ט. סוף העמוד והרל"ט ס' ט"ו).

ובענין אורך הציצית, (כפי שמחמירים כדעת הי"א (נכ' י"א סע' ד') שאורך ציצית י"ב אגודלים) לדעת ר' חיים נאה הוא 24 ס"מ ולדעת החז"א (ס' ל"ט ס"ק ט') 29 ס"מ, אולם יש לדעת, שדעת החז"א (נכ' ג' ס"ק ז'), השיעור י"ב אגודלים הוא לא יותר מהידור, (וחולק על המ"ב שס"ל שלדעה שס"ל י"ב אגודלים, יש בו פסול דרבנן) וממילא גם מי שסובר בענין השיעורים כדעת החז"א בשאר חלקי תורה, בענין זה יכול להקל כדעת רח"נ. וגם לדעת המ"ב הוא רק דרבנן. ע' בה"ל (ס' נע"א סע' יג ד"ה ש"ל רביעית).

הנה בחנויות יש להשיג חוטים עבים וחוטים דקים של תכלת, ואין בזה נפ"מ לדינא, רק העב יותר מחזיק מעמד, וכן יש ראב"ד ארוך וראב"ד קצר, הקצר הוא בשביל למי שהולך לשיטת רב עמרם גאון שרק כל חוליה שניה של תכלת, וכמו שכתבנו, וראב"ד ארוך בשביל מי שהולך עם סדר כריכות של הרמב"ם שכל החוליות של תכלת חוץ מכריכה ראשונה ואחרונה, ועושה י"ג חוליות. (מה שנמכר בענין זה יש בו אורך 30 ס"מ בריוח).

ויש עוד תכלת זול הרבה, למי שעושה רק ז' חוליות ועושה כרע"ג שכל חוליה שניה של תכלת וא"כ יש לו רק ג' חוליות של תכלת, וזה כשר לכתחילה, כי י"ג חוליות הוא רק הידור. (סדר הקשירה לפי מהלך זה,

(ט) ביאור מכח הפסוקים וחז"ל, שאם לובשים תכלת, אז יתהפך כל העולם, והגוים שרוצים ללחום על ירושלים, יתהפכו וישתעבדו ליהודים

רש"י, בכנף איש יהודי - בשכר הכנף יחזיקו בכנף עשרה אנשים מכל לשון, הרי שבע מאות לשבעים לשון, וארבע כנפות יש לו - הרי אלפים ושמונה מאות.

הנה, הדבר פשוט שמה שאמר ריש לקיש כל הזהיר בציצית - היינו לבן עם תכלת, כשיגיע הזמן שיתגלה התכלת, כי מי שהולך רק עם לבן בלי תכלת כשיש תכלת, לא נקרא שזהיר במצות ציצית, כי הרי מבטל מצות תכלת.

(זכריה ח כג) כה אָמַר ה' צְבָאוֹת בְּיָמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יִחְזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכָּל לְשׁוֹנֹת הַגּוֹיִם, וְיִחְזִיקוּ בְּכַנְף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נִלְכָּה עִמָּכֶם, כִּי שָׁמְעֵנוּ אֱלֹקִים עִמָּכֶם:

מסכת שבת (דף ל"ב:) **אמר ריש לקיש:** כל הזהיר בציצית - זוהי ומשמשין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים, שנאמר כה אמר ה' צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם וגו'.

שהגוים רוצים להשתעבד ליהודים, הוא בזמן שהיהודים לובשים מצות ציצית בשלימות, והיינו לבן עם תכלת, ואז כל האומות ישתעבדו מרצון ליהודים.

הנה כעת המצב שכל הגוים רוצים את ירושלים, אולם אינן רוצים את היהודים, אדרבה לוחמים נגדם, ומבואר מכאן שאחד מעיקרי הסיבות הוא בגלל שהיהודים אינן רוצים תכלת, ואם היו רוצים תכלת כבר היה התקדמות שכל העולם יתהפך לטובת היהודים.

וביאר הענין נראה, שמה שאפשר לתבוע מן הגוי, שיכיר שהקב"ה עם היהודי, זה רק כשהיהודי בעצמו מתחבר עם הקב"ה, והיינו ע"י מצות ציצית שכולל גם תכלת, וכמו שאמרו חז"ל ר' מאיר אומר וראיתם אותם לא נאמר אלא וראיתם אותם מגיד הכתוב שכל המקיים מצות ציצית מעלה עליו הכתוב כאילו הקביל פני שכינה, שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד שנאמר, ומעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא (יחזקאל א טו) אולם כשהיהודי בעצמו אינו מוכן להכריז ע"י לבישת בגד שלו שהוא מחובר עם הקב"ה - א"א לתבוע מן הגוי שיכיר שהיהודי מחובר עם הקב"ה. והחיבור עם הקב"ה - הוא רק במה שהקב"ה מצווה ולא מהני תחליף לזה, והיינו רק ע"י לבן עם תכלת.

נכתב בעה"י עה"ק עמנואל
כ"ח אייר שנת תשס"ט

וכן מבואר יותר בפסוק עצמו, שהרי כתוב בכנף איש יהודי, ולא כתוב בכנפות, על אף שאח"כ למדים על כל הכנפות כמבואר בדברי ריש לקיש, ע"י רש"י, ובזה מבואר שעיקרו על התכלת, שהרי התורה בשעת שמדברים על הלבן כתוב הכנפות בלשון רבים **ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם, וכן נאמר גדילים תעשה לך על כנפות כסותך**, ואילו כשמתחילים לדבר על התכלת מדברים בלשון יחיד **ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת**, ומן הראוי היה לכתוב ונתנו על ציצית הכנפות פתיל תכלת, שהרי באמת צריך ליתן על כל ארבע כנפות את פתיל התכלת, אלא יש בזה סיבה, משום שפתיל לשון יחיד, כדעת הראב"ד ולא כתוסי (וע' ס' ה' אות י"ג), ואכמ"ל, אולם עכ"פ בנביא שמתבטא בלשון כנף ולא כנפות, ורק אח"כ מכפילים זה לארבע, מבואר שמדבר בעיקרו על התכלת, כמו שכתוב בתורה, וכן כתב המלבי"ם, שמה שהגוים אומרים שה' עמכם, בגלל שתכלת דומה לים וים לרקיע ורקיע לכסא הכבוד.

וע' במלבי"ם על הפסוקים שלפני זה שכתוב (כז) **ובאו עמים רבים וגוים עצומים לבקש את ה' צֶבֶד-אוֹת בְּיְרוּשָׁלַם וּלְחַלּוֹת אֶת פָּנֵי ה'.** שיהא מצב שהגוים רוצים את ירושלים, אולם מבזים את היהודים, ורק אח"כ ירצו להשתעבד ליהודים כשיראו ששם שמים עליהם.

וא"כ רואים מכח חז"ל שביארו שכנף היינו מצות ציצית, ששינוי המצב מתקופה שהגוים רוצים רק את ירושלים ולא את היהודים, למצב

חלק שני

קונטרס מספר חוטי תכלת

אם עשה כשיטה אחרת במספר חוטי תכלת והפולמוס על מספר החוטים

אז ממילא לא ילך כלל בתכלת כדי
שעכ"פ יקיים מצות ציצית.

והוא רוצה לומר מסברא, שכיון שאנו
נותנים שנים לשל לבן והשאר
להשלים מספר של גדילים - צריך
בהשלמה זו שם ציצית, ואם זה של
תכלת באופן שאינו מקיים מצות
תכלת, והיינו שאם עושה כדעת
הראב"ד אז לדעת התוס' שחסר חוט
אחד של תכלת, אין על החוט האחד
שהוא תכלת כלל שם ציצית, ורק אם
עושה הכל לבן להשלמה יש על זה שם
ציצית, על אף שאין בחוטין אלו מצוות
לבן, אלא מצות גדילים להשלמת
מספר ד' חוטין, אבל תכלת באופן
שאינו מקיים תכלת - אין על זה שם
ציצית כלל.

אולם הדבר תמוה מסברא, שהרי מה
שאנו נותנים ד' חוטי לבן בזמן
שאין תכלת, זה להשלים מספר גדילים
והם במקום תכלת, ואיך יתכן שתכלת
לא יהא כשר לזה אף אם אינו מקיים
מצוות תכלת, מה זה גרע מלבן.

וכל דבריו צע"ג, שהרי כתבו תוס'
(בתחילת פרק התכלת ז"ל) שגם אם
נאמר שאם הקדים תכלת ללבן לא
קיים כלל מצות לבן - מ"מ מצות
גדילים קיים, והיינו שקיים מצוות
תכלת ולא לבן, אבל להשלמה מהני

**אם עשה כדעת הראב"ד אם יצא
מצות ציצית לדעת תוס'**

יש ג' שיטות במספר חוטי תכלת, דעת
התוס' (וי"ט התכלת ודף מ"א:) שנים לבן
ושנים תכלת (או ארבע חצי חוטי לבן
וארבע תכלת) דעת הראב"ד (פ"א הל' ו')
ג' חוטין לבן ואחד תכלת (או ששה חצי
חוטין לבן ושנים תכלת, ודעת הרמב"ם
שלשה וחצי חוטין לבן וחצי חוט תכלת
(או שבעה חצי חוטין לבן ואחד תכלת).

הנה הפשטות שכל המחלוקת בין
הראשונים - היא איך לצאת
המצוות בשלימות, לבן ותכלת, אבל גם
אם עשה כדיעה אחת, אז לכל הדעות
עכ"פ יוצא מצות ציצית בכללות, ולא
גרע מאילו עשה הכל לבן כנהוג, שהרי
גם אם עשה הכל לבן או הכל תכלת
כשר, לדעת רבנן דרבי דקיי"ל
כוותיהו.

כעת ראיתי בחוברת מוריה (תש"י תשע"ג)
עמוד כמ"ה ואילך) בשם הרב יהודה
דניאל געליס שמחפש בהמצאות
רחוקות מאוד, לפסול לדעת תוס' את
כל הציצית אם עשה כדעת הראב"ד,
ולא מקיים שום מצוה אפילו לא של
לבן, וכן כל מי שעשה כאיזה שיטה
שיאה, אז לשאר השיטות מבטל לגמרי
מצות ציצית, ועל כן כיון שסבירא ליה
שאין אנו יכולים להכריע בין השיטות,

אלא תכלת, ולרבי זה לעיכובא גם לתכלת - הרי היה אפשר לאוקים הברייתא לדעת רבנן, ולדעתם ניתן לפרש שלא קיים מצות לבן אבל קיים מצות תכלת, והרי בברייתא לא כתוב שהולך כרבי, ועל זה תירץ רש"י שאה"נ, שבברייתא עצמה לא כתוב שהולכת כרבי, אבל הרי הגמרא רוצה לאוקים המשנה שלנו ע"פ הברייתא כרבי, ולפי אוקימתא זו קשה ליה לגמרא, וזה לא כפירוש המוזר שכתב בעל המאמר (נאות 3) שמרש"י יוצא שגם לרבנן זה לעיכובא.

ולשון התוס' שהביא לשון רש"י וז"ל (נ"ד"ה לדנ): פירש בקונטרס וכו' רבי בעינן לאוקמיה ותימא וכו', והקשה התוס' על זה, ולכאורה מה מקשה התוס' על רש"י, הרי זה מבואר בגמרא שהולכת כרבי, אולם ביאור התוס', שתוס' יש לו סברא כמו שכתב אח"כ בא"נ, שלדעת רבנן יש קושיא אחרת על הברייתא, שאיך יתכן שאם ס"ל שתכלת אינו מעכב הלבן ולבן אינו מעכב התכלת שבגלל שהקדים תכלת ללבן שלא קיים כלל לבן, שכיון שעשה לבן אח"כ, יש כאן לבן, והקדמה מסברא לא פוסלת, ע' בזה בחז"א נ"א ו' ג' ס"ק י"א ד"ה שם ד"ה לדנ, וממילא, שוב אין צורך לדברי רש"י, שקושיית הגמרא לרבי רק בגלל שהגמרא אוקים כרבי, אלא שקושיית הגמרא לרבי בגלל שלרבנן יש קושיא אחרת איך יתכן שאם שניהם כאן וכל אחד לבד יש לו מצוה, שבגלל הקדמה יפסול, וקושיא זו שהגמרא שואלת שלרבי הוא לעיכובא - זה משום שקושיא זו שאם אין לבן גם התכלת פסול, זה שייך להקשות רק לרבי, ולפי מהלך זה, יוצא שא"צ לדברי רש"י שסיבת הקושיא

שני חוטי לבן אף שאינן תכלת ולא מצוות לבן אלא לבן בלי מצוות לבן, וממילא ג"כ כשחסר ליה חוט של תכלת לדעת תוס' כגון שעושה רק חוט אחד של תכלת כמו הראב"ד - מ"מ גם לתוס' מהני האי חוט תכלת עכ"פ להשלים מצוות גדילים.

ותוס' מוכרח בגמרא דאמרין שם, **אילימא חיסר מצוה דלבן, וקיים מצוה דתכלת, לרבי עכו"ב מעכב אהדדי**, היינו שלפי הס"ד של הגמרא שאם הקדים תכלת ללבן לא קיים כלל מצוות לבן, אז לרבי גם תכלת לא מקיים, ומוכח בגמרא שאילו אינו מעכב זה את זה בודאי מקיים מצוות ציצית, אף אילו לא היה מקיים מצוות לבן ע"י הקדמת תכלת.

לשון רש"י (ד"ה אילימא) שכתב דהלבן כאילו לא נתנה לגמרי, הכוונה שלא נתן כלל לשם מצות לבן, אבל בודאי היה שייך לקיים מצוות השלמה, רק לרבי שס"ל שמעכבים זה את זה, כיון שאין כאן מצות לבן ממילא פסול גם התכלת, ולשון "לגמרי" שהזכיר רש"י, זה לחלק זה בין מסקנת הגמרא שחיסר רק מצוות הקדמה אבל לא חיסר מצוות לבן, ובהוה אמינא חשבו שחיסר לגמרי מצוות לבן, אבל לא בא להגיד שחיסר כל החוט ושיהא פסול גם לשם השלמה לרבנן, כי זה לא כוונת רש"י, וא"א להכניס ברש"י מה שלא עלה בדעתו לומר, שהרי מבואר בגמרא שלרבנן לא מקשה קושיא זו רק לרבי.

ומה שכתב רש"י (סס נסוף דנ"ו), שמתני' כרבי אוקמא לה, הכוונה שהיה קשיא ליה לרש"י, דאיך הקשה הגמרא על הברייתא שלא קיים מצוה אבל עשה מצוה, היינו שלא קיים מצות לבן,

הגמרא איך יתכן שבחסרון לבן יוצא בתכלת, שהרי לבן אינו מעכב התכלת, ואולם אה"נ אז היה קושיא אחרת לדעת הא"נ של התוס', איך יתכן שלא קיים מצות לבן, אבל עכ"פ נשאר הראיה של התוס' בע"א, שלמ"ד לבן אינו מעכב התכלת והיתה עולה על הדעת שבפסול הקדמה אינו יוצא בלבן, אז עכ"פ יוצא בלבן מדין השלמה, מכיון שהגמרא מקשה קושיא זו על ההוה אמינה שפסול הקדמה פוסל את הלבן שבגלל זה יפסול גם התכלת רק לדעת רבי ולא לדעת רבנן, שלדעת רבנן אילו ההקדמה היה פוסל הלבן לא היה פוסל את התכלת. אלא אומרים שהלבן עכ"פ מהני מדין השלמה.

השיטה מקובצת (לה): שבא לומר שפסול לגמרי לדעת רש"י שצריך השלמה, רוצה שם בגלל טענה זו לחלוק על רש"י שצריך השלמה, ולדבריו א"צ השלמה, ומשום זה לא קשה לרבנן, אבל אם סבירא לן שצריך השלמה, בודאי מהני לרבנן, כך מפורש בגמרא, שהרי בגמרא מפורש שקושיא זו היא רק לרבי ולא לרבנן).

ובזה יורד כל מה שפלפל בעל המאמר (נסוגיה לה): וממציא שם המצאות רחוקות לדחות הראיה מן התוס' ע"א, ומה שהביא מן התוס' ע"ב ד"ה לרבי בתירוצו שני - אינו סותר כלום מה שהוכיחו התוס' ע"א מן הסוגיה, דלדעת רבנן אין פסול בחיסור הקדמת לבן אף אילו חסרון הקדמה היה פוסל את הלבן, דמ"מ התכלת לא נפסל, והלבן הזה משלים השיעור.

ועוד הוסיף בעל המאמר להסביר (נד"ה וכ"ה, א"כ) כדי להסביר ולהצדיק שיטתיה, (שהרי הסברא הפשוטה היא

לרבי הוא משום שהגמרא אוקים המשנה כרבי, אלא משום שגם לרבנן א"א לפרש הברייתא מטעם אחר.

ועל זה הביא תוס' דברי רש"י שכתב שלרבי בעי לאוקים, דמשמע מרש"י שלרבנן נוחא הברייתא, וכל הקושיא היתה רק משום שהגמרא רוצה לאוקים הברייתא כרבי, ועל זה הקשו תוס', דלפ"ז יוצא דלרבנן ניתן לפרש הברייתא שיוצא וחיסר מצוה היינו שיוצא תכלת ולא לבן, ולא רק שחסר מצוה מן המובחר, וא"כ א"צ לדעת רבנן לתירוצו של רב יהודה שחיסר מצוה היינו רק שלא עשה מצוה מן המובחר, וזה נראה לתוס' לדוחק.

ועל זה מתרץ תוס' בתירוצו ראשון, שאה"נ לדעת רבנן א"צ תירוצו של רב יהודה, אלא מה שאמר רב יהודה זה כדי לאוקים הברייתא גם לדעת רבי, ותירוצו שני של התוס' בא"נ, זה שלא כרש"י אלא כמו שכתבנו שלדעת רבנן ג"כ א"א לפרש הברייתא מטעם אחר, היינו שא"א לפרש שחיסור מצוה שאינו יוצא מצות לבן אלא צריך ביאור רב יהודה שחיסר מצוה מן המובחר.

כל זה פשט פשוט ברש"י ותוס', ואין כאן המצאה לומר שגם לרבנן אם נתן חוטין באופן שלא יוצא מצות לבן אז כאילו אין כאן כלום וגם תכלת אינו יוצא, ולא חלקו כאן תוס' על מה שכתבו בע"א, שעדיין נשאר הראייה שכתבו תוס' בע"א, שגם אם אינו יוצא בלבן מצות לבן שיוצא עכ"פ מצות השלמה, וזה גם להא"נ של התוס' בע"ב, והיינו שראיית התוס' בע"א נשאר, שאם זה לא היה לעיכובא תכלת ולבן - לא היתה קושיא זו שהגמרא מקשה קשה, והיינו שאם לבן אינו מעכב התכלת - לא קשה קושיא זו של

**וכופלן לשמונה צריך לזהר דאם
נפסקו שלשה מן החוטין שמא הם
משלשה חוטין ונמצא שלא נשארו ב'
חוטין שלימין.**

משנה ברורה (סימן יב) **ולר"ת וכו' -**
טעמו דשני חוטין שהן ד'
אנו נותנין במקום תכלת ושני
חוטין שהן ד' אנו נותנין במקום
לבן צריך עכ"פ שיהיה מין א' שלם:

וכ"ש לפי הרא"ש (נב' צ"ת ס' ז'),
שחולק על ר"ת בענין גרדומים,
וס"ל שכל הכשר גרדומין בשנפסק כל
החוט ולא נשאר כדי עניבה, הוא רק
אליבא דרבי שמצוות לבן ומצוות
תכלת היא מצוה אחת, אז יכול
להשלים אחד את השני, אבל לרבנן
שהם שני מצוות - לא מהני אם נפסק
לגמרי או לבן או תכלת, וכתב זה
ממילא גם כשאין תכלת ועושה כולו
לבן, שאם נפסק לבן אחד ואין בו כדי
עניבה - פסול משום שהחוט הלבן
במקום תכלת, וזה נחשב כמצוה אחרת
ואינו יכול לצרף עם החוטין שהם
בעצם לבן, אז הדברים עוד יותר
ברורים, שהרי מוכרח שמה שעושים ד'
חוטין - היינו שנים ללבן ושנים
במקום תכלת, ונחשב כלפי דיני
גרדומים כאילו שנים הם של תכלת.
(שני הקטנות הרא"ש ור"ת הוציאו כפ"ע ס' י"ב).

וכל דיני גרדומים שהוזכרו בראשונים
להלכה הולכים ע"פ עיקרון זה,
וא"כ בודאי אם נותן תכלת לשם
"במקום תכלת", שיוצא מצוות
השלמה של "במקום תכלת".

ויש רק הוה אמינא כזה בתו' (נכוות
לט: ד"ה כמה חוטין), שכתבו שעושים
היום ד' חוטין שלימים משום רבי
ירמיה מדפתא שדורש גדילים כל הדי

שתכלת לא גרע מלבן כדי להשלים
המספר ולקיים להשלמה, ותכלת לא
נחשב כאילו אין בו כלום, שמה שאנו
עושים ב' חוטין של לבן להשלמה בזמן
שאין תכלת לדעת התוס', זה לא
"במקום תכלת" אלא שמכיון שכתבו
תוס' (לה). שאפשר לעשות גם שמונה
חוטין (שלימים) ואין בו משום בל
תוסיף, שניתן לפרש הפסוק גדילים
תעשה לך היינו ד' חוטין בשני אופנים,
אופן אחד שנים לבן ושנים תכלת,
ולשון גדילים שהוא ד' - היינו בצירוף
שניהם, ואופן שני יש לפרש הפסוק,
שגדילים תעשה - היינו ד' לבן וכן ד'
תכלת, וזה מה שעשה רבי ירמיה
מדפתא (דף מב.) ד' שלמים של לבן וד'
שלמים של תכלת, שהם ט"ז חוטין
אחר הכפילה, וכעת בעל המאמר בא
לומר שמה שאנו עושים היום ד' לבן -
זה לפי האפשרות השניה שגדילים כולו
לבן, וכדעת רבי ירמיה מדפתא. ולא
עושים כלום בשביל התכלת.

אולם כל הראשונים שהולכים בדעת
תוס' לא כתבו כן אלא שני
חוטין לשם לבן ושני חוטין לשם תכלת,
היינו "במקום תכלת".

וממילא אם נותנים שנים לבן ועוד
אחד לבן ואחד תכלת - הרי
הלבן האחד הוא "במקום תכלת",
וכ"ש התכלת עצמו נחשב "במקום
תכלת", שמה שהוא תכלת - אף שאינו
יוצא מצוות תכלת מפני שחסר לו את
חוט השני אבל עכ"פ הוא "במקום
תכלת", שהרי גם זה שהוא לבן נחשב
"במקום תכלת", כ"ש תכלת עצמו
כשר מדין "במקום תכלת".

תוספות (מנחות לה:): **ואור"ת**
דעכשו שנותנין ד' חוטין ב'
משום לבן וב' משום תכלת

שם מדובר בהשלמת החוטין ולא בשני חוטין שעושים באמת לבן. (הסמ"ג הביא עוד ראייה מה שהביא התוס' מן הגמרא מידי צבע קגרים, והתוס' לא הביא כלל ראייה זו של הסמ"ג).

הנה באמת זהו תירוץ על רש"י מקושית הסמ"ג, שס"ל שמין כנף היינו צבע הטלית צריך להיות רק על שני החוטין שבשורשן צריכים להיות לבן, אבל על השלמת החוטין אין דין של צבע טלית כמש"כ החז"א (ס' ג' ס"ק כ"ה). אבל קשה מה ס"ל להסמ"ג, ואיך הביא ראייה משם, הרי שם מדובר בהשלמת החוטין, ומה ראייה על עיקר חוטי לבן שכשרים כשאין בצבע הטלית, ומכאן רוצה להביא בעל המאמר ראייה, שעכ"פ דעת הסמ"ג שהשלמת החוטין צריכים להיות ממש כמו לבן, וממילא אם הם תכלת ולא מקיים מצוות תכלת - פסול לגמרי.

אולם נראה שאין שום ראייה גם מן הסמ"ג, שס"ל להסמ"ג דקלא אילן גרע מתכלת שאינו לא לבן ולא תכלת, ואילו היה דין של מין כנף שהיה חיוב לעשות הלבן כצבע הטלית - אז בקלא אילן לא יוצא אפילו לשם השלמת החוטין, שאינו יכול לחדש בהשלמת החוטין דבר חדש לגמרי לעשות דבר שאינו לא לבן ולא תכלת, היינו לא מין כנף ולא תכלת, אלא מוכרח לקחת דבר שהוא או לבן או תכלת, שמוכרח הוא להביא דבר שיש עליו שם ציצית בתורה, וממילא טוען הסמ"ג, שאילו היה חיוב לעשות הלבן כצבע הטלית, דהיינו שדין "מין כנף" כולל גם חיוב צבע הטלית - היה גם השלמת החוטין חיוב לעשות באחד משני אופנים, היינו או מין כנף כצבע הטלית או תכלת, ולא דבר חדש כמו קלא אילן שאינו לא מין כנף ולא

חוטין לשם לבן ויש להוסיף עוד ד' לתכלת, ואנו שאין לנו תכלת - מספיק ד' של לבן, אבל תוס' שם חזרו בהם ובמסקנתם וז"ל: **ולפי זה מה שאנו עושין עכשיו הוי פלגא לשם לבן ופלגא לשם תכלת.**

ואה"נ אם רוצה לקיים בתכלת מצות לבן עצמו, לא שייך, שהרי מי שעושה כולו תכלת לא קיים מצוות לבן אלא מצות תכלת, אבל כאן שאינו רוצה לקיים מצות עצם לבן אלא מצוות השלמה שהוא "במקום תכלת" - אז מה שזה תכלת - לא גרע תכלת מאילו היה לבן, וכל הראיות שהביא שבתכלת לא מקיים מצוות לבן - זה אם רוצה לקיים בתכלת מצוות עצם לבן, וזה למידים מן הפסוק שהקפיד מין כנף ואח"כ פתיל תכלת, היינו שהמין כנף לא יכול להיות תכלת, אבל אם רוצה לקיים מצוות "במקום תכלת" - אין שום מקום שתכלת לא יהא כשר לשם "במקום תכלת".

אולם הקשה (בהערה 10) מן הסמ"ג (מ"ה כ"ז), שהביא ראייה לגבי דין מין כנף, דפליגא רש"י ותוס', שדעת רש"י (מ"א: ד"ה אלא מיה) שהלבן שלמידים מדין הכנף מין כנף, צריך לעשות מצבע הבגד, שאם הבגד אדום צריך שהלבן יהא אדום, ותוס' (ס' ד"ה אין פוטר), חולקים, שבזה אי"צ מצבע הבגד, העיקר שלא יהא תכלת, והביא הסמ"ג ראייה לדעת התוס' מן הגמרא (מ). **לא יהא אלא לבן**, היינו שאם עשה את שני חוטי תכלת בקלא אילן בבגד פשתים, שיש כאן שעטנז, שואלת הגמרא שיהא כשר מדין לבן, אלמא שמה שהצבע קלא אילן לא מזיק למצוות מין כנף, וזה ראייה לדעתו לדעת התוס', ועכשיו אילו ההשלמה של החוטין מספיק גם בתכלת - אי"כ מה ראיית הסמ"ג, הרי

וממילא גם מן הסמ"ג אין לנו שום מקור לפסול חוט אחד של תכלת לחשוב כאילו אינו קיים כלל, ובדאי מהני עכ"פ לשם השלמה.

וממילא יוצא גם, שמי שעושה כדעת התוס' - אז להראב"ד אף שחסר לו מצות לבן - מ"מ מצוות תכלת יש לו, והחוט הנוסף של תכלת עולה לו משום מצוות גדילים ובמקום לבן, ולא גרע מאילו עשה הכל תכלת, שכל שאר החוטים נחשבים במקום לבן, ולהשלים לו את מצוות גדילים.

תכלת, וכיון שהגמרא אומרת שקלא אילן כשר לשם לבן בהשלמת החוטים - ממילא מוכרח שגם עיקר הלבן כשר, אף כשזה אינו מצבע הטלית.

וכל זה בקלא אילן, שלדעת רש"י אינו לא מין כנף ולא תכלת, אבל כשזה באמת תכלת - אז לא שייך לפסול בהשלמת החוטים בגלל שזה לא לבן, שכיון שכל מה שאנו מצריכים השלמת החוטים - זה משום "במקום תכלת", אז תכלת בודאי כשר לשם "במקום תכלת", והרי בודאי תכלת יש עליו שם ציצית וגדילים.

ב) בדעת הרמב"ם אם הוסיף יותר מחצי חוט

בכנף איש יהודי שהובא ראיה מן הסיפור של רב ורבה בב"ח (לט), שכל שיטת רמב"ם של חצי חוט נתחדש בשיטת רב שגדיל ב' גדילים ד', ואילו רבב"ח בודאי ס"ל כהראב"ד, כי דרש מספר חוטים גדיל ג' ותכלת אחד כדעת הספרי, וכמו שהסביר זה הנצי"ב (על הספרי פ"ה דף סז), ואי אמרת שלדעת רב לא היה רבב"ח יוצא כלל במצוות לבן או תכלת, וכ"ש אילו תאמר שלא היה יוצא במצוות ציצית בכללות - איך רב צעק רק על ההוא גברא שלא עשה ענף, היה צריך למחות קודם על ציצית של רבב"ח, אלא ודאי גם לרב, הציצית של רבב"ח היו כשרים.

אולם גם אם נאמר שמצד מצוות לבן צריך ז' חצי חוטים, ואם עשה רק ו' חצי חוטים היינו חוט אחד שלם של תכלת, לא יצא ידי מצוות לבן - אבל עכ"פ בודאי מקיים עכ"פ מצוות ציצית, דלא גרע מאילו עשה כולו תכלת. וכבר הבאנו ראיה ברורה בספרנו "בכנף איש יהודי" (ס' ה' ס"ק ח') כמסקנת

עוד בא בעל המאמר לומר, שלדעת הרמב"ם אם עשה כהראב"ד לא יצא כלל שום מצוות, וגרע מאילו הכל לבן.

אולם הדבר פשוט שכשר, ויותר מזה, שגם יוצא בזה מצוות לבן, שלהרמב"ם אם עשה כהראב"ד ג"כ יוצא מצוות לבן ותכלת. שאל"כ הרמב"ם קשה מאוד מסתימת הגמרא שלא הוזכר כלל ענין של חצי חוט, אלא ס"ל להרמב"ם לחדש שכשר גם בחצי חוט, אבל מודה שניתן לעשות גם חוט שלם, וכן מן הגמרא (ערוזין ז"ו:) משמעות שעושים חוט שלם, דאי עשו חצי חוט - אי"כ יש היכר גדול שזה תכלת, יותר מאוקימתא של הגמרא, וכן בגמרא (מנחות מ"א:) שנותן קלא אילן לשם לבן בבגד תכלת יש חשש שיתן זה בבגד אחר, ואי תכלת היה דוקא חצי חוט - הרי זה ניכר מה תכלת ומה קלא אילן, אלא ודאי שאם כל החוט תכלת ג"כ כשר. ועי' לקמן בענין הכרעת מספר חוטים באריכות על זה, ועי' גם במאמר

בהל' ד'. (ובעל המאמר הביא דברי בקיצור זהירות 17).

הכ"מ (פ"א הל' י"ח) שכולו תכלת כשר עכ"פ מצוות תכלת, ולא כמו שכתב

ג) סיכומים

סיכום מי שעושה בדעת הראב"ד אם יוצא לדעת הרמב"ם

וא"כ מי שעושה כהראב"ד, אז את"ל שלדעת הרמב"ם שאינו יוצא מצוות לבן - אבל עכ"פ יוצא מצות תכלת, שהרי יש לו חצי חוט תכלת ומה שהוסיף עוד חצי חוט תכלת, זה לא גרע מעשה הכל תכלת.

ומיהו העיקר שלהרמב"ם יוצא גם מצוות לבן, ולא אמר הרמב"ם חצי חוט תכלת רק לכתחילה, וכן האמוראים עשו חוט שלם, ולא יתכן כלל לומר שהגמרא היתה שותקת מלחדש שעושים דברים חריגים לעשות חצי חוט אם זה היה לעיכובא של מצוות שתי מינים.

מסקנה בענין מי שעושה כשיטה אחרת שאולי אין הלכה כמותו

אף שמי שאינו רוצה להכריע ועושה כאיזה שיטה שעושה, אז לכל היותר אינו מקיים מצוות ציצית בשלמות לבן ותכלת לכל הדיעות רק לשיטה אחת, אבל אין שום מציאות שלא מקיים שום מצוה, שבכל מצב שהוא כשר בין מדין כולו לבן שכשר ובין מדין כולו תכלת שכשר, ולא מפסיד שום דבר מאילו היה הולך הכל בלבן, וא"כ אין שום מניעה ללכת עם תכלת, וזה לא כדברי בעל המאמר שרוצה לבטל מצוות תכלת מחמת דברים כאלו, והוא המצאה שאין בו ממש.

סיכום בענין כולו תכלת ולא עשה לבן כלל.

בגמרא (י"ט התכלת) מפורש שכולו תכלת כשר לדעת רבנן דרבי, **ורבנן וראיתם אותו כל חד לחודיה משמע**, ע' רש"י (בתחילת הפרק), וכ"כ כל הראשונים, (ע' תוס', רא"ש, נמ"י, ועוד) ולא מצאנו שהגמרא חוזרת בזה, וגם הרמב"ם (נפ"ק י"א) כתב שכשר, ויש רק השמטת הרמב"ם (ב"ד החזקה נהל' ד'), שא"א ללמוד ממנו כלום, מכיון ששם השמיט גם אגרום תכלת ונשאר לבן שכשר, אף שהדין אמת, וכך מסקנת הכ"מ בדעת הרמב"ם (נהל' י"ח), וכן פשטות הרמב"ם (נהל' ה') שכתב שלבן או תכלת כשר, וגם החינוך והריא"ז שהולך על דרך הרמב"ם כתבו שכשר. וכן רב שמואל בן חפני גאון שהוא ספר שהרמב"ם מבסס עליו שעיקר הכריכות מתכלת, כתב שכשר. וכן מבואר ברי"ף.

ויש רק קצת אחרונים שרוצים מכח השמטת הרמב"ם ביד החזקה (נהל' ד') שכולו תכלת כשר - לעשות פילפול להפקיע גמרא מפורשת, ולומר שפסול, אך אין להם על מה לסמוך, אפילו ברמב"ם, אפילו זכר לדיוק ברמב"ם אין כאן, וכ"ש שזה גמרא מפורשת ורמב"ם מפורש בשרשים שזה כשר, וכן להלכה כל הראשונים כתבו שכשר. וזה כולל רשב"ח גאון שהוא הבסיס והמקור של הרמב"ם. ואלו האחרונים לא היה לפניהם הל' ציצית של רשב"ח.

ד) בענין הכרעה במספר חוטי תכלת

לפניו כל השיטות ומכריע כהתוס', ובענין הרמב"ם - כתבנו שאין הן מביאים ראיה שיש בו ממש לדעת הרמב"ם, וכן הרמב"ם הוא כמעט שיטה יחידאה, והריני מעתיק מה שכתבתי בענין זה:

הנה בעל המאמר הנ"ל כתב שאין לנו יכולת להכריע בין השיטות, אולם באמת כבר הכריעו גדולי המכריעים שהיו לפניו ג' השיטות ומכריעים ממקור הגמרא כדעת הראב"ד, ואילו אין לנו מי שהיה

הפולמוס על מספר חוטי תכלת

כמו שהכריעו הריא"ז והמאירי והגר"א. והרב וידאל צרפתי. (כאן הועתק רק המסקנות ולא כל הוויכוחים) אחרי כל הויכוח, נתברר באופן ברור נקודת המחלוקת, ויש כאן שתי מערכות.

מערכה ראשונה, הויכוח אם לפסוק כהראב"ד או כהתוספות, מערכה שניה, הויכוח אם לפסוק כהרמב"ם או כהראב"ד.

אחרי שפרסמתי המאמר 'בכנף איש יהודי' שבתוכו הכרעה במספר חוטי תכלת כדעת הראב"ד ב' תכלת וששה לבן, קבלתי השגות משני כיוונים, אחד מכיוון מי שטוען למה לא לפסוק כתוס' ד' תכלת וד' לבן, והשני למה לא לפסוק כדעת הרמב"ם אחד תכלת וז' לבן, והיה כאן הרבה מאוד חילופי מכתבים בענין זה, וזה נשמר בקונטרס ארוך, והמסקנא היא שבאופן ברור הלכה כדעת הראב"ד,

ה) מערכה ראשונה, הויכוח אם לפסוק כהראב"ד או כהתוספות

ואילו אלו שפסקו כדעת הראב"ד, זה משום שההכרעה המקורית בנושא זה מראה כדעת הראב"ד.

בענין רוב פוסקים, ע' בזה בחז"א, (יו"ד ס' ק"נ ס"ק ח') במכתב **ידוע כי אין כח רוב אלא במושב ב"ד אבל חכמים החולקים** שהיו בדורות חלוקות או במדינות חלוקות אין נפקותא ברוב או מיעוט. ואח"כ ממשיך ובכל זאת למיעוט הלבבות להכריע בסברה נוטלים לפעמים גם כח המספרי לנטי' לצד אחד. ואח"כ ממשיך ואם כי אין אנו נגשים להכריע בין הראשונים

אלו שפוסקים כדעת התוס', זה משום כללי פסק של רוב ראשונים (רוב מצומצם) או ראשונים אשכנזים, או ע"פ המשנה ברורה, ולא מוכנים להכריע על פי מקורות מחז"ל שהם גמרות וספרי ומדרשים וזוהר שמראה כדעת הראב"ד, והיינו שסוברים שאין שייך היום הכרעה מקורית, רק פוסקים ע"פ כללי הפסק, והם פוסקים זה רק לאשכנזים אבל לספרדים אומרים לעשות כדעת הרמב"ם, וא"כ מוכרח, שלא באו לפסוק ע"פ הכרעה מקורית אלא ע"פ כללי הפסק כל עדה לפי הכללים שלה.

כשיטת התוס', הם, רבינו גרשום מאור הגולה (הובא בשיטמ"ק החדש ר"פ התכלת, וכ"כ גם צ"ח המיוחס לרגמ"ה מא"י), **רש"י** (מנחות פרק התכלת), **רבינו תם** (תוס' מנחות לת: ד"ה אלא, כתובות מ. ד"ה כגון), **ר"י** (הובא בספר הפרנס סי' תכלא), **מהר"ם מרוטנבורג** (שו"ת דפוס פראג ח"ד סי' תמד), **הרא"ש** (הל' ציצית סי' ו', שו"ת כלל ז אות ט), **טור** (סי' יא), **רבינו ירוחם** (נתיב יט ח"ג), **מרדכי** (ר"פ התכלת), **יראים** (סי' תא עמ' רכב), **עיטור** (הל' ציצית שער א חלק ז), **סמ"ק** (מורה לא), **רבינו פרץ** (תוס' ר"פ ברכות ט:), **ראב"ה** (הל' ציצית מנחות אלף קנב, בענין גרדומין), **רבינו יונתן מלוניל** (ברכות ט: ובהל' ציצית), **רבינו ישעיה הראשון** (פסקי הרי"ד הל' ציצית עמ' תפא, ספר המכריע פ"ח, שו"ת הרי"ד סי' סא ד"ה טלית קל), **נמוקי יוסף** (ריש הל' ציצית), **רשב"א** (יבמות ד:), **ריבב"ן** (בפירושן על הל' ציצית של הרי"ף), **אגודה** (פ' התכלת), **והאגור** (נראה שנוטה לדעת ר"ת בגרדומין) כולם ס"ל כדעת **התוספות**, וכ"כ **בפי' רבינו מיוחס עה"ת** (פ' שלה), וגם **בפירוש המיוחס להראב"ד על הספרי** (אינו בעל השגות) שיצא לאור עתה (תשס"ט, עמ' קעא) גורס בספרי בדברי ב"ש ארבעה של תכלת, וכתב שאפילו לדעת ב"ה יכול להוסיף עוד חוט תכלת.

בהכרעה שכלית מוחלטת, מ"מ מתלווה תמיד בהכרעה עיון שכלי והרבה פעמים מכריע מרן ז"ל (הב"י) כאחת הדעות מפני שדבריהם מחוורים ביותר ומתיישבים כל הקושיות.

מה שכתבנו שיש רק רוב מצומצם כשיטת התוס', כיון שיש לכל הפחות י"ג ראשונים שס"ל שרק חוט אחד, כיון דלענין שלא להוציא הפסוק ממשמעותיה שהוא פתיל תכלת היינו לשון יחיד, וכן משמעות כל דברי אגדה בין אלו שבגמרא ובין אלו שמחוץ לגמרא, אפשר לצרף גם את הרמב"ם, וא"כ יש לחוט אחד **הרמב"ם, והראב"ד, ורב שמואל בן חפני גאון, וחכמי לוניל** (שהובאו בתשובת הרמב"ם בכ"מ), **והמאירי** (יבמות ה:) **והרמב"ן** (סוף שלה ובענין יצ"ז) **והערוך** (ענד תכלת), **והחינוך** (פ' שלה), **והגה' אשרי** (מו"ק פ"ג סי' כ"ד הג"ה א) **והכפתור ופרח** (פרק סי') **והריא"ז** (הועתק לקמן) **ורבנו בחיי** (פ' שלה, שהביא שיטת הרמב"ם והראב"ד ולא הכריע), **ורבנו שלמה בן היתום** (מו"ק יט.). ואם מצרפים גם תלמידים כמו אלו של דעת התוס' מצרפים תלמידים, יש גם **רבנו אברהם בן הרמב"ם ורבנו פרחיה**, וא"כ במקרה כזה גם לפי כללי הפסק שהולכים אחרי הרוב, אין כאן משמעות מיוחדת.

ו) ובעת נבאר למה לפסוק כדעת הראב"ד (מכח

המקורות)

שנים מתוך ח' - דהיינו אחד שלם תכלת וגי' שלמים לבנים.

וז"ל הספרי (פ' כי תא' (לפני תיקון הגר"א) **גדילים תעשה לך. למה נאמר, לפי שנאמר ועשו להם ציצית**

א) וז"ל הספרי (שלה), **מכמה גדילים אתה עושה, אין פחות משלושה דברי ב"ה, וב"ש אומרים שלשה של צמר ורביעית של תכלת והלכה כב"ש.** ומבאר בפשטות דעת ב"ש שהלכה כמותם (ע' מנחות מ"א:) כדעת הראב"ד,

וע"כ הולך ג"כ הספרי על דרך הראב"ד. ולא כתוס' ולא כהרמב"ם. ולפי גרסתו מיושבים כל הקושיות בספרי עצמו וכן מן הספרי שלח, שהסיפא של הספרי העתיק אחרי דברי ב"ש וזה הדרש ללמדנו המקור בתורה למספר לבן שהוא ג' ותכלת אחד.

(ב) מצד משמעות הפסוק פתיל תכלת שהוא לשון יחיד כל זמן שאין ראייה בהיפוך, ואין שום גמרא שמפקיע משמעות הזה, וכן תוס' בעצמו כתבו (נדף מא'): שפשטות הפסוק הוא חוט אחד והוצרכו לומר שלשיטתיה שתכלת שני חוטים שהפסוק הוא לאו דוקא, רק שביארו דעת ב"ש, שסברה היא להשוות תכלת ללבן, אולם סברה זו היא לא דבר מובן מאיליו, שהרי יש סברה לומר שלבן יותר חיוב במספר מפני שאין בו מעלה של צבע אז צריך מעלה של מספר, משא"כ תכלת שיש לו מעלה של צבע תכלת וזה נותן לו את החשיבות. ועוד, הרי ב"ה ס"ל שתכלת רק חוט אחד ולבן שנים, וא"כ ע"כ לא ס"ל שצריך להשוותם, וא"כ אילו ב"ש היו ס"ל שמפקיעים פשטיה דקרא ממשמעותיה ולחדש סברה שצריך להשוותם - היה צריך להיות גמרא מפורשת על זה, וכיון שאין גמרא מפורשת על זה, ונאמר רק ענין שלב"ש זה ד' חוטים - ממילא נשמע שבנקודה שתכלת הוא אחד כפשטיה דקרא, אין על זה מחלוקת.

(סברה) זו הוזכר גם בתשו' הרמב"ם לחכמי לוניל, ע' כסף משנה הלכות לילית פרק א' הלכה ז' **שנאמר פתיל תכלת פתיל אחד ולא שנים**. רק מה שלמד מזה הרמב"ם רק חצי חוט - אין לזה ראייה שהרי גם להראב"ד הוא אחד רק שכופלים אותו, ואף שדרשה זו לא נמצא בחז"ל, אבל כך סתימת הדברים

שמע אני יעשה חוט אחד בפני עצמו ת"ל גדילים, כמה גדילים נעשים אין פחות מג' חוטים כדברי בית הלל וב"ש אומרים מד' חוטים של תכלת וד' חוטים של לבן של ד' ד' אצבעות והלכה כדברי ב"ש. בד"א בתחילה אבל שיריה וגרדומיה כל שהוא. על ארבע, יצאו בעלי שלשה ובעלי ה' ובעלי ו' ובעלי ז'. ד"א גדילים תעשה לך זה לבן מנין לרבות את התכלת ת"ל ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת. ופשטות מרישא של הספרי כי תצא יוצא כדברי התוס' (לח. מא': ד"ה ב"ש, וזכורות לט: ורס"י ריש הפרק).

אולם תוס' (זכורות לט:) הקשו על זה. דלשון חוטים של ב"ה ושל ב"ש אינן דומין. דבב"ה הכונה חוטים שלמין. ובב"ש הכונה חצי חוטים. ולא תירצו. ויש עוד להקשות דסיפא של הספרי ד"א גדילים וכו' מאי קמ"ל שיש מצות תכלת, זה כתוב בתורה, וכן קשה שבדברי ב"ה למדנו מן הפסוק שאין פחות מג' שגדיל היינו ג', אולם בדברי ב"ש לא כתוב המקור בפסוק, רק בסוף בא"ד כתבו ענין חוטים, ולא כתוב שם מספר והפסיק באמצע בדברים אחרים.

הנה הגר"א בספרי כי תלא גורס באופן שלא יסתרו שני הספרי אהדדי וג"כ לא קשה קושית התוס' ושאר קושיות, שהוא גורס וז"ל: **גדילים תעשה לך, למה נאמר, לפי שנאמר ועשו להם ציצית שומע אני יעשה חוט אחד בפני עצמו, ת"ל גדילים, כמה גדילים נעשים, אין פחות מג' חוטים של ג' אצבעות כדברי ב"ה, ובש"א בג' חוטים של לבן ורביעית של תכלת של ד' אצבעות. גדילים זה לבן, מנין לרבות רביעית של תכלת, ת"ל ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת. והלכה כדברי ב"ש עכ"ל.**

לרבינא: ואימא תרתי כפי דתמרי! - כפת כתיב. - ואימא חדא! - להווא כף קרי ליה.

וגם רש"י בציץ כתב לשון רבים בגלל שכתוב שני פעמים פתיל ובלשון אחרת וס"ל לרש"י שיש כאן גילוי שיש שני פתילים, אבל בלי גילוי לא היה כותב זה.

מנחות (לז:): ת"ר: לטטפת לטטפת
לטוטפת - הרי כאן ד', דברי רבי ישמעאל; ר"ע אומר: אינו צריך, טט בכתפי שתיים, פת באפריקי שתיים. ת"ר: יכול יכתבם על ד' עורות ויניחם בד' בתים בד' עורות? ת"ל: (שמות י"ג) ולזכרון בין עיניך, זכרון אחד אמרתי לך ולא ב' וג' זכרונות, הא כיצד? כותבן על ד' עורות ומניחן בד' בתים בעור אחד, תנו רבנן: כיצד כותבן. תפלה של יד כותבה על עור אחד, ואם כתבה בארבע עורות והניחה בבית אחד - יצא; וצריך לדבק, שנאמר: (שמות י"ג) והיה לך לאות על ידך, כשם שאות אחת מבחוץ כך אות אחת מבפנים, דברי ר' יהודה; ר' יוסי אומר: אינו צריך. א"ר יוסי: ומודה לי ר' יהודה ברבי, שאם אין לו תפילין של יד ויש לו שתי תפילין של ראש, שטולה עור על אחת מהן ומניחה.

וכן ראייה שלשון יחיד הוא אחד ולא רבים ממילת "ציצית" בתורה, שהרי המילה כולל כמה חוטין כמו שער ראש - ציצית הראש, אבל להוסיף עוד ציצית אסור כמבואר בסוגיה של הטיל למוטלת (מ"א:), והפשטות הוא משום שלשון ציצית היינו מכלול חוטים אחד ולא מכלול חוטים שתיים, וא"א לומר שלמידים מלשון הפסוק על ארבע כנפות כסותך ולא חמש שאסור לשים על חמש כנפות חוטים, שהרי

שלא מצאנו במקרא חיוב יותר מחוט אחד, וע' ריש ברכות **מאמתי קורין את שמע**, ואומרת הגמרא **תנא אקרא קאי**, והיינו מה נכתב בתורה אין צורך לתנא לכתוב, ומטרת התנא לכתוב דברים שלא כתובים מפורש בתורה, וא"כ כאן שאין גמרא מפורשת כמה חוטי תכלת נותנים, ומדברים רק על כללות החוטין, וא"כ בפשטות ניתן לומר, ששתיקת הגמרא על זה הוא בגלל שכך סתימת המקרא, ואין צורך לפרש את זה).

אולם כתבו תוספות (מנחות לח), **דגדיל שנים גדילים ארבעה דדרשינן מיניה שנים לבן ושנים תכלת**, ומשמע לכאורה כאילו בגמרא כתוב זה, אבל זה צע"ג, דבגמרא כתוב (לז:): **גדיל - שנים, גדילים - ארבעה**, ולא הוזכר כלום כמה לבן וכמה תכלת.

וכן הרמב"ן (תל"ה) בענין ציץ כתב שלשון פתיל הוא אחד, וגם רש"י (שמות לט ל"א) שחולק שם, זה רק משום שכתוב שני פעמים בתורה לענין ציץ לשון פתיל תכלת, ובנוסח אחר, ולמד מזה רש"י שהם חוטין נפרדים, משא"כ בציצית כתוב רק פעם אחד, ודאי כך פשטות הקרא, וממילא מכיון שהגמרא לא מפרש כמה חוטין תכלת נותן, סומכת על פשטיה דקרא.

ונביא כמה ראיות שאם בלשון הפסוק הוא לשון יחיד, הדין הוא שרק אחד, כל זמן שהגמרא לא דורשת דרש לרבות עוד.

סוכה (לז:): רבי עקיבא אומר: כשם שלולב אחד ואתרוג אחד כך הדס אחד וערבה אחת. רש"י כפת תמרים אחד - משמע, דכפת כתיב. ענף - חד, עץ חד, עבות חד. (ס' עמוד ב') אמר ליה רבא תוספאה

ג) מצד שבמדרשים מבואר רק חוט אחד תכלת, ע' הזוהר (פ' שלח ודף קע"ה) והיא חוטא חד ורשימא בגוונהא וגוונא דלה נפיק מחד נונא דאזיל בים כנרת עכ"ל. וכן בתרגום המכונה יונתן (ויק קח.). (כנראה שנכתב ונאסף בתקופת הגאונים) וז"ל וקמו בחוצפא ואורו הלכתא באנפוי דמשה, על עיסק תיכלא, משה אמר אנא שמעית מן פום דקודשא יהי שמיא מברך דציציית יהון מן חיוור וחוטא חד דתכלא יהי ביה, קרח וחברוי עבדו גוליין וציצייהון כולהון דתיכלא מה דלא פקיד ה'. וכ"כ ברש"י התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטר, זו שכולה של תכלת לא תפטור את עצמה. ואף שיש נפ"מ בין היונתן לרש"י במעשה קרח, שלרש"י לקח קרח טלית שכולה תכלת ולא עשה כלל ציצית של תכלת, ולהיונתן לקח טלית שכולה תכלת וכל הציצית של תכלת - מ"מ כ"ע ס"ל שמשה אמר חוט אחד של תכלת.

וכן במדרש (משלי פ"א כ"ז) אמר לה כך דרש ואמר נאמר לי מפי הגבורה שתעשו לכם ציצית על כנפי בגדיכם וכדי שיהא חוט אחד תכלת שנאמר על ציצית הכנף פתיל תכלת וכו'.

ובעין לשון זה באגרת אסתר (פ"ה י"א) וז"ל ואמרה לו ראה האין הוא יושב ומשחק בכם תדע לך שהוא כן שהוא אומר עשו חוט אחד של תכלת אני עושה לך טלית שכולה תכלת מיד נתעטף בה קרח ועמד לפני משה אמר לו מה עשית אמר לו אתה אמרת לי חוט אחד של תכלת על הכנף ואני עשיתי טלית שכולה תכלת וכו'.

הוא לא שם על חמש כנפות אלא על ארבע רק שהוא שם על כנף אחד יותר מציצית אחד, אלא ודאי שלשון ציצית היינו מכלול אחד ולא מכלול שתיים, וא"כ הפשטות שה"ה פתיל הוא אחד כל זמן שאין לנו דרוש מפורש על זה, ומה שמרבים כמה חוטין מלשון גדילים - זה מרבה על לשון ציצית שהוא הלבן או הכולל לבן ותכלת, (לשון ציצית בתורה שני פעמים הראשונים הם הלבן ופעם השלישית הוא לבן ותכלת ביחד) כי בתוך ציצית אחד אפשר להוסיף הרבה חוטין כי זה לשון ציצית הראש, אבל לשון פתיל הוא אחד כל זמן שאין גילוי מפורש לזה, על כן שיטת הראב"ד היא המובחרת שבכל השיטות.

וכ"כ בתוס' (ויק התכלת לה.) ובתוס' הרא"ש (סנהדרין פח:) ובהטיל למוטלת דוקא אמרי' עובר משום בל תוסיף משום דציצית אחד אמר רחמנא על כנף ולא שנים. וכן הוא בהלכות קטנות למרדכי (מנחות) פקק התכלת רמז תתקמב [ס]

סנהדרין (ב.) ותניא: ממשמע שנאמר (דברים י"ט) לא יקום עד, איני יודע שהוא אחד? מה תלמוד לומר אחד - זה בנה אב, כל מקום שנאמר עד - הרי כאן שנים, עד שיפרט לך הכתוב, אחד. ואפקיה רחמנא בלשון חד - למימר: עד דחזו תרווייהו כחד. רש"י, דתניא ממשמע שנאמר כו' - עד אחד משמע. ואפקיה רחמנא בלשון חד - דכתיב והוא עד.

סוטה (יח.) כתבה על שני דפין - פסולה, ספר אחד אמר רחמנא, ולא שנים ושלשה ספרים; (גיטין דף כ עמוד ב (דברים כ"ד) דספר אחד אמר רחמנא - ולא שנים ושלשה ספרים.

פעמים שעיקר כהראב"ד, (הועמק לקמן) וחזר ממה שכתב בביאור השו"ע, (שיטתיה בשו"ע סי' י"ב קשין מאוד, וכן בנוים הם על הגרסא הקשה בספרי כי תצא שב"ש ובי"ה לא מדברים באותו נוסח, ולא הזכיר כלום שם מגרסא בשלח לך ג' לבן ורביעית תכלת, וזה גם דלא כתוס' בדעת בי"ה, שהתוס' ס"ל בדעת בי"ה אחד שלם תכלת ושנים לבן והגר"א שם כתב ג' חצי לבן וג' חצי תכלת, ולא יתכן שהביאור בשו"ע כתב אחרי שאר תיקוני הגרסות בספרי, שאין אדם מתקן גרסא טובה כדי לעשות גרסא קשה, וכן היה צריך להזכיר בשו"ע איזה רמז שבא לתקן גרסא שכבר היה מתקן פעם אלא ודאי שמה שכתב בשו"ע היה לפני שתיקן הגרסא בספרי) וכן באמרי בינה (נכוח ט:) כתב הגר"א שהפוסקים חולקים על התוס' וסבירא להו שרק חוט אחד.

ה) בספרי שלח כתוב כהראב"ד, ובספרי כי תצא לפני התיקון כתוב כמו התוס' ואחרי התיקון של הגר"א כתוב כהראב"ד, ויש ראיה לזה שיש לגרוס כהראב"ד, שהרי בזוהר (שלח לך) מפורש שתכלת הוא חוט אחד, וסתם זוהר הוא רשב"י, וכן סתם ספרי כרשב"י (סנהדרין פ"ו. וס' בגלל הכלל הזה מניח דייחא), וא"כ בשלמא לפי גרסת הגר"א, אז אין כאן סתירה אבל לפי גרסא הישנה יש כאן סתירה בסברת רשב"י.

ו) מצד שהרבה מן האחרונים, כולל הב"י והתוס' יו"ט - היה להם גרסא משובשת בראב"ד ולא הכירו כלל שיטת הראב"ד, וע"פ זה פסק המ"ב ואלו האחרונים שהמ"ב בנה עליהם כדעת התוס', ולא היה כאן הכרעה מקורית, וממילא לנו שיש את האפשרות לפסוק ע"פ הכרעה מקורית,

ועוד תנחומא (ישן ז') **אמר לו קרח למשה רבינו, משה טלית שכולו תכלת מהו שתהא פטורה מן הציצית אמר לו קרח טלית שכולו תכלת אינו פוטרת עצמה, וארבע חוטין פוטרינ אותה.** עכ"ל. ומשמעות הפירוש שד' חוטין היינו שבצירוף כל ד' הכנפות יש רק ד' חוטין, ואין כלל המשמעות שיש ד' חצי חוטין שעושים בכל כנף. שהרי מדברים עכשיו על כללות הטלית. אלא ודאי חוט אחד בכל כנף. (אולם כל אלו אין בו הכרעה בין הראב"ד והרמב"ם כמובן, רק יש הכרעה נגד שיטת התוס').

הנה אילו היה לנו הכרעה ברורה מן הגמרא כאיזה שיטה לא היינו סומכין לא על הזוהר ולא על הספרי ולא על המדרשים, אולם כמדומני שבגמרא הדבר סתום מאוד ומאידך מכל המדרשים והזוהר וכן בספרי שלח הדבר יוצא שרק חוט אחד, זה מספיק להכריע עכ"פ או כהרמב"ם או כהראב"ד.

וכן מראים אגדות חז"ל בגמרא של אברהם אבינו (חולין פ"ט.) **בשכר שאמר מחוט ועד שרוך נעל זכו בנין לחוט של תכלת,** ע' במהרש"א (ס' דח"א), וכן מאמר חז"ל של רשב"י (מנחות מג:) ש'וראיתם אותו' - מכוון גם כלפי הקב"ה, שנאמר ואותו תעבדו, וכמו שביאר המהרש"א, שזה מראה שתכלת הוא חוט אחד.

ד) מצד שרוב ראשונים בדעת תוס' בנויים על גרסא קשה בספרי, שב"ש ובי"ה לא מדברים באותו נוסח, וכמו שתוס' (נכוח לט:) בעצמו הקשה, וכן תיקן הגר"א הגרסאות הסותרות בספרי, וכן תיקן הגרסא בזוהר ביהל אור כדי שהזוהר ידבר על מספר חוטי תכלת לדעת הראב"ד, וכתב שם שני

מתקופה קדומה, שהאשכנזים היו יותר תלמידים של ראשונים אשכנזים, והספרדים היו יותר תלמידים מראשונים ספרדים, וגם אח"כ כבר נמשך הנהגת פסק זה גם לדורנו, ואילו היה לנו את היכולת לבטל הנהגה זו היינו מבטלים, רק שבעת זה קשה לעשות, וכל זה בדבר שכבר נפסק מקדמת דנא, אבל בדבר שלא נפסק אז בגלל שלא היה תכלת - אז כעת שזה נושא חדש - אין לנו ללכת אחרי כללים אלו אלא להכריע מכח המקור. (ע' לקמן ס' ט' ד"ה והיחידים).

צריכים לפסוק כך, ויוצא כאן שלא פוסקים כאן ע"פ כללי פסק רגילים.

וכן לפסוק לאשכנזים כדעת רוב ראשונים אשכנזים, כהיום במצוה שנתחדש אפשרות קיומו מחדש בשעת שמעורבים ספרדים ואשכנזים - אין לנו ללכת ולפסוק ע"פ כללים אלו. ע' בזה 'בכנף איש יהודי' על הרחקה מהנהגה זו מכמה טעמים. ואחד, שכיום כולם תלמידים של כולם, כולם לומדים בין התוס' והרמב"ם וכל הראשונים, וכל יסוד חילוק בין ספרדים ואשכנזים בנוי

(ז) ההכרעה אין אנו צריכים להכרעה שלנו, הדבר כבר הוכרע מן הראשונים והאחרונים

והרי הוא ידע שתוס' גרס בספרי כי תצא גרסא אחרת, ובעל כרחך שראה שעיקר הגרסא כגרסת הספרי בשלח, ובודאי נכנס לעומק הסוגיה והכריע כדעת הראב"ד כנגד רוב ראשונים וכנגד סבו הרי"ד, ואין זה כתלמיד שמעתיק מרבו.

וא"כ יש כאן הכרעה של בתרא ונתבטל כל כח של רוב ראשונים.

הריא"ז היה בדורו של הטור, וכנראה שספרו נתפשט רק אחרי הטור, והרי לשון ריא"ז היינו ר"ת בבנו גשעיה האחרון ז"ל, ולא כותבים לשון ז"ל רק אם הספר נתפשט אחרי פטירתו, ואילו הטור לא הביא הכרעה אלא כמעתיק כדרכו דעת אביו הרא"ש.

המאירי (יבמות ה:) פסק כדעת הראב"ד, והוא היה בדורו

הנה, ההכרעה כנגד רוב הראשונים התחיל לא ממני, אלא מן אחרוני הראשונים הלא הוא הריא"ז, שהוא ראה שרוב ראשונים ס"ל כהתוס' ובכל זאת חלק עליהם והכריע בראיות כדעת הראב"ד, וז"ל הריא"ז בהלכות קטנות (הל' לילית לות ח') **רוב המפרשים אומרים שחציין הן חוטי לבן וחציין חוטי תכלת ורבינו משה אומר שהשבעה הן חוטי לבן והאחד חוט תכלת, ולא נראה, שהששה הן חוטי לבן והשנים חוטי תכלת כמבואר בקונטרס הראיות, וכן מבואר בספרי.**

וא"כ יש כאן הכרעה ברורה כדעת הראב"ד, בין לקולא ובין לחומרא, למי שהיה לפניו רוב ראשונים וידע את זה - ובכל זאת הכריע כדעת הראב"ד ע"פ ראיות מקוריים, ולצערנו אין לנו את קונטרס הראיות, ונשאר לנו רק מה שכתב שכך מבואר בספרי, והיינו הספרי בשלח לך,

מה שכתב וכמ"ש ש"ש שב"ה עיקר, וכ"ה בספרי שלנו, ומשמע שחוץ מן הספרי יש עוד מקום שכתב על זה. (ועי' הקדמה של המ"ב ובפרט בביאור הגר"א שהוא ארון של ישראל ויתד שהכל תלוי בו וכדאי להכריע הדבר).

מהר"ר וידאל הצרפתי בספרו צוף דבש (ס"פ שלה - לפני כארבע מאות שנים) הובא בחיד"א (נחומת אלף ס"פ שלה), כתב וז"ל: **והנה סברת הרמב"ם ז"ל שבעה חוטי לבן ואחד תכלת, וסברת הרא"ש ז"ל בתשובה ארבע חוטי לבן וארבע חוטי תכלת, והנכון סברת הראב"ד ז"ל ששה חוטי לבן ושני חוטי תכלת.** עכ"ל. (הספרים נמצאים באוצר החכמה, מהדורא חדשה של צוף דבש עם מראה מקומות וביאורים ומבוא ארוך, יצא לאור בבני ברק תש"נ).

את מהר"ר וידאל הצרפתי תיאר אותו החיד"א בשם הגדולים (ענף מהר"ר וידאל הארפתי) 'אחד מגאוני המערב הקדמונים ואב"ד דק"ק פיס, וכתב פי' על הספרא', וזה מצטרף לפסק הגר"א שהלכה כמו הראב"ד.

מנהג השו"ע בענין גרדומין שהביא (נ"ס י"ב) דברי ר"ת שאם נפסקו שלשה חוטים פסול משום שצריך להיות שנים נגד לבן ושנים כנגד תכלת - לא מכריע כדעת תוס' במספר החוטים, כי זה מנהג לחומרא ולא מנהג לקולא, והנהגה לחומרא לא נקרא הכרעה, וכן אם יש עוד צירופים אינן חוששין לדעת ר"ת (עי' בענין פירוק השזירה - ס' י"א סע' ומ"ב ס"ק י"ז).

וראיה ברורה לזה, שהרי הסמ"ג (ענין כ"ז הוצא כ"ז ס' י"ב) פסק מפורש כדעת ר"ת בענין גרדומין ולא הביא

של הרא"ש והטור, והמאירי לא מעתיק סתם אלא מכריע, וז"ל בית הבחירה למאירי (יבמות ה'): **והאחד הכרוך על הגודל ארוך מכלן כדי לכרוך בו שאר החוטים ומכניס ראש הארבעה חוטים בנקב הטלית וכופלן ונמצאו שמנה ואחד מהם ארוך והוא במקום התכלת כמו שידוע בזמן התכלת שאחד מן הארבעה היה תכלת והוא ארוך מכלם עד שכשהם נכפלים - היו שנים תכלת וששה לבן.** עכ"ל.

ויש כאן במאירי לשון מאוד חזק "כמו שידוע", והיינו זה היה אצלם כדבר פשוט שהלכה כהראב"ד, ולא מצד שלא ידע הרמב"ם והתוס', שלא שייך כלל לומר זאת על המאירי, שהרי בכל הספרים שלו מביא לכל אורך הדרך חכמי הצרפתים וגדולי המחברים (הרמב"ם), אלא משום שזה היה אצלם כדבר ברור שכאן הלכה כהראב"ד.

וכן הגר"א בספרי הכריע כהראב"ד הנהגה בין לקולא ובין לחומרא, וכן ביהל אור בביאור על הזוהר כתב והעיקר כדעת הראב"ד, והוסיף שכן הוא בספרי שלנו, והיינו שבא להכריע כאן ולא רק כדרך פירוש.

ביהל אור (פ' פנחס כוזהר דף רכ"ה:) וז"ל: **ואיהו משולשת בעמודא דאמצעיתא, כליל תלת ענפי אבהן דאינון ש' מן שבת, שכינתא בת יחידא חוליא תכלת שבציצית, דחוליא ראשונה לבן ג' כריכות, ג' אבהן, ואח"כ חוליא של תכלת ג"כ כלילא מנהון, ויותר נראה דלא גרסינן כלל חוליא, אלא כן צ"ל בת יחידא תכלת שבציצית, והוא חוט רביעית, כדעת הראב"ד וכמ"ש ש"ש שב"ה עיקר, וכ"ה בספרי שלנו, כלילא מג' חוטים לבן אות ד' שבשם וכן עיקר.**

כרב בזה (וע' עינינו נ: וזכ"ר סס ועוד מקומות), אולם כשאמורא מכריע כדיעה אחת של תנאים אפילו נגד רוב תנאים, פוסקים כדעת האמורא ולא כרוב תנאים, וממילא אף אם תמצא לומר שהגר"א הוא בגדר גדול כזה שיכול לחלוק על כל הראשונים, מ"מ לא קיי"ל להלכה כהגר"א הזה, משא"כ בספרי ובזוהר מכריע הגר"א כדעת הראב"ד, ובזה בודאי יש כח להגר"א להכריע, וכ"ש כשהולך בעקבות הריא"ז שג"כ הכריע כהראב"ד).

(ע"ע) בענין זה שני מאמרים של הגאון ר' אליהו טבגר, (הוא 'בעל התכלת' של זמננו שבירר וליבן כל הלכות תכלת בספרו "כליל תכלת" והוא שהקים את המפעל אגודת פתיל תכלת) בענין ביאור הגר"א, שמתוכו מבואר היטב שדעת הגר"א למסקנתו לפסוק כדעת הראב"ד, ובאמת מוכרח שהגר"א בשו"ע לא היה לו הגרסא המתוקנת בספרי ג' לבן ורביעית של תכלת, שהרי בזמן שכתב שם כדעת הראב"ד דחק עצמו לפרשו כפי הגרסא ד' לבן וד' תכלת, ואילו היה לפניו הגרסא ג' לבן ורביעית של תכלת - לא היה לו לדחוק את הראב"ד בצורה כ"כ קשה, וכן לא הזכיר שם שום גרסא אחרת אלא ד' לבן וד' תכלת, אלמא שהגרסא בספרי שלח לך ג' לבן ורביעית של תכלת בא לו רק אח"כ, וכשהגיע לו הגרסא המתוקנת פסק במוחלט כדעת הראב"ד, וכן במאמר שני של הרב אליהו טבגר (הוצא ציון סט תשע"ז) הוכיח מהרבה מקומות בביאור הגר"א על השו"ע שלא היה לפניו הגרסא המתוקנת בספרי שלח).

וכן הגאון ר' יצחק שלמה זילברמן צ"ל שנוהג כל דבר ע"פ הגר"א, נהג והנהיג בישיבתו הלכה למעשה כדעת הראב"ד. ע"פ הגר"א בזוהר ובספרי.

כלל שיטת הר"י בזה, אף שבענין מספר חוטי תכלת מסתפק אם כהתוס' או כהראב"ד, (הוצא צ"י ס' י"א) וא"כ מוכרח שמה שפוסקים כדעת ר"ת בענין גרדומין - אינו מחייב שיש כאן הכרעה בענין מספר חוטי תכלת. וא"כ השו"ע והרמ"א שהביאו דברי ר"ת בענין גרדומין, זה לא מחייב שמכריעין במספר חוטי תכלת. ונשאר בדעת השו"ע כמו שכתב בב"י (ס' י"א) בביאור הסמ"ג, שכיון שאין לנו תכלת לא הכריע במספר החוטי.

הגר"א בשו"ע הוא לא הכרעה כשיטת התוס', שהרי הוא חולק בתקיפות על התוס' שסבירא להו שיש מחלוקת בין ב"ש וב"ה אם זה חוט אחד תכלת או שני חוטין, אלא זה שיטה חדשה לגמרי, שגם לב"ה הוא שווין, וכוונת ב"ה ג' חוטין היינו אחרי הכפל, ודבר כזה שלא מצאנו בשום מקום בין הראשונים, וגם קשה מצד עצמו לומר שלב"ה עושים חצי חוטי של לבן וחצי של תכלת, ונכנסים לבעית הרמב"ם של חצי חוט, וכבר כתבו תוס' (נדרות לט:) שלא יתכן כלל לפרש ג' לב"ה אחרי הכפל, ורק את הרמב"ם אפשר לתרץ שס"ל שאפשר לעשות חוט שלם רק שסגי בחצי חוט, אבל לומר דבר כזה שצריך לעשות דוקא חצי חוט תכלת וחצי חוט לבן - זה כבר דבר מחודש ביותר, וכל אלו שרצו לפסוק כדעת התוס', זה לא ע"פ שיטת הגר"א בשו"ע אלא ע"פ רוב ראשונים כהתוס', והגר"א בשו"ע הוא לא הכרעה כתוס' אלא שיטה חדשה לגמרי, שהיא קשה מאוד, וחולק על כל הראשונים.

וכן ברב עמרם גאון (גיליוניקה ח"ב עמוד 334) מפורש שבין ב"ש ובין ב"ה מדברים לפני הכפל. (ויש כלל רב תנא הוא ופליג, ובכל זאת לא קיי"ל הלכה

ח) ביאור המלבי"ם

בצד שני שלו שכוונת הסמ"ג במה שכתב ג' לבן ואחד תכלת היינו שג' של לבן ורביעית מקצתו של תכלת, והשיא את הסמ"ג שהצד השני שלו הוא כהרמב"ם, וזה גרס לו מפני שהיה לו גרסא מוטעית של הראב"ד, ואחרי הטעות הזה נמשך גם התוס' יו"ט (נ"ט פקק התכלת), בביאור הסמ"ג והברטנורא, אבל אחר שיש לנו הגרסא המתוקנת בראב"ד - א"כ בודאי ובודאי שכוונת הסמ"ג והברטנורא הוא שהצד השני שלו הוא כהראב"ד, דהיינו כפשוטו ג' של לבן ואחד כולו של תכלת.

ועכ"פ למידים אנו, שהמלבי"ם בכלל לא ידע שיטת הראב"ד, ובודאי שלא ידע גם שאר הראשונים שכתבו כהראב"ד, כמו הערוך והמאירי והריא"ז. ולכן מובן מה שכתב שיש רק רמב"ם שס"ל חוט אחד ושאר הפוסקים ס"ל ד' לבן וד' תכלת, שהרי לשיטתו, הרמב"ם יחידאה בזה וכל שאר הפוסקים ס"ל כתוס', כיון שלא הכיר כלל שיטת הראב"ד ודעימיה, וא"כ לפי גישה זו בודאי הלכה כשאר פוסקים דהיינו כהתוס'.

אולם אחרי שיש לנו הראב"ד והרבה ראשונים שס"ל כמותו וא"כ צריך לדון כמי ההלכה, ואין כאן הלכה פסוקה מצד הראשונים שהלכה כתוס'. ויורד כאן הכרעת המלבי"ם, ע"כ בביאור דברי המלבי"ם.

והיחיד שפסק גם כשנוגע לקולא כדעת התוס' הוא המלבי"ם, שהובא במ"ב וס"ט ס"ק י"ד לענין שני חוטין מצמר ושני חוטין ממין הבגד באותו כנף עצמו.

אולם המלבי"ם לא ידע כלל שיטת הראב"ד, אלא היה לו הגרסא המוטעית של הבי"ב בראב"ד שהראב"ד ס"ל כדעת התוס', וגרס בראב"ד ב' של לבן וב' של תכלת והיינו לפני שכופלים.

וראיה שהמלבי"ם ס"ל כך, שראיתי לשון המלבי"ם (נכס' י"ב במאירי לארץ ס"ק ט"ז), שכתב שהסמ"ג כתב ב' של לבן וב' של תכלת או ז' של לבן ואחד של תכלת, והסמ"ג מסתפק אם הלכה כהרמב"ם שרק חוט אחד של תכלת או כשאר פוסקים ע"כ דברי המלבי"ם.

הנה לשון הסמ"ג (מטה כ"ז) הוא ב' של לבן וב' של תכלת או ג' של לבן ואחד של תכלת, וכן הועתק דבריו בברטנורא (ניט פקק התכלת), וא"כ איך יכול המלבי"ם לומר שצד שני של הסמ"ג הוא ז' של לבן ואחד של תכלת.

אלא ודאי שהיה לו גרסת הבי"ב (ס' י"א) בראב"ד ב' לבן וב' תכלת, ולא ידע כלל שיטת הראב"ד שג' לבן ואחד תכלת, וחשב שהראב"ד ס"ל כתוס', ועל כן הרי כתב הבי"ב שהסמ"ג ס"ל

ט) ההכרח להכריע

את הצורך להכנס לעובי הקורה להכריע, אולם הבעיה היא שאין לנו את האפשרות הזו, כי בפשטות לדעת

הנה אילו היה לנו את האפשרות לעשות כחומרא לצאת בין דעת הראב"ד ובין דעת התוס' - לא היה לנו

המחבר (בכ"ז ס' י"א) הביא דעת הסמ"ג שהביא שני שיטות, התוס' והראב"ד (והב"י שלא הכיר את הראב"ד חשב שצד השני בסמ"ג הוא כדעת הרמב"ם) וכתב עליו שכיון שלא נוהג אצלנו תכלת הוא לא הכריע.

המחבר (בכסף משנה) שחשב שהראב"ד ס"ל כתוס', כתב שבספרי משמע כדעת הרמב"ם, והיינו כגרסא בשלח לך, ובודאי אילו היה לפנינו הראב"ד האמיתי, היה אומר שבספרי משמע כדעת הראב"ד, אבל בודאי לא כדעת התוס', וא"כ את"ל שהמחבר הכריע, אז הכריע כדעת הראב"ד ולא כדעת התוס'. (ומה שבשו"ע בענין גרדומין כתב כדעת התוס' אף שבכ"מ הכריע כדעת הרמב"ם - היינו משום שלא רצה לסמוך לגמרי על ההכרעה בכ"מ וחשש לחומרא גם כדעת התוס', אבל בודאי משורש הענין של הכרעה את"ל שיש איזה הכרעה מצד הב"י. יש לכל היותר הכרעה כדעת הרמב"ם או הראב"ד ולא כדעת התוס', ועכ"פ לא הכריעו כאן כדעת התוס').

והיחידים שבאו לפסוק לקולא כדעת התוס' בזמן שיש הראב"ד לפניהם, זה רק מרבני זמננו, שהפסק שלהם בנוי על זה שמתנגדים למושג של הכרעה מקורית, אלא רוצים לפסוק כמנהג אלו שלא הכריעו מן המקור אלא סמכו על רוב ראשונים או כמנהג ראשונים אשכנזים או שו"ע במנהג גרדומין (שכבר כתבנו שאין משם הכרעה לקולא) וסתירת המ"ב ועוד אחרונים שהעתיקו דברי התוס', אבל לא נכנסו להכריע, ורבנים אלו מתנגדים גם להכרעה של ראשונים כמו הרא"י, ועל כן כתבו הפסק שלהם רק לאשכנזים. וז"ל ר' ישראל ברקין מארה"ב שהתווכחתי אתו במכתבים רבים, (מכונה "הרב ישראל כהן"

הראב"ד צריך ג' חוטי' של לבן, וכן משמע לשון הספרי, ומי שעושה כדעת התוס' חסר לו בחוטי לבן, ולפי התוס' לכאורה צריך ב' חוטי תכלת ומי שעושה כדעת הראב"ד חסר לו בתכלת.

וכן אילו לא פסק השו"ע (ס' י"א סע' י"ז) שאין להוסיף על ד' חוטי', והיה פוסק כדעת בעל העיטור ורב עמרם גאון שאפשר להוסיף על החוטי' כמו שפסק הגר"א על השו"ע - היה לנו לעשות ב' חוטי תכלת וג' חוטי לבן, אולם השו"ע סגר לנו דרך זו.

וא"כ צריך להכריע כאן, ואין אנו באותו מצב של בעלי השו"ע שלא היה להם תכלת, וכל הנושא היה לענין גרדומין, ובה חששו לחומרא גם כדעת התוס', ולא היה להם הצורך להכריע, וכמו שכתב הב"י (ס' י"א) בדעת הסמ"ג שבגלל שלא היה להם תכלת לא נכנס להכריע הדבר, אבל לא היה כאן הכרעה לקולא כדעת התוס', וכן המנהג לא היה אף פעם לקולא כדעת התוס', ואין זה מנהג שמחייב אותנו לעשות לקולא כדעת התוס'. וכל מה שהובא שעושים כהמנהג - זה בזמן שהמנהג היה הכרעה גם לקולא, אבל בזמן שנהגו כן מחמת ספק - זה לא נקרא מנהג לחייב כשזה נוגע גם לקולא.

וא"כ עכשיו שיש תכלת, צריך להכריע, וא"כ לא מצאתי עד עכשיו שום אחד מן הראשונים ולא מן האחרונים שהביא דעת התוס' ודעת הראב"ד ודעת הרמב"ם ויכתוב והעיקר כדעת התוס'. ואילו כדעת הראב"ד - מצאנו הכרעה, הרא"י והמאירי והגר"א בספרי ובזוהר, ורבנו וידאל צרפתי (שהחיד"א החשיב אותו מאוד והיה בקיא בנגלה ונסתר).

הסברא שאי אפשר שהיה לפניהם הגירסא של הראב"ד בהספרי, ואם כן קשה מאד לומר שיש מדבריהם כאילו הכרעה נגד שיטת הראב"ד. ואף אם אמנם נגיד שיש עדיפות ברוב או בחשיבות של אשכנז, לא יהא לו ענין כאן, שלא הכריעו ברובם או בחכמתם נגד הגירסא של הראב"ד.

ובדעת הגר"א עיקר דעתנו הוא אשר כאשר כתב דבריו בביאורו לא ידע מגרסת הראב"ד וכאשר נתגלה לו הגירסא ההוא חזר בו להורות כדברי הראב"ד.

ומכל מקום יש אשר פקפקו בדעה זו מכמה פנים (ובראשם כמובן חבירינו ר' ישראל שליט"א) אבל כאשר כתבתי כן הוא עיקר דעתנו.

הגם שקשה לומר שלא היה לפניהם הגירסא הנכונה, שהרי היה לפניהם הפירוש על התורה של רבינו טוביהו מארץ יון, המכונה מדרש לקח טוב, אשר בדבריו גרס כדברי הראב"ד. מכל מקום ייתכן שראוהו וחשבו שהם דברי עצמו ולא דברי הספרי. גם רבינו הלל כפי הנראה גרס כגירסת הראב"ד, וכן הילקוט ועוד, ופלא הוא שלא ידעו מגירסת הראב"ד. אבל בדברי המרדכי בריש פרק התכלת נראה בעליל שלא ידעו.

החותם בכבוד גדול

יהושע יצחק

בחוברת "והיה לכם לציצית תשי"ע"), וסברא זו שצריך לפסוק כרבותינו מאשכנז שמעתי מכמה פוסקים מובהקים, ולדעת מו"ר הרה"ג ר' ישראל הלוי בעלסקי שליט"א הוא עיקר הטעם לפסוק כתוס', והסביר שאנו יורשיהם הרוחניים". ועי' לעיל (ס' ו' נד"ה) "וכן לפסוק לאשכנזים וכו'" הצע"ג בהנהגה זו.

והריני מעתיק מכתב שכתב לי האברך החשוב יהושע יצחק ינקלביץ נ"י מחבר גליון "מצות תכלת בזמננו" שהפיץ הרבה מצוות תכלת בארה"ב ובא"י, שמקודם נהג כדעת התוס' (יחד עם חברו ר' ישראל ברקין), ואח"כ חזר בו ונהג כדעת הראב"ד וכך הנהיג בארה"ב ובא"י.

לכבוד וכו'

אחרי דרישת רוב שלום אוהב תורת האמת, אפתח בתודה על שדרש אחרי כאן בארץ הטמא כל כך רחוק מה' מהתורה ומהאמת בכלל. אבל כבודו מסתמא יודע מה דרך הרוח, אשר כבר רוב בני החבורא שבגלות כבר חזרו בהם להורות כדברי הראב"ד, ונימוקם עמם, כאשר כבר האריך כבודו לברר בטוב טעם ודעת. אמנם מכל מקום הכל תלוי במזל, ואפי' התכלת בעצמו לא זכינו לה עד דור אחרון, וגם ענין זה אף אחרי ששמענוה לא קבלנוה עד הערת רוח מן השמים. והבירור שנתברר לבסוף היה אשר הוכרח לנו מדברי הראשונים ומן

(י) מערכה שניה, הויכוח אם לפסוק כהרמב"ם או כהראב"ד

חצי חוט, היתה הגמרא צריך להאריך (יותר).

רוב ראשונים חולקים על הרמב"ם, בין אלו שהיו לפניו ובין בני דורו ובין הבאים אחריו, הערוך ערך תכלת כמו הראב"ד, הראב"ד בהשגות, חכמי לונל, הסמ"ג מסתפק אי כהתוס' או כהראב"ד ובודאי לא כהרמב"ם, (מה שהבי"ס י"א כתב שצד שני של הסמ"ג כהרמב"ם מפני שלא ראה כלל שיטת הראב"ד, שהיה לו גרסא בראב"ד כמו התוס' ומזה גם מוכח שלא ידע כלל שיטת הראב"ד, שאילו ידע למה הוציא את דברי הסמ"ג מפשוטו לומר שס"ל כהרמב"ם) וז"ל ספר מצוות גדול (עזין סימן כו) **שתיים של לבן ושתיים של תכלת או שלשה של לבן ואחת של תכלת כדכתיב ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, וכופלו לשמונה.**

המאירי (יבמות ה:) כמו הראב"ד, הריא"ז הביא את הרמב"ם וחלק עליו והכריע מפורש כמו הראב"ד ע"פ הספרי, הגר"א (נלוך יהל) הכריע כמו הראב"ד וכתב שני פעמים וכן עיקר, רבנו וידאל צרפתי שהובא בחיד"א (בחומת אגן) הכריע כמו הראב"ד, נגד התוס' ונגד הרמב"ם, הובאו דבריהם לעיל במערכת ראב"ד תוס'. וע' חוזק לשון המאירי (ס).

במאמר בכנף איש יהודי, הבאנו גם ששיטת הרמב"ם בנוי על היסוד שעיקר התכלת בשביל הכריכה, אולם ברב עמרם גאון שס"ל שחוליא ראשונה הוא רק לבן ובכל זאת אם עשה רק חוליא ראשונה יוצא, אי"כ חולק על יסוד הרמב"ם שעיקר

טעם שפוסקים כדעת הראב"ד ולא כהרמב"ם, משום שהראב"ד אין עליו שום קושיה, והרמב"ם שיטה מוקשית, והרי לעשות דבר כזה לטוות חצי חוט תכלת וחצי חוט לבן הוא דבר מאוד חריג, ורחוק מאוד שהגמרא היתה שותקת מזה, והרי לענין סדר הצביעה שיש שם חידושים, מאריכה הגמרא (מ"ב:), ואיך שותקת מזה שצריך לטוות חטי חוט לבן וחצי חוט תכלת, אלא ודאי שלא יצא הדבר מסתימתה, וממילא כופלים החוט של תכלת. (ע' רי"ף (יבמות ז"ב:) ודאי אי איתנהו להני מילי דמר רבי יהודאי לא הוה שתיק גמרא מינייהו).

בספרי פ' שלח לך כתוב ג' של לבן ורביעית של תכלת, וזה כדעת הראב"ד, ואילו בספרי פ' כי תצא - לפי גרסא ישנה הפשטות כדעת התוס', ולפי תיקון הגר"א כדעת הראב"ד אבל לא כדעת הרמב"ם.

בגמרא (ערוזין ז"ו:) מבואר שהיו מביאים לשונות של תכלת, והגמרא דן אולי זה בשביל בגדים ולא לשם ציצית, והגמרא עושה אוקימתא "במפוסקים" באופן שאין חשש של שלא לשמה אם חתך החוטיין, ואילו היה צריך להיות רק חצי חוט, אז בודאי זה ראיה שהוא לשם מצוה, הרבה יותר מאוקימתא של הגמרא, אלא ודאי שלא עשו חוטיין מורכבים מתכלת ולבן. (תירוץ הרב קאפח שכוונת הגמ' "מפוסקים" היינו ציור הרמב"ם צע"ג שאין זה הפשטות. כי סתם מופסק היינו חתוך ע' סוכה (י"א). ואילו היה כאן חידוש מיוחד של טווית

כדעת הראב"ד שהוא חוט שלם ואילו הרמב"ם יחידאה, וכן יש הכרעה מקורית, וכל מה שלפעמים משתמשים בדעת המקובלים להכריע - זה בזמן שאין לנו כח להכריע ע"פ נגלה.

וז"ל החיד"א (בספרו דבש לפי מערכת נ' אות י"ג) **נשים במצות עשה שהזמן גרמא סבר ר"ת דיכולות לקיים ולברך כידוע, ומצאתי בתשובת כ"י אחד מקמאי בזמן הרי"ף מעלה מטה והוא רבנו יעקב ממרויש ז"ל שהיה שואל שאלות מן השמים בדינים והיו משיבים לו ומביאים דבריו לפעמים הרב שבלי הלקט והמרדכי ז"ל, וכו'...** והגם דלאו בשמים היא והרמב"ן ז"ל חלק על הראב"ד במ"ש רוח הקודש הופיע בבית מדרשנו, מ"מ היינו דוקא כמו הרמב"ן ז"ל שהוא בדעתו הרחבה הכריע מן התלמוד להיפך אז הרשות בידו על פי תורה לפי דעתו, אבל אי אנו אין בידנו להכריע ועינינו הרואות שנחלקו הפוסקים מערכה לקראת מערכה אז נראה לדעתי הקצרה דיש לסמוך על הסברה של הפוסקים שהסכימו מן השמים עליה וכבר במ"א כתבתי בעניותי בזה, וא"כ מה שנגלה להארי"י ז"ל מן השמים - דינו כדברים שנגלו לרבי יעקב ממרויש, וא"כ במקום שיש הכרעה ע"פ נגלה - לא מתחשבים עם גילויים מן השמים.

ומה שטוענים שהארי"י ז"ל היה לו גילוי אליהו, הנה מקור הדבר הוא משומר האמונים הקדמון להגר"י אירגס שכתב על הארי"י ז"ל (ויכוח א' ס' י"ז). הוצא ציטוט אכן חי על ספר בן איש חי שנה א' פ' וירא ס' כ"א ס"ק מ') שמרוב חכמתו וקדושתו נתגלה אליו אליהו הנביא ז"ל בכל עת כמו שהיה מתגלה אל התנאים והאמוראים כדאיתא גמרא בדוכתא טובא, וא"כ רואים שלא היה יותר גדול מן התנאים והאמוראים.

הכריכה בשביל התכלת, וממילא גם אין לו סיבה לדחוק שסגי בחצי חוט.

הבאנו הרבה סמוכים שגם לדעת הרמב"ם אם עשה כדעת הראב"ד יוצא מצוות תכלת ולבן, ובלי זה א"א ליישב את הגמרות, עי' לעיל בדעת הרמב"ם אם הוסיף יותר מחצי חוט, משא"כ לדעת הראב"ד אם עשה כדעת הרמב"ם לא יצא מצוות תכלת.

ומי שכתב כמו הרמב"ם, זה רק רבנו אברהם בן הרמב"ם (בספר המספיק) ותלמידו רבנו פרחיה שהיו תלמידים מובהקים של הרמב"ם ואינו שיטה עצמית. וכן הארי"י ז"ל, שע"פ נגלה לא ידע שיטת הראב"ד כמו שהבי"י לא ידע אותו.

יש עוד ספר הקנה (עמוד 80) כדעת הרמב"ם, שמחברו אינו ידוע, עי' בהערות על ברכי יוסף (וורה דעה סימן יא) וז"ל, **אלא שעל מהות ספר הקנה ערער הרמ"ק, בספר שיעור קומה** (דף פ' ע"א), **דמחברו אחרון מאוד הוא, ומעתיק לשונות מהרמב"ם וכו', וערער גם על אמינותו ובקיאותו.** ע"ש ועיקר הספר שם הוא לא בירור הלכה אלא הסבר ההלכה ע"פ סוד, וההלכה מעתיק מן הרמב"ם.

אלו שפוסקים כדעת הרמב"ם, יש כאלו שמשוכנעים שצריך לפסוק כדעת הארי"י ז"ל והמקובלים תלמידי הארי"י ז"ל, ולא שייך הכרעה כדעת הראב"ד נגד הארי"י ז"ל, (האדמו"ר מרדזין פסק כדעת הרמב"ם).

אולם הנהגה זו צע"ג, שלא שייך לעשות ע"פ גילויים עליונים רק בזמן שאין כח להכריע ע"פ נגלה, וכאן יש הכרעה ע"פ נגלה בין מצד שרוב ראשונים שס"ל חוט אחד, הם ס"ל

שהנהיג את לבישת תכלת של רדזין בהרבה מחסידי ברסלב) הלך כדעת הראב"ד, אף שידע דעת האר"י ז"ל והאדמו"ר מרדזין.

ויש עוד שפסקו כדעת הרמב"ם בגלל שמחשיבים את הרמב"ם כפוסק הכי גדול, או שבענין דברים שלא כתובים בשו"ע הלכה כהרמב"ם, אולם אין הדבר מובן, וע' בחז"א (ס' ק"נ ס"ק י') שאין כלל גורף כזה שהלכה כהרמב"ם, בפרט שכאן הרמב"ם נגד פשוטות הגמרא ושיטה חריגה ונגד הספרי וכן הוא יחידאה נגד כל הגאונים והראשונים.

וראיתי עוד שטוענים, שבמדרש הגדול (ס"פ שלח) כתב כמו הרמב"ם, וחשבו שהמדרש הגדול הוא מכח חז"ל לפני הרמב"ם, אולם ע"ש במבוא לספר במדבר, שהמדרש הגדול נכתב ע"י מחבר אחרי הרמב"ם והוא מערב דברי חז"ל של תנאים ואמוראים עם דברי הרמב"ם, וא"כ קטע זה ועוד הרבה קטעים הם העתק של דברי הרמב"ם, וזה לא ספר פוסק של הכרעה, אלא ליקוט של חז"ל בצירוף ליקוט של הרמב"ם, ולא הכרעה כמותו, ובודאי זה לא מקור של הרמב"ם.

וכן כבר הכריעו אחרי הרמב"ם, הריא"ז והמאירי והגר"א והרב וידאל צרפתי כדעת הראב"ד נגד דעת הרמב"ם, (כל זה לעיל צמנכת חוס' ולצ"ד) והלכתא כבתרא. וכן הסמ"ג הוא נגד דעת הרמב"ם.

כעת ראינו רבי חיים ויטל (נפטר ע"ז חיים טוב פ' קוה) שהביא מדרש שכתב וחי' חוטין תכלת (דהיינו ב' חוטין בכל כנף) וזה או כהראב"ד או כהתוס' ולא כהרמב"ם.

וא"כ כמו שלגבי תנאים והאמוראים אין כלל שהלכה כמי שהיה לו גילויים עליונים, שהרי רשב"י הוא מגדולי המקובלים בדורו, ובכל זאת יש כלל שרבי יוסי ורבי שמעון הלכה כרבי יוסי וכן רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה, (וענין מו:) וא"כ אין כאן כלל שתמיד הלכה כהאר"י ז"ל, אלא הוא לא יותר מכח חכמתו בתורה.

ואם רוצים לומר שהאר"י ז"ל היה פוסק גם בנגלה - הנה בפשוטות לא היה לפניו כלל דברי הראב"ד, שהרי גם מרן הב"י שהיה בדורו ובעירו של האר"י - לא היה לפניו הראב"ד אלא היה לו גרסא מוטעית וחשב שהראב"ד כדעת התוס' כמבואר בכ"מ, וא"כ לא היה כאן הכרעה מצדו בנגלה.

וע' בשירי ברכה להחיד"א (ס' תכ"א) וז"ל דבתר הכרעת האר"י ז"ל גרירן בדוכתא טובא עכ"ל, ומדייק מזה מהר"ם סטחון בארץ החיים (ס' ש"צ) **שלא בכל דוכתיה**, ועכשו אילו היה כאן כלל שכל מה שלמד האר"י ז"ל הוא מפי אליהו הנביא וזה כבר מכריע שזה כמו משה מפי הגבורה - א"כ איך שייך לומר שלא בכל דוכתיה, אלא ודאי שאין למידים מפי כללים הללו, אלא האר"י ז"ל היה חכם גדול ובעל רוח"ק, אך לכו"ע, להלכה - אין מחשיבין דעתו ממש בדרגת משה רבנו שהלכה כמותו בכל מקום, ותורה לאו בשמים היא.

וחוץ מזה, כיון שגם הגר"א היה בקיא בנגלה ובנסתר, והוא פסק בביאור על הזוהר כדעת הראב"ד - א"כ זה ראיה שגם על פי נסתר אפשר לפסוק כדעת הראב"ד.

וכן ידוע שהרב אברהם בן רבי נחמן (מגדולי ת"ח בחסידי ברסלב,

הפסק של הספרדים, וע' מה שכתבנו לעיל במערכת תוס' וראב"ד (ס' ו' גד"ה וכן לפסוק לאשכנזים), על אלו רבנים אשכנזים שפסקו כתוס' משום שהם אשכנזים, ומה ששייך לשם שייך גם לכאן, שאין כעת הזמן לפסוק להלכה בגישה כזאת למצווה שנתחדש אפשרות קיומו במקום ובזמן שהספרדים והאשכנזים מעורבים זה בזה, וכולם תלמידים של כולם.

יש מחלישים כח הגר"א בפסק בזהר כהראב"ד, משום, שבספרא דצניעותא כתב כדעת הרמב"ם, אולם שם זה רק בדרך פירוש משא"כ בזהר כתב הגר"א דרך פסק, וזה המחייב.

ובאמת פירוש הגר"א בספרא דצניעותא הם קשין מאוד, שבספרא דצניעותא פ"ה כתוב **ארבעה מלכין נפקין לקדמות ארבע, בהון תליין כענבים באתכלא צירין בהו: שבעה רהיטין סהדא סהדותא ולא קיימין בדוכתייהו:** והגר"א מפרש בסוף דבריו, שרהיטין שהוזכרו בספרא דצניעותא, הכוונה ז' חוטין לשיטת הרמב"ם, וציין לזהר (פ' שלח דף קע"ה), אולם נכון שהזהר מביא דברי הספרא דצניעותא אלו בענין מצוות ציצית, אבל הזהר ביאר דברי הספרא דצניעותא שהכוונה ז' רהיטין היינו ז' כריכין, וכנראה שהכוונה לז' חוליות והוזכר שם ג"כ שלא יפחות מז' ולא יוסיף על י"ג, וזה בכריכות או חוליות ולא איירינן בחוטין, וא"כ דבריו ז"ל כאן צע"ג. אבל בין כך מתחשבים עם הגר"א כשכתב דבריו דרך פסק ולא כשכתב דבריו דרך פירוש. ובדרך פסק פסק כדעת הראב"ד.

יש שפסקו כהרמב"ם בגלל האור שמח שטוען שכך מבואר בירושלמי (ביכורים), אולם זה נתבאר בקונטרס בכנף איש יהודי (ס' ה' ס"ק י'), שהירושלמי נתכוון לגמרי משהו אחר, ואין לירושלמי שם שום שייכות למה שכתב האור שמח, וכן שיטת האור שמח בנוי על זה שלא שייך לקיים מצות תכלת בלי שיש בו גם לבן, ואילו בספר המצוות (שורף י"א) כתוב מפורש ששייך לקיים תכלת בלי לבן, והארכנו לעיל על זה, וא"כ ברמב"ם עצמו מוכח שלא בנה על הכלל של האור שמח.

וכן יש שסמכו על המשכנות יעקב (ס' י"ג) שכתב כדעת הרמב"ם, אולם המעיין שם בכל התשובה – רואה בבירור שאינו מביא כלל ראיה לענין שיטת הרמב"ם כלפי הראב"ד בנושא מספר חוטין, רק דן בענין שיטת הרמב"ם כלפי התוס', והוכיח שיש רק חוט אחד, ובעיקר בנוי הראיה בהנידון שם להביא ראיה בענין הכריכות שעיקר הכריכות הם של תכלת, וממילא כתב כדעת הרמב"ם שמספיק חצי חוט, כיון שעיקר התכלת לכריכה, אולם אף לפי שיטתיה שיש ראיה מן הגמרא שעיקר הכריכות של תכלת, זה רק ראיה שעושים חוט אחד, אבל אין זה ראיה שעושים רק חצי חוט (שזה מילתא דתמיה) שהרי כמה ראשונים שס"ל שעושים כמעט כל הכריכות של תכלת – מ"מ ס"ל שעושים חוט שלם של תכלת כמו הערוך והמאירי והריא"ז, והמשכנ"י לא מביא ראיה לזה אם החוט הוא חצי או שלם, וא"כ א"א ללמוד ממנו לענין אם הלכה בזה כהרמב"ם או כהראב"ד.

יש רבנים ספרדים שפסקו כדעת הרמב"ם מפני שטוענים שכך כללי

יא) תירוץ המרכבת המשינה על הרמב"ם

ואחרי הכפל ו', ורק התכלת מספיק חוט אחד גם אחר הכפל, וזה החצי חוט, ויש לנהוג כן לכתחילה לקיים חוט אחד, אבל אם הוסיף החצי השני, לא החסיר בו' של הלבן וגם לא פסל התכלת שהרי כולו תכלת ג"כ כשר. וא"כ עכ"פ מי שעושה כהראב"ד יוצא גם הרמב"ם, ולהיפוך להראב"ד אם עשה כהרמב"ם בפשטות חסר בתכלת, שגם תכלת יש חיוב כפילה, (גם תירוץ זה של המרכבה"מ דוחק כי הנהגה חריגה כזה אמור להיות כתוב בגמרא, ובגלל זה רוב ראשונים שס"ל חוט אחד דלא כתוס', ס"ל כהראב"ד, וא"כ בודאי יש לנהוג כהראב"ד שבה יוצא גם להרמב"ם).

המרכבת המשינה (חלמא), מתרץ הרמב"ם שגרס כמו הספרי בשלח לך, ועל אף ששם מבואר שעושים ג' לבן וא' תכלת וא"כ אחר הכפל יש לו ב' תכלת, ס"ל להרמב"ם שהספרי לא ס"ל כלל כפל, וכל הכפל הוא הנהגה יותר מאוחרת ע"פ הגמרא מ"ב, וא"כ חיוב כפל הוא רק מדרבנן, וא"כ אחרי הנהגת כפל מספיק חוט אחד של תכלת, שלכתחילה יש לעשות רק חוט אחד, ולפ"ז בודאי אין חיוב לעשות דוקא ז' חוטין של לבן, שבשורש מספיק ג' חוטין לבן רק שכופלין אותו ונעשה שש, וזה גם לפי דרש הגמרא גדיל שנים גדילים ד', והרי חוט הכרך עולה מן המינין (לדעת הרמב"ם היינו תכלת) ונשאר ללבן ג',

יב) קיצור סיכום של הכרעת מספר חוטי תכלת כדעת הראב"ד ולא כתוס' ולא כהרמב"ם

זכרנו) מאמתי קורין את שמע, ולא כתוב שיש חיוב לקרות את שמע, והגמרא על זה מבארת שאין צורך במשנה לבאר מה שמוסכם מכח הפסוק, וכל מטרת תורה שבעל פה לבאר מה שאינו ברור במקרא, (וניתן ללמוד ממשנה זו שקודם המשנה צריך ללמוד חומש) וכן שאר מדרשים והזהר מפורש בהם חוט אחד, וכן סתימת דברי אגדה בגמרא, וכן הוא בספרי פ' שלח, אבל לפי התוס' שיש שני חוטים, ומודים שזה לא פשטות המקרא, (מא: ד"ה ז"ש) וכן מודים שלדעת ב"ה יש רק חוט אחד, והסברה שאמרו שמסתבר להשוות תכלת ללבן - נתחדש רק בב"ש שהלכה כמותם, והוא לא דבר מובן מאליו, וא"כ חסר כאן

העיקרון בנוי על זה, שאין גמרא מפורשת כמה חוטי תכלת צריך לשים, ואילו כל שאר חלקי תורה שיש מספרים, יש משנה או גמרא מפורשת על זה, כמו מספר חוטים כללים בציצית (מנחות מא:), בתי תפילין (מנחות לד:), מספר של כל אחד מארבע מינים (סוכה לד:), אזור (פרה י"א ט') וכל הש"ס מלא מזה, שתיקת הגמרא כאן מחייב, שיש ידיעה קדומה וברורה שלא היה עליו עוררין, ובגלל זה לא היה צורך לפרט את זה.

וממילא בשלמא לפי הראב"ד, מבוססת ידיעה קדומה זו על פשטות המקרא שזה פתיל תכלת שהוא אחד, ויסוד זה למידים במשנה (ויט

הגמרא מוכח כדעת הראב"ד, וכן הרמב"ם נגד פשטות הספרי. (בדוחק ניתן לתרץ הרמב"ם, שגם הרמב"ם מודה שניתן לעשות כדעת הראב"ד, ע' בפירוש המרכבת המשנה, ועכ"פ אם עושים כהראב"ד בודאי יוצא גם דעת הרמב"ם).

וכך מסקנת הגר"א להלכה, וכך פסקו המכריעים הריא"ז והמאירי, והרב וידאל צרפתי, והשאר ע' לעיל.

ע"כ המאמר פולמוס על מספר חוטי תכלת.

בגמרא הבירור המפורש כמה חוטי תכלת צריך לשים, וא"כ דברי תוס' קשין. וכן הספרי כי תצא איך שהתוסי' גורסין - מוקשין מאוד, שב"ה וב"ש לא מדברים באותו נוסח, ובכל המכתבים שקיבלתי לא ראיתי מי שמיישב את הספרי כהוגן, וכבר תיקן הגר"א הגרסא כדעת הראב"ד.

ודעת הרמב"ם לטוות חצי חוט לבן וחצי תכלת הוא דבר חריג ביותר, ואילו היה חיוב לעשות כך, היה צורך לגמרא לפרט, וא"כ סתימת

יג) מי שאינו מכריע המספר החוטי, יוצא בכל אופן מצוות ציצית

שהיא כשר בין מדין כולו לבן שכשר ובין מדין כולו תכלת שכשר, ולא מפסיד שום דבר מאילו היה הולך הכל בלבן, וא"כ אין שום מניעה ללכת עם תכלת, וזה לא כדברי בעל המאמר שרוצה לבטל מצוות תכלת מחמת דברים כאלו, והוא המצאה שאין בו ממש.

וכל זה כתבנו לענין ההכרעה כשיטת הראב"ד, אבל אף מי שאינו רוצה להכריע כך, ועושה כאיזה שיטה שעושה, אז לכל היותר אינו מקיים מצוות ציצית בשלמות לבן ותכלת לכל הדיעות רק למקצת דעות, אבל אין שום מציאות שלא מקיים שום מצוה, שבכל מצב

יד) בשולי המאמר, בענין עצם מצוות תכלת ע"י חלזון הפורפורה

עם הרבה מקורות, באו והאריכו והכריעו הרב אליהו טבגר שליט"א ב"כליל תכלת" והרב שלמה טייטלבוים ב"לולאות תכלת" בראיות חזקות ביותר, וכן כתבנו מאמרים "חוט תכלת" "הכר נא למי החותמת והפתילים", ו"בכנף איש יהודי", וכן "התכלת וחידושה" מהרב שמואל אריאל, וכן "מצוות תכלת בזמננו" של הרב יהושע ינקלביץ, ואחרון חביב הרב

בעל המאמר כתב שמצוות תכלת של ארגמון קהה קוצים (חלזון הפורפורה, מורקס טרונקולוס, לא הדיונון של רדזין) שנתגלה בדורנו, זה בגדר את"ל שזה התכלת, אלמא שטוען שהדבר הוא רק ספק, אולם באמת אין שום ספק בזה, שבודאי זה התכלת שהתורה מדברת עליו, שאחרי שהרב מנחם בורשטיין בספרו "התכלת" הציע את החלזון הזה

ונשאר רק סברא שלא רוצים דבר חדש, טענה שאין בו ממש, וכעת יותר ויותר ת"ח הולכים בתכלת, יש בצנעה ויש בפרהסיא.

בנימין זאב הורביץ בחיבור "חותם של זהב", שאסף כל טענות המתנגדים לתכלת וביטל כל טענותיהם והוכיח שאין בהם ממש,

המאמר הזה נכתב בעה"י ט' מרחשון תשע"ג כאן עה"ק עמנואל ת"ו

חלזון זהו - גופו דומה לים, וברייטו דומה לדג

בביאור הברייטא מנחות דף מד עמוד א

דבר ודבר דיקדוקיה ואותותיה של תורה.

והנה בחלזון הזה רואים בחוש גלים גדולים ובין גל לגל גלים קטנים. (ראה תמונה בשער).

ומה שחשבו לומר שהדמיון הוא לענין צבע, זה בגלל שנאמר מקודם מנחות דף מד עמוד ב **תניא, היה ר' מאיר אומר: מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין? מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד, שנאמר: (שמות כ"ד) ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר וכעצם השמים לטהר, וכתוב: (יחזקאל א') כמראה אבן ספיר דמות כסא.**

הנה שם כתוב מפורש שהדמיון הוא לענין הצבע, משא"כ בענין חלזון, לא כתוב שמדובר לענין הצבע, וא"כ ניתן לפרש ענין אחר כמו תבנית.

ולפעמים לא מדמים לענין הצבע רק לענין הצורה ע' רש"י שמות פרק טז והוא כזרע גד לבן - עשב ששמו אליינדר"א [כוסבר] וזרע שלו עגול ואינו לבן, והמן היה לבן, ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה, והוא לבן:

(וידוע שלא הרמב"ם ולא רש"י ראו את החלזון, משא"כ אנו

הנה נתקשו בביאור ברייתא זו מה זה גופו דומה לים, שאם הכוונה כמו שכתב הרמב"ם שהצבע של גופו דומה לים, הנה אנו רואים בארגמון קהה קוצים שלא תמיד זה כך ולפעמים הוא ירוק וכן צבעים אחרים, ויש שמפרשים שדומה לקרקעית הים, שגם זה נקרא ים כמו יסעיו פרק יא ט) לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' פנים לים מכסים (ברש"י יש שני גרסאות, לפי הגרסא בפנים, הוא תבנית גופו, ולפי השיטה מקובצת, הוא מראה החלזון).

אולם הרב אליהו טבגר שליט"א מפרש ענין דומה לים לא לגבי צבעו אלא לגבי תבניתו והיינו גלי הים, כמו בסוכה נא: **אפיק שפה ועייל שפה, כי היכי דלקבל סידא. סבר למשעיין בדהבא, אמרו ליה רבנן: שבקיה, דהכי שפיר טפי, דמיתחזי כאדונתא דימא.**

וכן הביא עוד מקורות לזה בספר חותם של זהב עמוד 17, ירושלמי סוטה פרק ח דף כז חנניה בן אחי רבי יהושע אומר בין כל דיבור ודיבור דיקדוקיה ואותותיה ממולאים בתרשיש כימא רבא רבי שמעון בן לקיש כד הוה מטי להדין קרייא הוה אמר יפה לימדני חנניה בן אחי רבי יהושע מה הים הזה בין גל גדול לגל גדול גלים קטנים כך בין כל

גופו בצורה שאינו מושלמת ע' נדה כג:
גופו תייש ופניו אדם - אדם, גופו
אדם ופניו תייש - ולא כלום, סנהדרין דף
 לח עמוד א' אמר רב אושעיא משמיה
דרב: אדם הראשון גופו מבבל וראשו
מארץ ישראל, ואבריו משאר ארצות
 שבת דף ג עמוד א' בעי מיניה רב מרבי:
הטעינו חבירו אוכלין ומשקין והוציאנו
לחוץ מהו? עקירת גופו כעקירת חפץ
ממקומו דמי - ומיחייב, או דילמא
לא? - אמר ליה: חייב, ואינו דומה
לידו. מאי טעמא? גופו נייה, ידו - לא
נייה.

ברייתו נקרא בצורה המושלמת, ע'
 שולחן ערוך יורה דעה סימן ק סעיף
 א' **בריה, דהיינו כגון נמלה או עוף וכו'**
וכן צריך שיהיה שלם. וע' ביאור
 הגר"א ס', תוספות נוז דף נא עמוד ז וכן
 הוא בשולחן ערוך אורח חיים הלכות זרכת
 הפירות סימן ר"ב.

וא"כ מבואר שזה דבר פשוט שענין של
 בריה היינו בשלימות רק
 שמסתפקים גדר השלימות בזה אם
 חסר אבר שאין הנשמה תלויה בזה.

ומכל זה רואים שבענין בריה היינו
 בשלימות, וענין גופו היינו לא
 בשלימות, וא"כ הולך הברייתא כמין
 חומר, שבין ענין גופו דומה לים ובין
 ענין ברייתה דומה לדג מדובר בתבנית
 גופו, אולם החילוק הוא, שגופו היינו
 גם אם מסתכלים עליו לא בשלימות,
 ואז רואים ברור גלי הים גדולים
 וביניהם גלים קטנים, וכשמסתכלים
 עליו בצורה מושלמת, אז רואים צורת
 דג.

וכן הגלים הגדולים יש בעיקרו בחלק
 הקדמי בלי הזנב, אבל בזנב יש רק
 גלים קטנים, וא"כ הדמיון המושלם
 לים הוא בעיקרו בלי הזנב, וזה מתאים
 לענין גופו שהוזכר כנ"ל שהוא הגוף
 בלי הראש, ושאר אברים, משא"כ
 צורת הדג, אז עם הזנב הוא נותן את
 המראה המושלם לדמיון לדג.

שרואים את החלזון, יש לנו עדיפות
 כמו שאמרו חז"ל צבא צהרא דף קלא עמוד א'
מגמר נמי לא תגמרו מיניה - דאין
לדיין אלא מה שענינו רואות. וענין זה
 של גלי הים גדולים וקטנים, לא שייך
 לומר אלא למי שרואה לפניו את
 החלזון).

חולין מ': **אמר רפרס: האי ריאה**
דדמיה לאופתא - טרפה. איכא
דאמרי: בחזותא, ואיכא דאמרי:
בגישתא, איכא דאמרי: דנפיחה,
ואיכא דאמרי: דפחיתא, ואיכא
דאמרי: דשיעא, דלית לה חיתוכא
דאוני. ורואים שלפעמים הדמיון יכול
 להיות בכל מיני אופנים.

ואף שהמסכת ציצית הגרסא גופו
 דומה לרקיע, וזה בודאי לענין
 המראה, אולם בזה כבר כתב במאמר
 "ארגמון או ינטינה" מאת הרב אליהו
 טבגר שליט"א, כיון שזה אותו ברייתא
 כמו שנאמר בגמרא, רק בשינוי נוסח,
 וא"כ צריך להגיה אחד מן הברייתות,
 וידוע שגורסים כמו שנאמר בגמרא, וכן
 הרי הגר"א בכל מקום שמתקן הגרסא
 במסכתות קטנות, שאם יש אותו נוסח
 בערך מן הגמרא, רק קצת שינוי, הוא
 מתקן הנוסח במסכתות קטנות כמו
 בגמרא, וא"כ כאן שאין לנו נוסח
 הגר"א, צריכין אנו לתקן הגרסא
 במסכת ציצית כמו שכתוב בגמרא.

וכעת צריך לעיין מה ענין של גופו ומה
 ענין ברייתו.

ונראה לומר, שענין גופו היינו הבעל
 חי בצורה הלא מושלמת,
 וברייתו היינו בצורה המושלמת,
 וממילא ענין של דומה לים היינו גלי
 הים, זה רואים גם כשמסתכלים רק
 בחלק של החלזון, אבל דומה לדג, זה
 בעיקרו כשרואים בצורה המושלמת.

וכעת נביא ראייה ליסוד זה שגופו היינו
 בצורה הלא מושלמת וברייתו
 היינו בצורה המושלמת.

